

БЕЗБЕДНОСТ

ТЕОРИЈСКО СТРУЧНИ
ЧАСОПИС
МИНИСТАРСТВА
УНУТРАШЊИХ
ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БЕОГРАД
ГОДИНА XLIII
БРОЈ 1 / '01

САДРЖАЈ

Уводник 3

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

- Др Желимир Кешетовић* 5 ОДНОС ПОЛИЦИЈЕ И ЈАВНОСТИ (II)
- Др Бранислав Симоновић* 33 УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ПРЕВЕНЦИЈИ КРИМИНАЛА НА НИВОУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ
- Љиљана Дапчевић-Марковић* 55 ТРАНСПАРЕНТНОСТ УПРАВНОГ ПОСТУПАЊА И ОМБУДСМАН
- Др Властимир Митровић* 69 ЧОВЕК КАО АУТОМАТСКИ УПРАВЉАНИ СИСТЕМ И КРИМИНАЛ

СТРУЧНИ РАДОВИ

- Др Радомир Мудрић* 91 МОДЕЛ ВРЕМЕНСКИХ ПАРАМЕТАРА НАПАДА У КАРАТЕУ
- Др Срећко Јовановић*
- Др Момчило Талијан* 117 ОСНОВИ ЈАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ИНОВИРАНОМ НАСТАВНОМ ПЛАНУ ВШУП – УЧИТИ ЗА ЖИВОТ, А НЕ ШКОЛЕ РАДИ

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- Detlef Weimann* 123 КСЕНОН СВЕТЛО – функција, развој, будућност
- Heribert Burger* 128 ДА ЛИ ЈЕ СИЈАЛИЦА БИЛА УКЉУЧЕНА У ТРЕНУТКУ СУДАРА

ПРИКАЗИ

- Др Милан Милошевић* 131 Б. Прелевић, В. Чолић: "ЕКСТРЕМИЗАМ"

УВОДНИК

У циљу даљег унапређења квалитета часописа "Безбедност" новоформирано Уредништво је одлучило да прецизније дефинише његову концепцију како би се обезбедила уједначеност нивоа обраде тематских садржаја, односно начина приступа третираним проблемима, као и њихова дисциплинарна усмереност на област безбедности.

У том смислу неопходно је да сви садржаји који се објављују у часопису буду повезани са проблематиком безбедности и делокругом рада органа унутрашњих послова. Теоријски ниво текстова требало би да буде у складу са одговарајућим научним стандардима у смислу коришћења научне методологије и релевантне научне грађе. Такође оцењујемо да је потребно веће и адекватније присуство радова који се односе на непосредну праксу органа и служби безбедности. Наравно да би обрада ових искустава морала бити више од пуке фактографије. У ствари, практична искуства у овој врсти радова неопходно је синтетизовати и уопштити, извући из њих одговарајуће поуке и закључке са циљем да се унапреди постојећа пракса и методе рада.

Да би се наведени циљеви постигли, неопходно је подстаћи на још интензивнију сарадњу ауторе из праксе то јест из Министарства унутрашњих послова, правосудних и инспекцијских органа, царине и финансијске полиције, као и из теорије, односно истраживаче из Института безбедности, са Полицијске академије и из Више школе унутрашњих послова. У циљу повећања квалитета и тематске разноврсности радова, Уредништво ће настојати да се часопис "отвори" према другим ауторима изван система МУП-а. У том смислу користимо ову прилику да позовемо на сарадњу ауторе из наведених институција.

Ради уједначавања форме објављених радова Уредништво је утврдило правила о начину предаје рукописа како би се обезбедила једнообразност у цитирању дела, писању фуснота и др., уз примену свих стандарда прописаних условима Народне библиотеке Србије (извод и кључне речи на једном од светских језика, резиме на једном од светских језика, ISBN и UDC број, категорија рада). Детаљно упутство ауторима у вези са формом радова стално се штампа на покорници часописа.

Када је реч о корисницима, односно публици којој је часопис намењен, Уредништво ће настојати да "Безбедност" буде још доступнија унутрашњој јавности у оквиру самог МУП-а, то јест да дође до што већег броја његових припадника, како у седишту Министарства, тако и у његовим подручним организационим јединицама. Осим тога, настојаћемо и да "Безбедност" уђе у шире комуникационе канале и постане доступна и екстерној стручној, али и општој јавности, како домаћој тако и иностраној.

Сматрамо да ће овим и другим мерама квалитет часописа "Безбедност" бити унапређен и усклађен са стандардима који се примењују у сличним часописима, све у циљу стварања неопходних услова да овај часопис прерасте у озбиљан и реномиран (референтни) национални часопис за полицијске, криминалистичке, односно безбедносно-заштитне науке.

Конечно, очекујемо да ће се овим изменама унапредити актуелна теорија и пракса, што би знатно допринело реномеу кадрова Министарства унутрашњих послова у научној и стручној, пре свега правничкој, јавности. Истовремено, ауторима као научним радницима и истраживачима би се омогућило да напредују у истраживачким и научним звањима, јер ће радови објављени у овом часопису бити релевантни, сагласно критеријумима научне компетентности које утврђује надлежно министарство. Осим тога, актуелна теоријска сазнања и практична искуства моћи ће да се имплементирају у свакодневну праксу и поступање припадника Министарства унутрашњих послова, што је и основни циљ овог часописа.

УРЕДНИШТВО

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

Др Желимир КЕШЕТОВИЋ, Виша школа унутрашњих послова

ОДНОС ПОЛИЦИЈЕ И ЈАВНОСТИ II

Резиме: У овом делу рада разматрају се односи полиције са јавношћу у неким земљама англосаксонске традиције, неким европским земљама, на Куби, и у неким азијским земљама. Након тога следи осврт на односе полиције и јавности у земљама у транзицији.

Кључне речи: полиција, грађани, јавност, односи са јавношћу

УПОРЕДНИ ПРИКАЗ ОДНОСА ПОЛИЦИЈЕ И ЈАВНОСТИ У НЕКИМ ДРЖАВАМА

1. Земље англосаксонске традиције

Оснивач **енглеске** полиције, сер Роберт Пил организовао је ову службу тако да делује као наставак механизма за одржавање реда који постоје у самој друштвеној заједници. Он је полицију замислио као допуну неформалних процеса којима друштвена заједница контролише преступнике, али не и као замену тих стандардних механизма одржавања реда. Стога се функција полиције заснивала на сагласном односу између оних који врше полицијску службу и оних због којих се она обавља. Основно схватање о полицијској служби у Великој Британији је да су њени припадници ту да служе народу кога представљају. Ово се, пре свега, заснива на схватању да су закони које је донео парламент демократским путем прихваћени од већине грађана, засновани на општем пристанку, а да их полиција само спроводи. Такође, енглеско уставно право на полицију не гледа као на државни ресор, него као на део грађанства, а на полицајце као грађане у униформи који су своју службу добили од круне.

На прихватање полиције у британском друштву утицали су објективни социјални и политички процеси, али је одлучујућу улогу одиграла политика саме полиције. Док су за многе социологе специфичности енглеске полиције: приврженост закону и избегавање примене силе, пре свега производ социјалне хомогености и стабилности, за разлику од САД, Рајнер тврди управо супротно, тј. да су архитекте британског полицијског имиџа Пил, Ровен и Мејн прихватили такву политику управо због снажних отпора полицији. Фактори који су, по

налазима Рајнера,⁴³ утицали да британска полиција стекне легитимитет у много чему су парадигматични:

1. *Бирократска организација* – Основа идеје нове полиције била је успостављање сталне, професионалне службе на хијерархијском принципу, са утврђеним критеријумима уласка у службу и напредовања у њој, уз стриктни сет правила и упутстава којима је регулисан низ елемената од одеће и опреме, преко понашања и дисциплине, до поступања са јавношћу. Све ово усађивано је током обуке и оспособљавања и подржавано санкцијама у случају кршења. Иако није никада остварен у потпуности, имиџ полицајца као дисциплинованог члана бирократске организације професионалаца конструисан је 1850-тих у Лондону;

2. *Владавина права* – Начин на који је полиција одржавала јавни ред и мир и сузбијала криминалитет подразумевао је легалистичке процедуре и ограничења. Ослоњеност на владавину права, уз строге санкције у случају злоупотреба, биле су основне карактеристике Метрополитен полиције.

3. *Стратегија минималне примене силе* – Сер Роберт Марк артикулисао је стратегију контроле масе коју примењује Метрополитен полиција на следећи начин: "Права уметност обављања полицијских послова у слободном и демократском друштву је да победиш, а да изгледа као да си изгубио."⁴⁴ Тајно оружје нису водени топови, сузавац ни гумени меци, већ симпатија јавности. Ради постизања тог циља, Метрополитенска полиција је, поред осталог, истренирала посебно лепог коња да на команду колабира и да се прави мртав. То јој је гарантовало подршку дела британске јавности – љубитеља животиња. Британска "полицијска предност" у виду јавне подршке пре неголи средстава принуде, коришћене при контроли маса, била је намерно изабрана стратегија, тј. прорачунат одговор на страх од опресивне жандармерије која је изазивала велики отпор. Стога су и лондонски "Бобији" ненаоружани, односно опремљени само палицом која се користи у случају крајње нужде.

4. *Неутралност* – Када је успостављена "нова" полиција, раднички лидери и радикали видели су је као политички милитантну и шпијунску агенцију, плаћеног слугу владе. Реформатори су јасно уочили да је кључ легитимитета полиције презентација имиџа неутралности и политичке непристрасности. Прихватање полиције од стране јавности зависило је од тога да она не буде виђена као политичка. Ровен и Мејн истицали су напоре да се у полицији, која је у средишту актуелног друштвеног конфликта, спречи и најмање присуство предрасуда, те да она делује искључиво руковођена законима и принципима, мимо директне политичке контроле.

⁴³ Reiner, R., Исто, pp. 48-85.

⁴⁴ Исто, p. 54.

5. *Сервисна улога* – Представа о пријатељском бобију изражава се клишеом: "Ако не знате колико је сати, питајте полицајца." Реформатори полиције намерно су неговали сервисну улогу полиције да би осигурали легитимитет полиције у оним њеним делатностима које захтевају и подразумевају принуду.

6. *Превентивни рад* – Нагласак и примат даје се превенцији над откривањем. Практична имплементација овог принципа значи концентрацију снага на униформисане патроле на редовним рејонима пред очима јавности. Ово није мотивисано само вером у застрашивање потенцијалних прекршилаца, већ је и одговор на страх антиполицијске опозиције од француског искуства тајних полицајаца у цивилу.

7. *Ефективност полиције* – Неговање, макар на појавном нивоу, полицијске ефективности, не само у вези тзв. сервисних послова, већ и контроле криминалитета и одржавања јавног реда и мира.

8. *Укључивање радничке класе* – Фактор легитимације полиције који није резултат њене политике, већ промене социјалног, економског и политичког контекста.

Британска Краљевска комисија, основана са задатком да размотри уставни положај полиције у Британији, закључила је 1962. године, на основу истраживања које је спровело Министарство унутрашњих послова Велике Британије, да су односи полиције и јавности у Британији веома добри. Ова оцена, иначе доста критикована, унеколико је натегнута будући да истраживање открива да 42,4% анкетираних сматра да полиција прима мито, 34,7% да користи непоштене методе да дође до информација, 32% да презентује лажне доказе на суду и 17,8% да повремено превише користи силу. Истовремено у закључцима Комисије је:

- препоручено да се инструкције о значају одговарајућих односа између полиције и јавности укључе у обуку сваког регрута;
- оцењено да су незадовољавајуће црте у односима полиције и јавности биле: индикације које указују на антагонистички однос према полицији код младих жена и мушкараца и возача; пад у јавним стандардима понашања; недовољна спремност дела јавности да помогне полицији; и недовољна свест дела полицајаца о њиховој високој позицији у очима јавности;
- констатовано да полицијски шефови морају водити рачуна о потреби да одреде адекватан број људи на позорничку делатност, како би били у контакту са јавношћу;
- наведено да полицајци треба да, кад год је то могуће, буду лоцирани са становима заједно са становништвом, а не смештени изоловано и издвојено од заједнице;
- препоручено да се формални и неформални контакти између полиције и локалне заједнице развијају колико је год могуће (подстицањем људи да обилазе полицијске уреде, разговорима са школском децом, удружењима грађана, возачима, љубитељима животиња итд.);

БЕЗБЕДНОСТ

- истакнуто да су добровољци (Special Constabulary) од великог значаја и као додатак редовној полицији и као веза између полиције и јавности;
- препоручено да шефови полиције, у консултацији са другим органима, формулишу јединствену политику у вези примене саобраћајних прописа и да она добије адекватан публицитет;
- изражено мишљење да штампа, у целини узев, није неодговорна када је реч о извештавању о активностима полиције;
- оцењено да постоји разлика у начинима достављања података штампи између појединих полицијских снага, те је препоручено стандардизовање ових процедура.⁴⁵

Током времена неки од елемената стратегије о којима говори Рајнер су у мањој или већој мери занемарени и запостављени, што су по њему узроци (ре)политизације британске полиције и пада њеног легитимитета у периоду 1959-1981. године.⁴⁶

Управо из тих разлога уследиле су Скарманове и Њуманове дискусије и покушаји реформи. Лорд Скарман истакао је да је функција полиције превенција криминала, заштита живота и личне и имовинске сигурности људи и очување спокојства јавности, што се постиже помоћу два фундаментална принципа: "сагласности и равнотеже" и "независности и одговорности". Он наглашава приоритет очувања спокојства јавности над применом закона, истичући значај вештине, пре свега у дискреционој оцени, и "уметности" прилагођавања сваке акције конкретним околностима. Централна премиса Њумановог програма била је да контрола криминала не може бити само стратегија полиције саме, већ да је потребна тесна сарадња и укључивање јавности. Он подразумева промене у полицији, уз много пажљивији и прецизнији менаџмент ресурса и укључивање свих сектора службе у конципирање и спровођење опште стратегије. Међу кључним идејама је "управљање помоћу циљева" где сваки дистрикт и полицијска јединица треба што прецизније да дефинише своје специфичне циљеве на тај начин да се њихово остваривање може објективно процењивати. Већи део постојећег људства (укључив и инспекторски састав) враћа се на улицу, уз враћање и/или редефинисање ранијих облика рада и тесне локалне контакте. Наглашава се превентивни рад и "мултиагенцијски приступ", тј. сарадња полиције са другим социјалним, економским, културним и образовним агенцијама, пре свега ради развијања решења која утичу на узроке, а не на симптоме криминала.⁴⁷

Британска полиција посебно води рачуна и о доступности. Тако грађани могу из сваке говорнице бесплатно (значи без новца, жетона, магнетних картица и сл.) позвати полицију на телефон за хитне случајеве (Emergency) – 999, број који обједињује систем полиције, ватрогасне службе, хитне помоћи, а у приморским местима и спасилачке службе за утопљенике.

⁴⁵ Cramer, J., *The World Police*, London:Casset, 1964.

⁴⁶ О томе детаљно у Reiner, R., Исто, pp. 61-85.

⁴⁷ Детаљније о овим реформама у цитираном Рајнеровом делу.

Развијена је и сарадња са масовним медијима, посебно телевизијом која често прати рад полиције уживо, шаље на лице места екипе које присуствују увиђајима, свакодневно обавештава гледаоце о крађама, при чему се веома исцрпно приказују снимци или цртежи украдених предмета, дају подаци о несталим особама и сл.

У историји релативно бенигну односа полиције и грађана у Канади⁴⁸ постоји култура подршке полицији. Ни једна друга земља, чак ни Велика Британија са својим "бобијем", није имала тако афирмативан имиџ полиције као Канада. Ово свакако највише долази до изражаја у канадском поштовању за РЦМП (Royal Canadian Mounted Police – Краљевска коњичка полиција Канаде) и публициети који она ужива. Популарни "mountie" је вероватно најпрепознатљивији симбол Канаде. Коњаници РЦМП шаљу се у иностранство да репрезентују Канаду на значајним догађајима и такмичењима, појављују се на новчаницама и измамљују аплаузе на различитим манифестацијама националног значаја. Свакако да РЦМП са своје стране подстиче овакав имиџ организујући Полицијску недељу, правећи од сахрана и погребних церемонија својих припадника догађаје националног значаја у циљу јачања позитивних ставова грађана.

За разлику од полиција већине других земаља, канадска полиција је све до 1970-тих била веома високо цењена, слављена, поштована и идеализована. Док је полиција САД 1960-тих била мета жестоких критика, канадска је на њих била имуна. Перцепције јавности о канадској полицији почињу да се мењају са порастом броја имиграната и све хетерогенијом урбаном популацијом. Поред владе, њен рад под лупу стављају медији, научници, те различите мањинске друштвене групе. Широки консензус о њеним вредностима је пољуљан, између осталог и због новог мултирасног карактера канадског друштва, све агресивнијег извештавања медија о раду полиције и чињенице полицијског синдикалног организовања.⁴⁹

Полиција, преко које се и иначе преламају све друштвене противречности, је постала мета пажње, фрустрације и критицизма мањинских друштвених група. Иако је Канада традиционално досељеничка земља, велики имиграциони талас из земаља Трећег света 1980-тих имао је за последицу мешавину културних разлика, раса, религија и обичаја са којом се ова земља раније није сусретала. Као последица тога, то јест услед мање друштвене хомогености, смањен је степен консензуса о понашању у друштву, и тиме отежано ефективно обављање полицијских послова. Повећава се притисак на промене у полицији и стварају независна грађанска тела, као што је нпр. Грађанска независна ревизија полицијских активности (CIRPA – Citizens Independent Review of Police Activities) са тежњом да контролишу рад полиције. Наведена група је у почетку

⁴⁸ Канада није чисто англосаксонска земља, будући да ни француска традиција и утицаји нису занемарљиви, односно да су у неким деловима ове велике земље чак доминантни (нпр. у Квебеку).

⁴⁹ Полицијско синдикално организовање 1960-тих, усмерено пре свега на повећање плата и побољшање услова рада, скинуло је извесну мистичност са представе коју је јавност имала о полицији. Док је раније била виђена као организација племенитих људи посвећених служењу јавности, сада се своди на професионалну интересну групу која се не разликује од оних у другим занимањима. Видети у Forcese, Исто, р. 69-90.

тежила конфронтацији, на ивици екстремизма, да би касније постала умерена и чак кооперативна. Полиција се постепено прилагођава и спроводи етничку обуку својих припадника, чини напоре да повећа репрезентативност својих припадника у односу на популацију, али неки имигрантски сегменти јавности још увек страхују од расизма. Припадници различитих етничких група различито вреднују полицију. Тако у Торонту Европљани, посебно англо-келтског порекла, али и припадници неких мањина, као на пример становништво карипског порекла, високо оцењују рад полиције. С друге стране, становници италијанског и источно-индијског порекла дали су лоше оцене полиције. Ипак, анкете показују да је углед полиције још увек велики. Тако по новинској анкети из 1978, у 32 канадска града 64% испитаника своју локалну полицију оцењује као добру или одличну, а 27% као адекватну. У испитивању Торонто Стар-а 1979. године 87% оцењује да полиција ради одлично или добро. И поред тога полиција не престаје са активностима односа са јавношћу. Тако, на пример, удружење полиције Торонта (Metro Toronto Police Association) плаћа за оглас којим тражи подршку јавности: "Верујемо да се већина грађана Торонта поноси својим полицајцима и верујемо да смо заслужили то поштовање" каже се у огласу. Настављајући са описом Торонта као безбедног града у огласу се примећује "То је због вас. То је зато што вам је стало до безбедности вас и ваше деце. То је зато што сте вашој полицији увек давали глас поверења који јој је требао за борбу са криминалом на професионалном нивоу." Оглас наставља побуђујући сентименталне емоције и завршавајући молбом за изражавањем подршке "Морамо да знамо јер није мало оних од нас који су умрли за вас" (The Toronto Star, September 13, 1979).⁵⁰ Након овог и иначе висока подршка јавности полицији порасла је још више, мада је 20% испитаника оценило да полиција има предрасуде према црнцима, Пакистанцима и хомосексуалцима. Истраживање из 1981. у Квебеку, Онтариу и Манитоби показује да је 86% популације задовољно полицијским услугама.

Односи полиције и медија у Канади, генерално гледано, нису кооперативни. Полиција има негативне ставове како према забавним, тако и према информативним гласилима која по њој, сензационалистичким садржајем веома често неоправедно критикују понашање полиције. Само неколицина полицијских служби је одредила професионалце за односе са јавношћу да их представљају у медијима. То је учинила полиција Калгарија (Calgary Police Force) и привукла значајну пажњу и симпатије медија. На другим подручјима (нпр. Винипег) између полиције и штампе превладавају анимозитети и антагонизми. У 1971. години Удружење шефова полиције је покушало да са Канадским радио – телевизијским удружењем, постигне споразум, успостави већу сарадњу и образује заједничка тела. Штампани медији одбили су да учествују, а електронски су се повукли након критике Канадске комисије за радио и телевизију.

Медијски извештаји о злоупотребима полиције, посебно расизму, били су бројни 1980-тих. У региону Отаве 1986. године велики публицитет добило је неколико случајева злоупотребе локалне полиције, што је утицало на контакте полиције и грађана и отежавало нормално обављање полицијских послова.

⁵⁰ Наведено према Forcese, Исто.

У неколико већих канадских градова штампа има посебну склоност за приче о грешкама полиције. Газета (Gazette) у Монреалу и Стар у Торонту често објављују текстове о полицијским грешкама и злоупотребима, што на дуже стазе има ефекте на јавно мњење. Тако је Галупова анкета из 1989. године утврдила за канадске услове доста ниску подршку јавности полицији у Монреалу (60%).

Све градске полиције, по угледу на америчке програме "полиције у заједници" имају различите програме, сервисно оријентисане према локалној заједници. Тако је, на пример, полиција Отаве (Ottawa Police Force) у 1985. години имала 25 програма превентивног, односно сервисног карактера: Суседска стража, Идентификације, Процена безбедности станова, Процена безбедности пословног простора, Превенција оружаних пљачки, Фалсификовање чековних и кредитних картица (савети), Програм за родитеље, Заштита старијих грађана, Предавања у вези крађа из продавница, Безбедност возила (савети), Програм за несталу децу и за омладину, Савет у вези претњи бомбама, Алармни системи, Унутрашње крађе, Сервис за жртве/интервенције у кризама, Омладинска патрола, итд.⁵¹ Поред ових, постоје и други програми односа са јавношћу као што је Полицијска недеља, Недеља превенције криминалитета, приредбе Полицијског хора, гајдаша и бубњара.

Главни јавни тужилац Канаде је 1983. прогласио период од 4. до 10. новембра сваке године Националном недељом превенције криминала. Већ следеће године федерални уред је издао публикацију "Добри суседи: Они који чувају једни друге" са упутствима у вези превенције криминала. Ова публикација требало је да подстакне учешће заједнице у самозаштити. Ефективност овог и сличних програма до сада није адекватно измерена.

Тврди се да постоје користи од програма превенције криминала и претпоставља се корист од програма односа са јавношћу. Поред превентивних, полиција користи и програме реактивне природе као што је "Зауставити криминал" (Crime Stoppers) где се дају јавни огласи и нуде награде за информације које могу допринети откривању и хватању извршилаца кривичних дела. "Једно истраживање указује да нема убедљивих статистичких доказа да они воде расветљавању кривичних дела. Емисија "злочин недеље" била је, због сензационализма, доста популарна код гледалаца, али систем новчаних награда може довести до губитка спонтаности у давању информација полицији, закључили су истраживачи. При том је њихов утицај на проценат расветљавања веома мали, вероватно доста испод 8%."⁵²

И у низу других канадских градова примењују се различити програми односа са јавношћу, тј. "полиције у заједници". Полиција Грејвенхерст, уз помоћ полиције провинције Онтарио покренула је програм ПРАЈД (PRIDE- Prevention, Respect, Identification, Determination) у циљу смањења вандализма. Комитет грађана добровољаца радио је са школском децом, локалним привредницима

⁵¹ Детаљније Forcese, Исто, р. 278-281.

⁵² Carriere, K., and Ericson, R., 1989 Crime stoppers: A Study in the Organization of Community Policing, Toronto: University of Toronto-Centre for Criminology, 1989.

и удружењима грађана, захваљујући чему је вандализам у првој години примене програма смањен за чак 40%.

У Едмонтону се од 1982. године примењује посебан кооперативни програм који се односи на сарадњу између продаваца и службеника обезбеђења у трговачким центрима, захваљујући чему су смањене и крађе и трошкови.

У Калгарију је 1986. инаугурисана Грађанска полицијска академија у којој полиција обучава грађане Калгарија по три сата увече, у трајању од десет недеља. Они, такође, имају могућност да праве друштво полицајцима на дужности. Сврха овог програма је да повећа разумевање грађана за обављање полицијских послова. Полиција овог канадског града направила је и посебан програм за старије суграђане који се састоји од предавања (о безбедности станова, самоубиствима итд.) и обуке старијих људи за самозаштиту и самоодбрану.

Полиција канадског града Лондона (London Police Force) иницирала је породичне саветодавне програме. Пет цивилних службеника су на располагању за помоћ у решавању домаћих проблема у времену од 9:00 до 4:00 и викендом од 12:00 до 4:00.

Иницијатива која је још у зачетку је превентивно обављање полицијских послова кроз "дизајнирање околине". Овај концепт укључује учешће полиције у урбанистичком планирању и то пројектовању паркова (њихово лоцирање и изглед) и зграда (тако да се лакше надзиру од стране станара и сл.), са становишта веће безбедности и отпорности на криминал.

Тakoђе, канадски полицајци (и њихове супруге), с обзиром да им за већину друштвених активности није потребно посебно одобрење, постају, као угледни грађани, функционери или почасни чланови разних друштава и клубова, па чак и почасни шефови индијанских фолклорних састава.

Тејлор примењује да све ове иницијативе углавном потичу од полиције, да их она усмерава и контролише, те их критичари оцењују као вежбе односа са јавношћу, или начине за проширење контроле полиције над заједницом.⁵³

Посебно је питање одговорности полиције. Оно се на различите начине поставља за РЦМП, провинцијске и полицијске снаге градских подручја. Распоживи подаци указују да су, упркос контроверзи које су окруживале РЦМП, као и у вези трошкова за локалну полицију, захтеви јавности за већу одговорност полиције ућуткани, или ограничени на мањине у оквиру јавности. Изгледа да локална одговорност не постоји за РЦМП, чак и кад је ангажована по уговору са владом провинције, односно града. Нема доказа ни да су мање локалне снаге у већој мери одговорне својим заједницама.

Услед читавог низа фактора, као што су искуства прошлости, расне предрасуде, велика динамичност и културна хетерогеност, агресиван полицијски стил и др, слика полиције у јавности *Сједињених Америчких Држава* је знатно неповољнија него у британској и канадској. То је један од разлога због којих

⁵³ Mawby, R. I., *Comparative Policing Issues: The British and American Experience in International Perspective*, London:Unwin Hyman, 1990.

бројне централне и локалне полицијске агенције у овој земљи посвећују значајну пажњу односима са јавношћу. Са програмима односа за заједницом започето је још 1930-тих, а до 1952. више од тридесет већих градских департамана имало је неку врсту специјалистичке обуке за хумане односе, расне односе итд.⁵⁴

Повремени поремећаји међусобног поверења између полиције и неких сегментата заједнице имају дубоке историјске корене у САД. Конфликти између полиције и других грађана извиру из базичне структуре америчког друштва и вредности на којима оно почива. Међутим, истраживање ставова јавности према полицији као део националног извештаја о криминалу (National Crime Survey-NCS) спроводе се од 1972. и њихови резултати су конзистентно позитивни и указују да чак преко 3/4 испитаних полицијски рад оцењује као добар или коректан. У ранијим студијама око 2/3 испитаних рад полиције оцењивало је похвално.

Практично свака већа полицијска агенција, од 40.000 колико их има у САД, бави се и обуком за односе са јавношћу односно заједницом, а свака мала агенција има службеника задуженог да се бави искључиво односима са јавношћу, или му је то једна од главних активности.

Значај односа са заједницом нагласила је и поменута Национална комисија, изјавивши да свака полицијска агенција треба да установи програме за информисање јавности о улози полиције. Ови програми треба да укључе најмање следеће:

1. Свака полицијска агенција треба да уприличи најмање једном годишње презентацију од стране униформисаног полицајца у свакој јавној и приватној основној школи на свом подручју.
 - Садржај презентације треба да буде примерен потребама ученика и студената; у сваком случају, свака презентација треба да укључи основни опис полицијске улоге.
 - Свака агенција треба заједно са школом да развије базичну студијску групу, односно да учитељ проблеме презентира пре доласка полицајца, а у сарадњи са полицајцем одређеним за посету школи.
2. Свака полицијска агенција са више од 400 запослених би требало да, зависно од ситуације и сарадње са локалним школским властима, додели полицајца са пуним радним временом свакој средњој школи на свом подручју.
 - Задаци полицајца односе се на предавања у вези са улогом полиције и давање савета ради унапређења безбедности, али не и на дужности везане за принуду, односно примену закона.
 - Садржај курса треба развити у сарадњи са школама, а треба да укључи и дискусију о полицијској улози, законе који се односе на омладину, и политику и праксу полиције која се односи на омладину.

⁵⁴ Mulhearn, J. H., *Police Science Fundamentals (Questions & Answers)*, New York:Gould publications, 1973, p. 106.

3. Свака полицијска агенција, тамо где то локални услови дозвољавају, треба да учествује и у локалним вечерњим школама за одрасле.

4. Када дозвољавају агенцијски ресурси, или у кооперацији са организацијама запослених или локалним групама грађана, свака полицијска агенција треба да развије или да учествује у програмима за младе, укључив скаутске (извиђачке) и друге атлетске или камперске активности.

- Сви ови програми треба да буду тако конципирани да омогућавају зближавање и дружење полицајаца и омладине.
- Сваки полицајац који учествује у програмима за младе треба да добије писани материјал у коме су истакнути циљеви програма и његова веза са улогом полиције.

5. Свака полицијска агенција треба да прихвати позиве полицајцима да говоре удружењима грађана или организацијама из света бизниса. Треба учинити напоре да се одговори на сваки разуман захтев, обезбеђујући говорника чије су способности усклађене са пореклом и особинама потенцијалне публике. Свака прилика се мора искористити да се опише улога полиције, њени циљеви и приоритети.

6. Свака полицијска агенција са више од 150 запослених треба да објави изјаву о улози полиције, својим циљевима и приоритетима у њеном остваривању и активностима агенције у имплементацији њене улоге. У ту сврху требало би користити годишњи извештај, периодичну статистику криминала, хапшења и имовинска кривична дела, који би требало да буду приступачни јавности. Ови извештаји треба да укључе процену значајних трендова и друге интерпретације.

7. Свака полицијска агенција треба да испита расположивост ресурса јавних служби за помоћ и подршку њеним програмима.

8. Свака полицијска агенција треба да успостави годишњи дан отворених врата и омогући посете полицији са демонстрацијом полицијских могућности, опреме и тактике, када је то погодно за повећање свести јавности о улози полиције.⁵⁵

Ове активности могу битно да допринесу да заједница схвати и упозна своју полицију, а управо је боље разумевање претпоставка и за међусобну сарадњу.

Одржавање и развијање добрих односа између полиције и јавности сматра се питањем од изузетног значаја због чега припадници службе постају и њени гласноговорници. Широм земље они говоре о темама као што су: безбедност на аутопутевима, функције и операције полиције, криминалистичка истрага, обука полицајаца, пси крвоследници, рођење и др. Предавања су посебно намењена возачима школских аутобуса, скаутским групама, саветима школа, организацијама родитеља и наставника, разним религијским групама и сл. Такође су веома ангажоване и специјализоване службе за односе са заједницом, односно са јавношћу.

⁵⁵ Leonard, V.A., and More, W.H., *Police Organization and Management*, NY: The Foundation Press, 1993, pp. 195-198.

Одељења широм земље постала су веома осетљива у односу на вредност здравих односа са заједницама у којима делују. Пет већих агенција, имплементирале су различите програме унапређења односа полиције и грађана и охрабривале су напоре заједнице за смањење криминала. Филадельфиска полиција је била пионир у развоју програма превенције криминала за старије, жене и децу. Два успешна програма вођена су у сарадњи са Комисијом за криминал грађана Филадельфије (Citizens Crime Commission of Philadelphia). Један је био "Криминалитет и старије особе; Полицијско/грађански одговор" (Crime and the Elderly; A Police/Civic Response), а други Суседски антипробвалнички пројект (Neighborhood Anti-Burglary Project – NAB). Други напори одељења укључују: мобилни комби за превенцију криминала, радионице на тему полиција-заједница. Такође, Филадельфија је прва развила програм Градска стража (Operation Town Watch).

Полиција Канзас Ситија развила је јединицу за превенцију криминала/помоћ грађанима од 9 људи који су покренули програм "Грађански поход против криминала" (Citizens Crusade Against Crime). Бројни други задаци службе које је постављало руководство имали су за циљ да истраже нове методе смањења криминала уз укључивање грађана.

У Лос Анђелесу иницирано је мноштво иновативних и ефективних програма односа са заједницом. Један јединствен пројекат додељује полицајца средњим школама у пуном статусу уз минималне дужности повезане са принудом. Сврха овог програма (Улога полиције у владиним програмима – Police Role in Government Programs) је да ученици прихвате полицијску функцију, да им се она приближи и да се тако смање потенцијални конфликти између ученика и полиције кроз позитивне међусобне односе. Други успешан програм полиције Лос Анђелеса са скаутском организацијом (Boy Scouts of America) укључује младе у полицијски истраживачки програм. Девојке и младићи од 14 до 18 година постају хонорарни чланови полицијског департмана и учествују у низу програма превенције криминалитета на релацији полиција-заједница.

Јединица за односе са заједницом полиције Мајамија надгледа бројне активности у које је укључена заједница. У 1990. години спонзорисала је Second Annual Open House која је прерасла у једнонедељни спектакл и забаву. Одељење је такође новцем одузетим од трговаца дрогом купило два аутобуса за едукацију против дроге. У сваки стаје 25 особа, а опремљени су пројекторима за слајдове и затвореним ТВ системом. Одељење има и екстензиван полицијски атлетски програм, као и боксерски програм, а привукло је и 180 девојчица и дечака у нову фудбалску лигу у области Мали Хаити.⁵⁶

И у другим полицијским агенцијама постоје различити програми усмерени на заједницу и њене потребе. Њихов циљ је смањење одређеног проблема, или саветовање дела популације у вези са неким проблемима. Сервиси заједнице могу имати облик неформалних активности, семинара за превенцију криминала или образовања из безбедности саобраћаја. Неки од пројеката су: Суседска стража (превенција провала); Оперативна идентификација (с нагласком на

⁵⁶ Исто, р. 199.

личну имовину); Безбедносни извештаји (пословни и стамбени); Преживети разбојништво/ превенција; Силовање/ покушај превенције; Злостављање деце / злоупотреба, превенција (добар додир/лош додир и др.); Програм образовања за безбедност саобраћаја (пешаци, бициклисти, пијанство и возња итд.); DARE (drug abuse resistance program / програм за спречавање злоупотребе дроге); Полицијска атлетска лига; Посете одељењу, обиласци и презентације; Дечји отисци прстију; Безбедност за Халовен;⁵⁷

Пројекти као што су ови дају полицијама јединствене могућности за помоћ у смањењу криминала и саобраћајних незгода и побољшање агенцијског имиџа и репутације.

Полиција округа Насау у оквиру "школске страже" запошљава око 350 младих жена које брину о безбедности ученика. Односима са јавношћу придаје се највећа пажња и они обухватају предавања и филмове за децу и младе возаче; групне посете полицији; дистрибуцију литературе у вези безбедности и превенције криминала; ТВ и радио наступе; изјаве за штампу; прес конференције и специјалне аранжмане за фотографе и списатеље.

Њујоршка полиција потпуно је схватила значај односа са штампом и јавношћу, па њено Одељење за односе са јавношћу редовно даје штампи информације које су од интереса за читаоце новина у облику посебних циркулара – саопштења за јавност. Дају се и детаљи о полицијским кампањама чији је циљ ангажовање грађана за помоћ, материјал о превенцији криминалитета и методи упознавања јавности са садржајем рада полиције. Билтени се дистрибуирају у различите дистрикте (понекад на енглеском и шпанском), а за школску децу организују се такмичења у сликарству. Посебна тела у оквиру полиције: Омладинска већа и Атлетска лига брину о интересима деце и тинејџера. Департаман издаје велики број атрактивно штампаних и илустрованих памфлета и књижица за децу и друге који се детаљније интересују за рад њујоршке полиције.

2. Неке европске земље

О ставовима француске јавности према полицији написано је доста текстова. *Традиционално неповерење*⁵⁸ не заснива се само на чињеници да су француски полицајци наоружани, или да припадници CRS (Compagnie Republicaine de Securite) и Националне жандармерије живе у баракама, изоловани од друштва. По Хадсону, узроци су и у традиционалном "тешком" приступу полиције општој јавности, а за који се везују оптужбе за незаинтересованост, расизам и бруталност. Неповерење у полицију је вероватно проширено и тиме што јавност није укључена у контролу полиције. Одговорност се код обе службе задржава у оквирима организације. Ово не изненађује када је реч о

⁵⁷ Исто, pp. 342-343.

⁵⁸ Неки аутори, међутим, сматрају да упркос лошим историјским искуствима (улога у револуционарним догађајима, репресија над сиротињом, тајно деловање и шпијунирање становништва), имиџ француске полиције није трпео, пре свега због њене ефикасности и културне рафинираности и хуманих квалитета њеног персонала. Вид. Das, K. D., "Can the police work with people? A view from France", *The Police Journal*, October 1995.

жандармерији, с обзиром на њене милитарне карактеристике: прекршаји војне дисциплине предмет су војних закона и правила; жалбама јавности баве се старији официри, а у случају кривичних дела предмети се прослеђују цивилним правосудним органима. У оквиру националне полиције жалбама се бави Генерални инспекторат, што је према Стеду напредак у односу на прошлост када се оклевало да се признају грешке и злоупотребе полиције, чиме је њен кредибилитет у очима јавности био угрожен.⁵⁹

Полицијске снаге Француске су, по неким мишљењима, пре политичке него јавне агенције, мада ова оцена не важи у истој мери за националну полицију и националну жандармерију чији су припадници, заједно са својим породицама, смештени у баракама у департаманима, обављајући традиционалне послове руралне полиције у којима је значај заједнице минималан, упркос чињеници да жандарми обично службују у свом локалном подручју.

Политичка улога додељена полицији изгледа да умањује њену одговорност пред широм јавношћу. Ако је примарни мандат полиције да штити политички систем, онда њена одговорност другим субјектима мора бити ограничена. Полиција не репрезентује одговорност локалне заједнице за јавни ред и поредак, већ у обављању својих задатака наступа са ауторитетом државе. Француска полиција садржи мало референци које се односе на комуналне аспекте обављања полицијских послова, и много оних који се тичу административних и политичких функција. Неки аутори, међутим, управо у чињеници да француска полиција, за разлику од полиција земаља традиције обичајног права, има доста широке административне надлежности, виде шансу за побољшање односа са јавношћу кроз позитивне тј. неантагонистичке контакте полиције и обичних грађана (приликом издавања путних исправа, виза, возачких дозвола, личних карата и др.).⁶⁰

Професор Дас сматра да формирање националне централизоване полиције није узроковало њено удаљавање од француског народа, с обзиром да централизација није синоним за одсуство оријентације према грађанима. Способност француске полиције да сарађује са грађанима није по њему угрожена ни дугим хијерархијским ланцем командовања, пре свега захваљујући њеном рафинираном руководству широке културе. Поред наслеђа и бремена традиције, ова полиција ипак одговара на савремене трендове и потребе, а егалитаризам, цивилно вођство, универзитетско образовање и социјална свест неки су од квалитета који је чине способном за сарадњу са јавношћу.⁶¹

У Француској је, посебно 1980-тих, забележен читав низ иницијатива да се ова слика измени и да се заједница укључи у превенцију криминалитета. Успостављена већа за превенцију криминалитета покренула су нове облике интерагенцијске кооперације, чиме је полиција укључена у различите програме и упућена на ближе контакте са јавношћу. Међутим, осим повећања међуагенцијске координације и формалне улоге полиције на локалном нивоу, има мало

⁵⁹ Вид. Мавбу, Исто.

⁶⁰ Дас, Исто, рр. 340-341.

⁶¹ Исто, стр. 343.

доказа да су ове иницијативе имале икаквог ефекта на свакодневну полицијску праксу. Митеранова влада је такође сугерисала и наглашавала значај полиције ослоњене на заједницу. Друге иницијативе које би укључивале облике сарадње полиције и јавности уобичајене у многим земљама, као што су суседска стража и добровољни помоћници полиције, у Француској су остале релативно непознате. Посебни сервиси за помоћ жртвама постали су скоро уобичајени, мада су се и они развили релативно касно. Социјалистичка влада је 1985. године инсистирала на образовању и обуци полиције о социо-економској стварности француског друштва. Учињен је озбиљан покушај да се у полицијску обуку укључе људи различитих погледа из свих сегмената друштва, а у циљу бољег разумевања и унапређења односа између полиције и грађана.⁶² Између осталог, у том циљу основана је и посебна институција (Institut des Hautes Etudes de la Securite Interieure) на челу са еминентним мислиоцем међу полицајцима-практичарима, Жан Марк Ербом, са мандатом да оријентише полицију на проучавање социјалних проблема и путеве њиховог решења. Такође, учињени су значајни напори да се повећа учешће академске заједнице у раду полиције и разрешавању проблема са којима се она сусреће. Коначно, од 1988. године у овој земљи се разрађује и примењује концепт *непосредне полиције* (police de proximite) који је слично усмерен као community policing, то јест има за циљ да полицију приближи становништву тако што ће је увлачити у свакодневни живот грађана.

Слично ситуацији у Француској, ни у случају Холадније нема сагласности аутора о карактеру односа холандске полиције и јавности. Док су за Панча они оптерећени наслеђем везаним за улогу полиције у нацистичкој окупацији за време Другог светског рата,⁶³ Шејн сматра да су оживљени рата залечени и да је, уопште узев, полиција поштована од стране јавности а да, с друге стране, и она поштује јавност. Међутим, Панч примећује да односи полиције и јавности варирају, зависно од природе јавности која је у питању. У Амстердаму полиција, која се углавном регрутује од људи који су изван овог града, сматра да су грађани Амстердама отворено против ауторитета. У дистрикту Вармоестрат односи полиције и јавности праћени су, с времена на време, конфликтима, мањим насиљем, непријатељством и грубошћу.

Покушаји да се холандска полиција више окрене заједници чињени су крајем 1960-тих година. Главни подстицај за промену приоритета и праксе био је најављен великом инспекцијом Министарства унутрашњих послова и Комитета главних комесара 1975, који су формирали пројектни тим за организациону структуру (ПОС). У извештају ПОС амстердамски немири из 1966. године посматрају се као најавна промена у односима полиције и јавности и као аргумент у прилог бољем пројектовању улоге полиције у обезбеђивању подршке и помоћи јавности.

⁶² Roach, J., "The French Police," in Roach, J., and Thomaneck, J., (Eds.), Police and Public Order in Europe, London Croom Helm, 1985.

⁶³ За време окупације 1940-1945. немачке полицијске снаге потпуно су контролисале холандску полицију. Поред обављања уобичајених полицијских послова, државна (национална) и градска полиција обављали су и друге налоге окупационих власти, као што је репресија над Јеврејима и сл., чиме су изгубиле углед код холандског становништва.

Иницијативе централне владе у периоду од 20 година имале су као приоритет окретање полиције заједници и њеним проблемима, мада су многи програми пропали због неприхватања од стране полиције. У овим потезима се донекле оклевало, јер их је полиција дочекивала с непријатељством које су, међутим, Холанђани сасвим отворено идентификовали. Упркос неуспеху многих иницијатива, оне су ипак потенцијал за снажније везе полиције и јавности. Ајзерман нпр. описује недавну иницијативу у градићу Еншеде која је укључивала превенцију криминала, интерагенцијску сарадњу и децентрализацију полицијске структуре. Међутим, по општим оценама суседске иницијативе у амстердамском Staatsliedenbuurt-у су пропале, али чињеница да су предузимани овакви покушаји, указује на посвећеност полицијских менаџмената оваквим политикама.

Осим ангажовања у резервном саставу полиције, други облици укључивања јавности у полицијски процес су веома мало заступљени. Иницијатива за увођење суседске страже преузета из САД и Велике Британије пропала је због недостатка ентузијазма јавности за ову идеју, што је навело званичнике Министарства правде да изјаве да је тешко убедити Холанђанина да има одговорност за заједницу.

Уместо тога, владине иницијативе за превенцију криминалитета у 1980-тим усмерене су ка алтернативама које не захтевају већи ниво укључивања заједнице. Идеја функционалног надзора, позајмљена од Енглеза, односи се на запослене који се додатно оспособљавају и преузимају одговорност за превенцију криминалитета. Специфично холандске иницијативе односе се на метро и трамвајску полицију (SIC или VIC) и градску стражу. Посао који се односи на транспортне системе у градовима финансира се из владиних извора, а обављају га униформисани људи под надзором полиције, у циљу спречавања вандализма и шверцовања у превозу. Градска стража, формирана од стране Министарства за социјални рад, део је шеме запошљавања лица која су дуго без посла. Такође униформисани и под контролом полиције, градски стражари имају ограничена овлашћења у хапшењу лица, и запошљавају се на годину дана, уз очекивање да би након тога могли да нађу посао радника приватног обезбеђења у индустрији.

Суседски полицијски тимови још увек су веома заступљени у Харлему где полиција сарађује са институцијама за заштиту жртава, школама и здравственим агенцијама.

Нивои партиципације јавности, нпр. суседска стража, били су ниски и разочаравајући за владу, а иницијативе за превенцију криминалитета занемарене су и сведене на интерагенцијску кооперацију.⁶⁴

Друга страна односа полиције и јавности је степен контроле јавности над полицијом. На први поглед, мноштво малих полицијских снага уз наглашену улогу градоначелника на локалном нивоу, сугеришу да је висок степен укључености јавности. Ово, међутим, може да наведе на погрешан траг. У пракси полиција у градовима је и у функционалном и у оперативном смислу прилично независна.

⁶⁴ Детаљније Mawby, Исто.

3. Реални социјализам – пример Кубе

Пре револуције Куба је била позната као "острво порока" (vice island) где су поред корумпираних политичара цветали организовани криминал, дрога, коцка и проституција. Њих замењују потреба да се друштво морално прочисти и оданост револуцији. У раној фази Кастро је оформио националну револуционарну милицију и CDR (Комитет за одбрану револуције) као цивилне групе одговорне за одржавање реда. До почетка 1960-тих армија, полиција и локалне добровољачке групе постали су, понекад конфликтно, алтернативно средство примене закона и одржавања реда, при чему се влада ни на један од ових стубова није превише ослањала.⁶⁵

На локалном нивоу укључивање полиције у заједницу је било приоритетно. Посебно је важан био рад на превенцији криминалитета, укључујући и рад у оквиру школа, где се полиција ангажовала у социјалним и едукативним програмима који су се бавили и темама као што је безбедност саобраћаја, проблематична подручја као што је хомосексуализам и сл. Укљученост полиције у заједницу у смислу њених сервисних капацитета била је мање изражена. У кубанском граду Сантијагу нпр. полицајци седају на клупе са грађанима и делећи им пиће и грицкалице слушају о догађајима или њиховим проблемима. Цивили и полицајци ословљавају се једноставно са "друзе", а конверзација не носи стрес попут ситуација у другим земљама када се неко нађе у притвору или у полицијској станици. Истина, многи од ових разговора нису формалне оптужбе или жалбе, већ опште дискусије о друштвеним односима, потенцијалним проблемима и условима живота у суседству. Моби наводи да би ове дискусије амерички полицајци одбацили као тривијалне или сувише магловите и неусмерене на неку формалну официјелну акцију. На Куби оне се сматрају суштинским за исправно обављање полицијских послова и сугеришу непостојање дистанце између полиције и јавности.

Полиција, стриктно узев, можда и не репрезентује популацију, но утисак већине аутора је да између полиције и јавности постоји слагање. Посвећеност јавности присутна је и код нижих нивоа полицијског персонала, а са идеолошког становишта важно је да обављање полицијских послова не постане одговорност професионалне елите. Значење односа полиције и заједнице на Куби иде далеко иза оног које има у капиталистичким земљама. Док је у већини земаља приближавање полиције и јавности жељени циљ, значај овога је много већи у нацији којом доминирају концепти егалитаризма и партиципације маса. Уколико би Министарство унутрашњих послова или армија постали елитна сила, идеолошки темељи режима били би озбиљно уздрмани.

Будући да се криминал сматра антидржавном активношћу, за његову контролу одговорна је цела популација. Контрола и превенција криминала укључују, директно или индиректно, већину становништва, пошто бити револуционаран значи прихватити активну улогу у решавању проблема заједнице кроз локалне волонтерске асоцијације.

⁶⁵ Mawby, Исто.

У друштву у коме је ниво партиципације јавности необично висок, укљученост грађана у полицијски процес има две основне форме: јединице за помоћ полицији и CDR. Јединице за помоћ полицији прво су формиране у руралним областима 1962. са примарном функцијом да заштите виталне инсталације од контрареволуционара. Њихово коришћење се постепено шири и на градска подручја где су формално придодати полицији. Молбе за приступ се пажљиво прегледају, будући да су помоћници наоружани и имају иста овлашћења да хапсе као и редовни полицајци. По другим карактеристикама они су слични волонтерским резервним јединицама у капиталистичким државама.

У поређењу са помоћницима полиције, CDR укључују већи део популације. Ови комитети баве се пословима повезаним са превенцијом, контролом и сузбијањем криминалитета, али је од тога још важније стражарење и отклањање контрареволуционарних претњи, што је њихов примарни задатак. Они су одговорни за редовне пописе становништва и ажурирање досијеа локалних становника, као и за још специфичније функције социјалне контроле. Чланство је отворено за све старије од 14 година уз неке рестрикције. Чланови плаћају чланарину и добијају идентификационе картице. Око половине чланства чине жене, док су млади и представници неких професија мање репрезентовани. Јединице су организоване на нивоу локалног суседства и интегрисане на градском, провинцијском и националном нивоу. Њихова главна активност повезана са криминалитетом је патролирање у суседству. Чланови патрола носе идентификационе ознаке око руке, нису наоружани, али су овлашћени да легитимишу, хапсе и приводе осумњичене. Поред ових проактивних иницијатива, одговорни су и за прикупљање података на локалном нивоу који су од користи за даље вођење кривичног поступка. Такође организују састанке на којима се разматрају неки специфични случајеви кривичних дела који су се догодили и из њих се извлаче одговарајуће поуке. Састанак се сазива у року од 24 сата од извршења дела и на њему полиција, CDR патрола, жртве, локални становници и представници привредног живота разматрају шта може да се учини да би се спречили слични догађаји у будућности. Када је дело расветљено сазива се наредни састанак на коме полиција објашњава своју акцију, при чему се може позвати и сам прекршилац да да савет у ком правцу да се појачају патролне активности.

Ово указује на значајну отвореност полицијске организације за сарадњу и укљученост заједнице, не само у смислу помагања, већ активне партиципације у полицијским активностима. Међутим, ваља ипак имати у виду да CDR представљају средство помоћу кога политичка елита контролише становништво. Они су централно координирани, из центра долазе иницијативе и централно су контролисани, а вођство поставља комунистичка партија. Они никада сами не формулишу политику, већ је само спроводе. Повезано са овим, очигледно је да су периоди у којима је CDR био најучљивији коинцидирани са временима кад су испуњавали важну функцију владе – обезбеђење резервне радне снаге или повећање моћи армије или полиције. Најзначајнији 1960-тих, ревитализовани су средином 1970-тих када је Кастро критиковао полицију због губљења

контакта с народом. У ствари, односи између полиције и CDR били су и конфликтни због спорова око одговорности и надлежности.

Јасно је да су односи полиције и јавности на Куби знатно тешњи него у многим капиталистичким друштвима, мада су и они амбиваленти и подложни променама. Док је моћ партијске бирократије мање евидентна него у Кини, постоји тенденција ка елитизму и удаљавању од широких маса.

4. Неке земље Азије

Општи оквир односа полиције и јавности у *Јапану* одређен је у значајној мери традиционалним вредностима јапанског друштва које је под утицајем зен-будизма и конфучијанизма прихватило неформалне механизме друштвене контроле понашања својих чланова. Управо захваљујући утицају традиционалног васпитања, Јапан је економски најразвијенија, а истовремено једна од најбезбеднијих земаља са релативно малим бројем лица осуђених за кривична дела, високом стопом откривеног криминалитета и посебном традицијом у односима између полиције и грађана. У складу са будистичком и конфучијанском етиком, породица се сматра основом јапанског друштва, али се осећај заједничке припадности шири и на друге облике колективног живота (предузеће, град, царевина). Овај систем карактерише подређеност личних интереса заједничким, изузетан степен дисциплине и колективног духа. Истовремено, веома је изражена друштвена солидарност и у пружању помоћи угроженом појединцу ангажују се сви чланови друштва, па и државни органи.

Степен до кога је појединац уплетен у низ односа – са родбином, локалном заједницом, послодавцем и, коначно, државом, представља кључ за разумевање друштвеног реда и социјалне контроле у савременом Јапану. У економском сектору покретљивост радника је минимална, а лојалност компанији скоро апсолутна. У оквиру јавног сектора централна влада је тако структурирана да инкорпорира мрежу локалних суседских група.

У време феудализма, групе од пет породица, *гонин-куми* – функционисале су као најнижи административни ниво, обезбеђујући узајамну помоћ и ред и поредак. Ове групе укинуте су под Мејџи династијом, али су се поново јавиле након Другог светског рата као суседски тимови од 10 породица – *тонари-куми*. Изнад њих биле су веће суседске групе *бураку-каи* на селима и *чонакаи* у градским подручјима, које су обезбеђивале везу између појединца и централне администрације. Ове везе су покидане под америчким послератним утицајем, због њихове улоге у промовисању рата, али су асоцијације становника села и асоцијације градског суседства продужиле да постоје као централне тачке локалних заједница организујући састанке, рекреацију и културне активности. Под окриљем индивидуалних асоцијација развијале су се бројне специјализоване групе – удружења жена, дечје групе, клубови старијих и удружења за превенцију криминалитета. Један страни коментатор, наглашавајући значај ових удружења, истиче да оне, упркос сличности са асоцијацијама на Западу, имају далеко већи утицај. Саветовање или вођење неке особе не

односи се само на његове личне проблеме, већ и на указивање на значај мишљења породице, суседства и послодавца које нико (млад или стар) који мисли да настави живот у локалном друштву, не може игнорисати.

Након централизације полицијског система 1875. у њему су ипак задржани снажни локални елементи. Цело подручје полицијске јурисдикције подељено је на ужа подручја. У сеоским подручјима полиција је организована у *чузаишо*, а у градским, пошто је то било непрактично, у малим полицијским станицама (*кобан*). Чузаишо су често постављани поред великих фабрика, а компаније су издвајале средства за плате и изградњу станова за полицајце. Као резултат – полицајци су постали обезбеђење предузећа, укључени у заштиту зграда и просторија компаније, помагање у решавању радних спорова итд. Специјална виша полиција установљена је 1928. године, задужена за регулацију публикација, биоскопе, политичке кампање и друге групне активности и одговорна директно централном полицијском штабу. У послератној реконструкцији полицијског система генерал Мак Артур покушао је да успостави модел локалне полиције, по угледу на амерички систем, и да укине централизован систем по угледу на Европу. Локална полицијска одговорност уведена је кроз комисије за јавну безбедност на локалном нивоу. Систем није успео јер није био компатибилан са социо-политичком структуром јапанског друштва. Нови систем је био заснован на идеолошком концепту демократије пресађеном из једне у другу културу. Он је следио екстремну политику децентрализације ауторитета што није било у сагласности са природним традицијама Јапана и није одговарало јапанској психологији и култури.

У савременом Јапану поново постоје чузаишо и кобан. У руралним областима *чузаи-сан*, сеоски полицајац, на локалном нивоу представља отеловљење статуса и моћи, симболизује ауторитет државе, упућен је на сарадњу са локалним становништвом, али је, истовремено спречено и њихово претерано зближавање, тако што полицајци редовно, након три године, добијају премештај. Ефективност њиховог рада заснива се на познавању свих локалних становника. Бројна лична познанства и способност да, када је то потребно, добије податке од кључних сеоских информатора, чине суштину блискости са заједницом која се сматра полицијским идеалом. То је инструментални однос који не значи обавезно универзалне симпатије сељака према полицајцу. Ипак, будући да је он увек расположив, пред њега се износе све врсте проблема. Један чузаи сан говори о себи као о девојци за све. Људи некада долазе код сеоских полицајаца да би дискутовали о својим плановима за посао, школовање или брак, или да траже савете поводом развода или сукоба на реалацији родитељи-деца.⁶⁶

Кобан је урбани еквивалент чузаишу. Он не представља само радно место, већ и место где полицајци једу, спавају и одмарају се. У суштини, кобан ствара основу из које полиција патролира и на коју групе и појединци из заједнице

⁶⁶ Исто.

могу да се ослоне. Као и на селу, полицајци се подстичу да одржавају блиске односе са заједницом. Поред рутинског патролног посла, од полицајаца кобана се тражи да врше и истраживања, тј. да двапут годишње из свих домова који су у њиховој јурисдикцији прикупе информације о свим локалним грађанима. Ови и други подаци чувају се у кобану. Обимни локални досијеи укључују спискове грађана који раде до касне ноћи, лица која поседују пиштоље и мачеве, које су ментално болесна, спискове старих и болесних које је потребно периодично обилазити, суседских организација, локалних криминалаца, барова и ресторана итд. Они обезбеђују детаље који оспособљавају полицајце, посебно новопрдошле, да на подручју делују ефикасније, као и да пруже обавештења грађанима који кобан виде као место на које се иде по информације. Грађани могу да назову кобан ради савета, добијања адресе локалних хотела итд., или ради одржавања чвршћих веза са полицијом. Локални чувари продавница, бивши полицајци, старије особе, или они са специфичним проблемима, видеће кобан као локални извор ангажовања и помоћи. Ејмс наводи да је кобан као основна школа, и да постаје центар традиционалне сеоске солидарности и идентитета у модерном урбаном контексту.⁶⁷

Не изненађује да полицајци у кобану помажу у мноштву ствари које немају везе са криминалитетом. Једна од њих је, у складу са традицијом, нагласак на посредовању и саветовању. Заиста у оквиру станице и префектуре посебном особљу додељене су саветничке дужности које се односе и на мноштво грађанских и суседских проблема као што су разводи, сиромаштво и запошљавање, дугови, загађење околине. Дакле, јапанска полиција је сервисно оријентисана. Полицајци троше много времена и енергије у обезбеђивању помоћи и услуга општој јавности: дају различите врсте информација, трагају за младима који беже од куће и у полицијској станици обезбеђују редовни сервис за савете и упутства путем телефона. Људи се подстичу да окрену телефонски број 110 ако имају неки проблем. Међу самим полицајцима, слично искуствима са Запада, рад у кобану или чузаишо мање је популаран од оног на превенцији криминала или истрази по кривичним делима. Кобан је активна сила заједничког живота; он није само пасивни извор помоћи полицији. У САД се контакти полиције и грађана који нису везани за криминалитет објашњавају свеprisутном потребом, при чему иницијатива припада грађанима. Бејли сматра да је амерички полицајац као ватрогасац, одговара кад мора. Јапански полицајац пре личи на поштару – он има дневну рунду активности ниског интензитета које га повезују са животима људи међу којима ради.

Полиција за побуне, *кидотаи*, са штитовима, воденим топовима, сузавцем и војним возилима, иако ненаоружана, али са познавањем кендоа и џудоа, далеко је од имица чузаи-сан. Детективи, *кеици* тесно су повезани са заједницом кроз сарадњу са јавношћу и кикоме – доставе, тј. информације локалног становништва о томе шта су чули и видели у вези неког догађаја.

⁶⁷ Исто.

"У Јапану, као и у другим азијским земљама (Кини или Малезији) губе се границе између вршења полицијске власти приликом кривичног гоњења учиниоца и обављања разних других услуга у корист грађана које немају никакве везе са криминалитетом. Тако, на пример, јапанска полиција обавља неке послове који једноставно значе услугу грађанима: набављају млеко за бебе, препоручују хотеле путницима и врше резервације смештаја, разговарају са сваким о његовим личним проблемима. Али, с друге стране, грађани су обавезни да учествују у уличним грађанским патролама како би благовремено јавили о сумњивим особама у суседству или недозвољеним активностима грађана. Такође, остварује се активна сарадња између појединца, његове породице, школе или радне средине, тако што свака од ових заједница узима одређено учешће у васпитању, усмеравању или надзору делинквената, пре него што се прибегне формалним кривичним санкцијама. Оваква улога полиције, која тек постаје актуелни идеал "полицајца – грађанина у униформи" за америчко друштво, одавно је прихваћена у Јапану."⁶⁸

Јапанска полиција је схватила да је за ефикасно обављање полицијских послова основно остваривање поверења и кооперације са општом јавношћу. Са тим сазнањем, Национална полицијска агенција (НПА) почела је 1951. године да истражује ставове јавног мњења о полицији. Ова истраживања се од тада редовно спроводе сваке године. У првом истраживању 43% испитаника није имало пријатељске ставове према полицији. У истраживању из 1963. године 60% испитаника имало је пријатељски однос према полицији, а свега 16% је навело недостатак поверења у њу. Из овога се види да поверење јавности у јапанску полицију расте.⁶⁹

У свакој полицијској префектури или регионалном полицијском бироу постоји одсек или полицајца – појединац задужен за односе са јавношћу. Они су одговорни за планирање и извођење активности односа са јавношћу. У већим полицијским седиштима у Токију, Осаки и Кјоту успостављена је посебна служба за односе са јавношћу, а ангажовани су за помоћ и новине, радио и ТВ. Један од успешнијих пројеката био је Свејапански концерт полицијских бендова. Ови концерти одржавају се сваке године под покровитељством НПА. Бројне групе свирају, парадирају и дају концерте широм земље, што све прати и јапанска ТВ. Организују се и различита надметања као што је Полицијско фотографско такмичење, и на њих се позива јавност, пре свега да би што више научила о полицији.

Јапанска полиција константно организује веома добро припремљене Изложбе превенције криминалитета где се јавности показују методе рада лопова, начини обијања брава и сл. и дају се савети како да заштите своје куће и станове од оваквих напада. Демонстрира се како џепароши уче свој занат и како се грађани могу изборити с њима. Демонстрације и савети такође се

⁶⁸ Мрвић, Н и Атанацковић, Р., "Јапански кривичноправни систем и друштвена контрола криминалитета", Страни правни живот, бр. 1/1992, стр. 48-49.

⁶⁹ Сгамер, Ј., Исто.

дају привредним фирмама и компанијама ради супротстављања криминалцима који су специјализовани за отимање пазара итд.

Испитивање мњења које је водио Бејли 1976. открива да 41% респондента осећа да може да препозна своје локалне полицајце, 86% зна где је лоциран њихов локални кобан, а сви ставови о полицији били су позитивни. Наредно истраживање из 1979. открило је мале промене. То до извесног степена одражава значај који полицијска организација придаје односима са заједницом, са комитетима специјалиста који делују и у префектури и у кобану. Међутим, најочљивији доказ тиче се укључивања јавности у помагање полицији у одржавању реда и поретка. Један аспект овог је учешће добровољаца у полицијском процесу.⁷⁰ Волонтери се регрутују за рад са специфичним организацијама придруженим полицији, нпр. на пословима у вези саобраћаја или питањима у вези омладине. На ширем плану, у превенцији криминала централну улогу имају удружења станара, како на селу тако и у граду, слично суседској стражи која се развила на Западу. Постоје контактне тачке на улицама где јавност може добити информације о превенцији криминала, затражити помоћ полиције или јој доставити информације. Удружења такође организују уличне патроле, којом приликом чланови могу носити посебне идентификационе нарукаве.

Као и у другим земљама, нивои кооперације јавности варирају од једне до друге области. Како примећује Ејмс односи са заједницом слабији су тамо где доминирају Кореанци и домаћи отпадници – буракумин. И Бејли прихвата да је кооперација већа међу старијима, мушкарцима и конзервативнијим фракцијама у заједници. Међутим, не може бити сумње да јавност игра знатно већу улогу у полицијском процесу у Јапану неголи у већини западних капиталистичких друштава.

Све ово не значи и да јавност има више контроле над полицијом. Чак и у раним фазама развоја полиције, недостатак локалне контроле био је извор конфликта, што се наставило и касније. Када је реч о неформалној одговорности веома је велики значај културе полицијског занимања која се у овој земљи развила раније него у другима. Као што сви јапански радници развијају присне односе са својом радном организацијом којој су потпуно лојални, полицајци осећају више обавеза и већу лојалност према својим колегама него према јавности. Формална одговорност такође је ситуирана у оквиру полицијске организације. Комисије за јавну безбедност делују и на националном и на нивоу префектура и укључују представнике грађана, иако се углавном ради о старијим и конзервативним мушкарцима. У стварности, полиција је потпуно независна од ефективних спољашњих формалних провера њене моћи и операција. Идеално посматрано, полиција је политички независна и одговорна јавности. У стварности, она је изолована од јавног утицаја и на вишем нивоу у оквиру Националне полицијске агенције (НПА) чврсто везана за владу.

⁷⁰ Волонтерство је у Јапану веома распрострањено и уобичајено, па ни полиција није изузетак.

Несумњиво, односи полиције и јавности у Јапану засновани су много чвршће него у већини других развијених држава. Међутим, изгледа да је ово партнерство контролисано и да су његови параметри дефинисани од стране полиције, а да се укљученост јавности не сме изједначавати са контролом јавности.

Односи полиције и јавности у *НР Кини* у многим елементима слични су онима у Јапану, упркос веома различитим политичким системима. Ради се о утицају конфучијанизма, социјалним нормама и очекивањима у вези дужности и обавеза где су интереси групе изнад индивидуалних. Међутим, за разлику од јапанске, у различитим временима кинеска полиција била је отворена за локални утицај.

Место и улога полиције у кинеском друштву и успостављање њених односа са јавношћу одређени су специфичном духовном традицијом, историјским догађајима и аутентичном револуцијом која је довела до успостављања "социјализма кинеских боја". Период социјалистичке изградње такође је пролазио кроз различите фазе које су се одражавале и на ову област.

Постоји мало података о социјалним карактеристикама кинеске полиције, али је евидентно да је у различита времена полиција нападана да су њени припадници чланови елитне организације која не представља интересе народа. Стога је комунистички режим у раној фази наглашавао потребу да се смањи јаз између представника закона и локалне популације, те је промоција улоге јавности у полицијском процесу била једна од кључних тачака ове платформе.

На селу, локалне јединице милиције формиране су за време грађанског рата, а постале су у пуном смислу оперативне након 1949. У милицијској организацији на нивоу општине деловале су наоружане групе људи који су се повукли из армије, а на нивоу села у јединицама милиције били су млади мушкарци, понекад и жене, без оружја, мада су један до два пиштоља чувана у бригади. Ова сеоска милиција ангажована је у ноћним патролама ради заштите имовине и спречавања пребега у Хонг Конг. Сеоска милиција основала је градску грану 1950. године и ове волонтерске полицијске јединице биле су активне у уличним патролама, посебно против контрареволуционара и организованих синдиката криминалаца. Током 1950-тих јединице милиције стављене су под контролу локалне полиције и дате су им посебне одговорности у вези саобраћајних инцидента. Међутим, за време "Великог скока напред", реорганизоване су под контролом партије, преименоване у народне патроле и дата су им шира овлашћења, од образовања до одржавања јавног реда и мира и бриге о запуштеној деци.⁷¹

Још већи значај имали су комитети станара формиран у раним 1950-тим. До 1951. године преко 80% становника Шангаја било је организовано у ове комитете и укључено у рад на превенцији пожара, едукацији и имплементацији регистрационог система. Њихова полицијска улога проширила се са кампањом против злоупотребе дроге, а комитети станара убрзо су формирали специјалне

⁷¹ Мавбу, Исто.

комитете за одбрану и безбедност. Сваки појединачни полицајац у градском суседству тако се сусретао са мноштвом локалних група. Ту је локални огранак партије, мала група Савеза младих комуниста и Женска асоцијација. Постоји такође комитет за посредовање, комитет станара за мању групу улица, специјализовани комитет за одбрану и безбедност, и сличне мале групе на локалном нивоу. На овом нивоу, заједница је укључена у превенцију криминала, откривање злочина и реинтеграцију прекршилаца, као и у широк спектар других локалних одговорности. Полицајац из патроле додељен подручју комитета станара ради тесно са његовим председником и другим одговорним члановима, секретаром јединице комунистичке партије у комитету станара, и секретаром Савеза младих комуниста. Они заједно чине локалну елиту власти и надзиру бројне урбане масе све до нивоа појединачног домаћинства – задатак који полиција сама не би могла да обави. У овом контексту репрезентативност ове локалне елите постаје од кључног значаја. Неки аутори наглашавају позитиван имиџ локалних лидера, а други наглашавају да су они у градовима углавном постављени од партије, а не изабрани од заједнице, што је резултат апатије и политичке манипулације.

Колики је онда утицај локалног мишљења на полицију? У различита времена средиште контроле полиције помера се од партије, ка локалној заједници, тужилаштву и самој полицијској организацији. Непосредно после револуције, полиција је уживала значајну аутономију и доминирала и процесом кажњавања, а судови и тужилаштва били су њени помоћници. Након успостављања партијских уличних уреда они су успоставили контролу над комитетима станара и локалном полицијом. Слично, у бурној реакцији против "Великог скока напред", јавност репрезентована у станарским комитетима, уличним уредима и сеоским општинама, била је сведена на пасивну улогу помоћника и носилаца информација. Након 1961-62. полиција и други владини уреди били су одговорни једино партијском апарату. Полиција постаје конзервативна снага посвећена реду и друштвеној дисциплини.

Пошто су у Кини присутније промене него инсистирање на континуитету, након 1975. године уочавају се два тренда: прелаз ка уставним оквирима и успостављање легалне контроле над поступањем полиције, што води њеној већој специјализацији и професионализацији. Осамдесетих година јавност се укључује у обављање полицијских послова у суседству. Међутим, баланс моћи између локалне партије, станара и позорника мења се у корист полиције. Изгледа да специјализована и професионална полиција више постаје субјект унутрашње контроле, а да суседске групе постају сличне онима у Јапану, пре него што контролишу локалну полицију. Моби оцењује да упркос динамичним променама кроз које Кина пролази у блиској будућности јавност неће остваривати значајнији утицај на обављање полицијских послова.

5. Напомена о земљама у транзицији

Демократизација друштвеног живота која се одиграва у земљама у транзицији ставља пред све државне органе, укључив и полицију, нове задатке, мењајући при том њихове међусобне односе, карактер сарадње са "функционалном

средином", тј. радним колективима, грађанима, насељима. Као општи оквир у коме се тај однос успоставља ваља напоменути два момента: неповерење грађана ових земаља у институције система, с једне стране, и ауторитарност њиховог јавног мњења, с друге стране.

У већини постсоцијалистичких земаља однос према институцијама власти, у актуелним условима друштвених напетости, је, најблаже речено критички, што се, мање или више аутоматски преноси и на полицију.

Истраживање аустријских института: Центра за политику Универзитета Страчкалјд и Пол Лазарсфелд друштва у Бечу, у коме су анкетирани грађани Бугарске, Чешке, Словачке, Мађарске, Пољске, Румуније, Словеније, Белорусије и Украјине, показало је да после рушења "гвоздене завесе" није дошло до значајнијег пораста поверења у јавне и цивилне институције, тј. да између грађана и државе зјапи празнина која може бити опасна. Збирни резултати за ове земље показују да су најугледније црква и армија (30% анкетираних има поверење у њих), следе председник државе (29%), судови (18%), полиција, аграрне организације и медији (по 15%), приватно предузетништво, влада, јавне службе, и на зачељу парламент (9%) и политичке партије (5%).⁷²

Између појединих земаља, међутим, постоје и неке, понекад прилично значајне, разлике. Тако од свих институција у Пољској највеће поверење ужива армија којој верује 81% становништва, произилази из најновијих истраживања јавног мњења у овој земљи. Иза војске је јавни радио (80%), следе омбудсмани (76%), ТВ (73%) и полиција (67%), док шефу државе верује 66% испитаника. Занимљиво је поређење са Чешком, где, према резултатима најновијих сондирања јавног мњења, национална армија ужива поверење свега 30% Чеха. У Чешкој је, за разлику од Пољске, такође, веома низак проценат поверења грађана према полицији (38%) и судовима (31%), док највише поверења уживају чисто политичке институције (шеф државе, парламент, Влада).⁷³

Грађани земаља у транзицији се све мање осећају безбедни. Тако према анкети коју је за Жечпосполиту обавио Биро за друштвена истраживања, сваки трећи одрасли Пољак (34%) потврдно одговара на питање да ли се осећа безбедно, док скоро два пута више (61%) говори о осећању угрожености. Пре десет година три четвртине Пољака сматрало је да живи у безбедној земљи, а сваки пети је био супротног мишљења. Сада је обрнуто, па 52% анкетираних сматра да је у односу на ситуацију с краја осамдесетих безбедност грађана погоршана.⁷⁴

У истраживању скопске агенције "Дата прес" о криминалу и правној сигурности грађана у Македонији, од укупно 1200 грађана 45% анкетираних је изјавило да се не осећа безбедним, 23,83% се осећа делимично безбедним, док је само 27,5% изјавило да се осећа безбедним и заштићеним. За 38,33% Маке-

⁷² Политика, 31. 07. 1996, стр. 5.

⁷³ Политика, 10. 03. 1996.

⁷⁴ Политика, 06. 08. 1997, стр. 5.

донија представља безбедно место за живот, а за 36% не. Поверење у полицију има 34,17% испитаника, за 32,67% оно је делимично, а негативно је код 30% од обухваћене групе грађана. Неповење у судство је још израженије (44,67%), а 70% испитаника сматра да је казнена политика према криминалцима преблага.⁷⁵

У периоду реалног социјализма, сагласно командно-административном методу друштвеног управљања, јавно мњење је практично гушено, и нису ни вршена озбиљна истраживања ставова регионалних, демографских, социјалних и професионалних група. Падом комунизма долази до пораста улоге јавног мњења у друштвено-политичком животу, несхватљивом за комунистички период. Функционишући у друштву и творећи опредељујућу социјално-психолошку атмосферу, јавно мњење остварује значајан утицај на релевантне друштвене институције, свест и понашање људи.

У већини земаља у транзицији на полицију се гледа као на резидуалну институцију старог политичког поретка, односно опресивни инструмент државе. Стога у њима постоји већ традиционална антипатија између полиције и јавности која се изражава на веома различите начине. Тако, примера ради, полиција која у пољском граду Гдањску патролира воденим путевима и дуж докова, дуго времена није смела да прилази близу великих и високих бродова са којих је посада на њих бацала разноврзне предмете.⁷⁶ Поред несимпатија према полицији које су последица омражености старог поретка кога она још увек на неки начин симболизује, ваља нагласити да су полиције највећег броја ових земаља промениле називе (из милиција у полиција), али су задржале неке елементе претходне структуре и начина рада (превелики нагласак на контролу маса, полицијско покривање протеста и демонстрација, проблем корупције у контексту ширих питања економског и политичког развоја) који негативно утичу на њихов јавни лик и односе са јавношћу.

Уз наведено, оне се суочавају са сасвим новим изазовима на које су принуђене да траже адекватне одговоре. Ранију релативну стабилност као последицу ригидног социјалистичког система који је гарантовао конформизам и видљиву кохезију, заменили су велики социјални ломови који су из темеља уздрмали друштвену структуру, уз неефикасност пређашњих облика социјалне контроле. С тим у вези долази до енормног пораста криминалитета, како у квантитативном (број кривичних дела), тако и у квалитативном (нови појавни облици криминала: организовани криминал, кријумчарење возила и оружја, трговина дрогом, фалсификовање новца и докумената, рекет, криминал белог оковратника везан за процесе приватизације, ескалација разбојништава и разбојничких крађа, мита и корупције, коцке, проституције итд.) погледу. Јавља се, такође, и интернационализација криминала, тј. међународна повезаност криминала који више не познаје националне границе попут неке криминалне интернацио-

⁷⁵ Нова Македонија, 30. 03. 1995.

⁷⁶ Crandon, G. L. and Stypkowska-Williams, B., "Policing in a Post Socialist Society: The Case of Gdansk, Poland", *The Police Journal*, October 1996, pp. 350-351.

нале. Јавност очекује од полиције која је неприпремљена, необучена, неорганизована и у веома тешком материјалном положају, да се ефикасно супротстави овом растућем друштвеном злу. На неки начин, међу становништвом је у претходном периоду владала илузија да је деловање милиције полуга помоћу које се може "управљати" нивоом криминалитета, те се, следствено томе, и сва кривица за његов раст свађује на полицију. С једне стране долази до хипертрофије значаја органа унутрашњих послова у контроли криминалитета, а с друге до скоро драматичног пада њиховог ауторитета.

Анализа резултата испитивања јавног мњења у местима Омске области у вези стања криминалитета и деловања органа унутрашњих послова спроведена 1994. године од стране Западносибирског одељења ВНИИ Министарства унутрашњих послова Русије, показала је да само 26% испитаних рад милиције оцењује као задовољавајући, 51% жртва криминала не верује да им милиција може помоћи, а 25% испитаних страхује од још већих непријатности у случају да поднесу кривичну пријаву милицији.⁷⁷ Њихово истраживање из 1995. године показује да 45% испитаних сматра да ниска култура општења са грађанима максимално подрива ауторитет милиције, као и неосновано лишење слободе (18% испитаних), злоупотреба средстава принуде (19%), низак професионализам и некомпетентност (38%), злоупотреба службеног положаја у личне сврхе (35%), бирократизам, формализам и неефикасност (22%), корумпираност (22%), необјективно приказивање деловања органа унутрашњих послова у средствима масовних комуникација (7%) итд. Упоредни резултати испитивања становника и радника органа унутрашњих послова показују да 32% испитаних грађана и 29% припадника службе, сматрају да ови органи у већој мери штите интересе владајућих кругова, своје сопствене интересе (22% грађана и 2% радника органа унутрашњих послова), интересе појединих група становништва (17% грађана и 13% радника ОУП), државне интересе (9% грађана и 26% припадника ОУП), интересе свих грађана подједнако (9% грађана и 26% радника ОУП). Укупно је 48% испитаних испољило велику забринутост за своју и безбедност своје породице, а само 18% сматра да су органи унутрашњих послова способни да обезбеде правни поредак и личну безбедност грађана од криминалних преступа. Стога, грађани сами предузимају мере самозаштите: постављање дуплих и металних врата, шипки на прозорима, набављање оружја и других средстава за самозаштиту. Само 5% испитаних спремно је да безрезервно помогне органима унутрашњих послова у њиховој делатности, 20% уопште нису спремни на то, 45% су спремни у одређеним ситуацијама, а 29% није могло да одговори.

Иако је ово испитивање ограничено на један регион Русије, реално је претпоставити да оно изражава тенденције које се, у мањој или већој мери испољавају у свим постсоцијалистичким друштвима.

⁷⁷ Гончаров, В. Б. и Кожевников, В. В., "О некоторых аспектах общественного мнения омичей о милиции" Государство и право, бр. 6/1996, стр. 83-87.

Ипак, полиције појединих земаља у транзицији, упркос наведеним веома неповољним друштвеним, политичким, економским и безбедносним условима и околностима, покушавају да бар донекле измене свој јавни лик и придобију јавност за сарадњу.⁷⁸

Тако је полиција Гдањска као један од главних циљева прихватила да антипатије јавности и штампе претвори у симпатије, а њихово незнање у знање о полицији и њеној политици. Одређен је официр за односе са штампом са задатком да информише медије и објашњава и приближава јавности посао и активности полиције. На то место је 1995. године постављен прес официр обучаван у Луизијани (САД) који је ранији реактивни стил заменио проактивним. Што се штампе тиче, она је у Пољској доживела прави бум, нарочито она комерцијална и сензационалистичка. Полиција се труди да искористи и ту чињеницу, с обзиром да у причама о злочинима новинари зависе од полицијских извора информација. Дobar део штампаних медија, посебно кад је реч о локалној штампи, још увек је доста неодговоран, али постепено јача симбиоза између полиције и новинара. На побољшање односа са јавношћу утиче и телевизијски програм "997" у коме се јавност позива да помогне полицији у расветљавању злочина. Локални телевизијски програми приказују рад полиције, а припремају се у сарадњи са прес-официром гдањске полиције. И у домену криминалистичке фикције стварају се нове прилике за полицију. Полицијски жанр на телевизији постаје све популарнији, а у креирање криминалистичких серија укључује се и полиција својим саветима.⁷⁹

– наставиће се –

Police and Public Relations II

Abstract: This sequel of the paper deals with the issue of police and public relations in some countries of Anglo-Saxon tradition, in some European countries, in Cuba, and in a number of Asian countries. Following these, the paper focuses on police and public relations in countries in transition.

Key Words: police, citizens, public, public relations

⁷⁸ На то указује већ и чињеница да су почеле да испитују јавно мњење.

⁷⁹ Crandon, G. L. and Stypkowska-Williams, B., Isto, pp. 351-352.

Проф. др Бранислав СИМОНОВИЋ, Правни факултет, Крагујевац

УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ПРЕВЕНЦИЈИ КРИМИНАЛА НА НИВОУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

(Нове стратегијске основе и приступи, основи организације полиције и институционално организовање превенције криминалитета у појединим државама)

Резиме: Рад је посвећен новом моделу превенције криминала на нивоу локалне заједнице (community policing model) који је почетком деведесетих година двадесетог века почео да се примењује у развијеним државама света. Описане су теоретске и стратегијске основе модела, циљеви, нови начини полицијске организације и послови, однос полиције и јавности и њихова заједничка акција усмерена на превенцију криминалитета. У другом делу рада је приказана институционална организација служби задужених за превенцију криминалитета која се примењује у појединим државама Европе.

Кључне речи: превенција криминала, community policing, институције и организација.

УВОД

С обзиром да је у другој половини двадесетог века криминалитет бележио стални пораст, теоретичарима и практичарима широм света је постало јасно да дотадашње методе његовог сузбијања и превенције не дају жељене резултате. Постојеће институције које су у првим редовима борбе против криминалитета, а међу њима пре свега полиција, нису се могле сматрати довољно ефикасним у остварењу постављених задатака. Због тога се у појединим државама крајем осамдесетих и пре свега почетком деведесетих година двадесетог века, почео примењивати нов систем полицијске организације и рада усмерен на превенцију и сузбијање криминалитета.

Нов приступ друштвено опасним појавама се темељио на полазишту да полиција према криминалитету као и другим формама асоцијалног понашања не треба да буде пасивна, већ треба да примењује стратегију "нулте толеранције". Стратегија нулте толеранције (Strategie der "Nulltoleranz") се заснива

на теорији "поломљеног прозора" ("Broken Windows Theorie") коју су формирали амерички криминолози Wilson и Kelling 1982, 1996. Ова теорија тврди, да уколико се један предмет, остави изван контроле или се не одржава (неуредан је) неминовно условљава (проузрокује) активну климу за насилнички криминалитет.¹ Због тога је постављена хипотеза да криминалитет треба сузбијати применом стратегије "нулте толеранције." Стратегија "нулте толеранције" указује јасно на друштвену закономерност: насиље ће се усмерити према неком објекту ако се он остави необезбеђен, изолован, без господара и без икакве контроле. Уколико се полиција при малим ометањима јавног реда и мира више консеквентно понаша (реагује), утолико ће мање тешких кривичних дела да се дешава у области (околини).²

На Западу су вршена криминолошка истраживања на основу којих је потврђена теорија да лакши нереди и нарушавања јавног реда (алкохолизам, гангови, ситне крађе) неминовно делују прогресивно водећи ка озбиљнијим формама криминалитета. Због тога на нивоу локалне заједнице друштво треба да делује још у претпољу криминалитета усмеравајући се и на асоцијална понашања.³

Амерички полицијски практичари истичу да је постојећа редукција стопе криминалитета трасирана у великој мери усвајањем теорије "поломљеног прозора" и на њој заснованој стратегији "нулте толеранције" полиције према криминалним активностима, укључујући наизглед и ситне прекршаје који су раније ретко изазивали полицијску интервенцију. Када је полиција почела да делује са циљем да се не бори само против криминала већ и прекршаја који угрожавају квалитет живота (као што су пијанчење на јавним местима, цртање графита, нарушавање реда, агресивно понашање и друга угрожавања) знаци о постојању социјалне контроле су почели да се враћају у градску средину... Реакција полиције се усмерила на успостављање реда, а не само као раније реаговање на криминалитет.⁴

Нов приступ у превенцији криминалитета је довео до измена у полицијској структури, полицијској стратегији и тактици као и до широког повезивања и сарадње полиције и грађана на нивоу локалне заједнице. У науци и пракси се за његово одређивање користе различити називи у зависности од аспеката који се у конкретном случају желе истаћи. Најчешће се користи назив који се грубо може превести као *полицијска делатност на нивоу локалне заједнице* (A Community Policing; A Community Policing Approach) или *полицијска делатност усмерена на проблеме у локалној заједници* (Problem – Oriented – Policing, Community Problem Oriented Policing, Neighborhood – Oriented Policing, Target Oriented Policing), или *програми за надзирање суседства*

¹ Уколико се на једној згради не поправи један разбијени прозор, утолико ће пре, сви остали на њој да буду ускоро разбијени.

² Füllgrabe Uwe, Der Scherman – Report, Voraussetzung für eine erfolgreiche Kriminalprävention, Kriminalistik, 3/00, стр. 182; Füllgrabe Uwe, Die "Broken-Windows-Theorie", Kriminalistik, 6/00, стр. 383.

³ Aronowitz Alexis, Crime Prevention: A Community Policing Approach in the Netherlands, The Hague, 1998, стр. 10–11.

⁴ Albert McCarthy, ZERO TOLERANCE IN A SMALL TOWN, FBI Law Enforcement Bulletin, 1/1998, стр. 7.

или организовање патрола на нивоу суседства (Neighborhood foot patrol, Citizen Oriented Patrol Experiment) итд.⁵

Нов начин организације полиције и друштва у превенцији криминалитета се примењује већ једну деценију или дуже у већини развијених европских држава (у земљама Скандинавије, Великој Британији, Холандији, Француској, Немачкој, али и у Мађарској), Сједињеним Америчким Државама и Канади, Израелу, Латинској Америци (нпр. Ел Салвадору, Бразилу, Карибима)⁶ као и на Далеком истоку (посебно у Јапану, Сингапуру и Хонг Конгу⁷).

Потребно је посебно истаћи да овај систем превенције криминалитета има извесних теоретских сличности са концептом друштвене самозаштите који је почео да се развија у бившој СФРЈ средином шездесетих година, а потпуно је напуштен и одбачен крајем осамдесетих година двадесетог века. Међутим, док смо ми остали само на нивоу теорије о концепту друштвене самозаштите, без валидних резултата у пракси, у свету је теоретски концепт или како се тамо назива филозофија о *community policing* теоретски потпуно уобличена и крајем осамдесетих или почетком деведесетих година инкорпорирана у праксу великог броја земаља широм света. Код нас је теорија о друштвеној самозаштити формирана око 1965. године, значи више од седамнаест година пре него што је теорија "поломљеног прозора" и стратегија "нулте толеранције" формирана на Западу (у САД). Међутим како је концепт друштвене самозаштите код нас одбачен, а стратегија о превенцији на нивоу локалне заједнице која се развија у другим земљама скоро да је непозната у ширим стручним круговима, може се рећи да је наш заостатак у односу на свет у овој области већи од десет година.

У тексту ће бити приказан теоретски и практични концепт превенције криминалитета на нивоу локалне заједнице који се развија у свету, као и организација превентивних служби (пре свега полицијских) у појединим европским државама. Други рад, који се надовезује на овај, је посвећен стратегијским основама програма превенције криминала на нивоу локалне заједнице – (изложена су светска искуства). У трећем раду је дат предлог за институционално организовање превенције криминалитета који би могао да буде примењен и код нас.

НОВА СТРАТЕГИЈА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ПРЕВЕНЦИЈИ КРИМИНАЛИТЕТА

Стратегија полицијске делатности на сузбијању криминалитета је еволуирала у односу на период од седамдесетих до деведесетих година двадесетог века. Полицијско поступање које је реактивно, то јест оријентисано у односу на

⁵ Kratcoski, Verma, Das, World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach, "Police Practice & Research", An International Journal, 1/2000, стр. 109.

⁶ Carlos Alberto de Camargo, Crime Prevention and Human Dignity, Perspectives to Latin American and Caribbean Police Organizations, treated in El Salvador, The Hague, 1988.

⁷ Wong C. Kam, Community Policing in China: Philosophy, Law and Practice, The Hague, 1988.

догађаје тј. на симптоме, није довољно ефикасно у отклањању узрока друштвено опасних дешавања.⁸ У складу са тим је криминална превенција у свету у последњој деценији двадесетог века начинила значајан заокрет. Сацк је овај заокрет на следећи начин окарактерисао: "Није више реакција на утврђену повреду права доминантна, већ антиципација, предвиђање и деловање унапред како би се предупредио криминални акт".⁹

На другој страни је закључено, да пошто се узроци криминалних понашања налазе у сферама које су изван полиције и суда, мало или никако су контролисани од стране тих институција, потребно је мобилисати бројне и различите организације, групе и субјекте у борби против криминалитета.¹⁰ Због тога је преовладало схватање да се криминал не може успешно сузбијати уколико се третира преваходно полицијском делатношћу. Ефикасна акција против криминала захтева да полиција и сви сегменти друштвене заједнице раде заједнички и партнерски на његовом спречавању и сузбијању.¹¹

Оснивачи овог концепта истичу да је деловање полиције на нивоу локалне заједнице (Community Policing) нова филозофија полицијског рада, базирана на претпоставци да полицијски официри и грађани раде заједно на креативан начин како би помогли да се реше актуелни проблеми повезани са криминалом (страх од криминала, нереди, пропадање локалне заједнице итд). Филозофија полицијског рада на нивоу локалне заједнице се остварује кроз нове видове организације што омогућава полицијској служби да теорију преточи у праксу. Она налаже да полицијски службеници негују свакодневни директни контакт (лицем у лице) са грађанима у свом географском подручју. Community Policing обезбеђује да сваки грађанин који је заинтересован за безбедоносне проблеме у својој локалној заједници може да узме активно учешће. Нови приступ полицијској делатности на нивоу локалне заједнице креира и нови профил полицајца, (Community Policing Officer), који делује као директна веза између полиције и грађана у локалној заједници. Community Policing подразумева нов контакт између полиције и грађана заснован на заједничком поверењу. Полиција се појављује као катализатор који мотивише и подучава грађане да узму учешће у решавању својих безбедоносних проблема. Овај приступ полицијског рада ставља нагласак на заштити најрањивијих структура друштва (деце и малолетника, старих, мањина, сиромашних, бескућника). Community Policing прихвата да полиција не може да наметне ред у заједници споља (from outside), него да грађани морају да буду подстакнути да размишљају о полицији на начин како њени ресурси могу да буду укључени (ангажовани) у решавању актуелних комуналних проблема. Ово је потпуно нов начин размишљања, филозофија о полицијској улози у друштву.¹² Примарни задатак

⁸ Hans Joachim Schneider, *Polizei-Forschung, Kriminalistik*, 6/00, стр. 368.

⁹ Citirano по: Northoff Robert-Stroth Anke, *Kriminalprävention, Kriminalistik*, 8-9/96, стр. 581.

¹⁰ Aronowitz Alexis, *Crime Prevention: A Community Policing Approach in the Netherlands*, The Hague, 1998, стр. 10.

¹¹ Wadman Robert-Sir Stanley Bailey, *Community Policing and Crime Prevention in America and England*, Chicago, 1993, стр. 3.

¹² Brandt Steven-David Barlow, *Classics in Policing*, Cincinnati, OH, 1996, стр. 353-354.

овако организоване полиције је да спречи криминалитет, а не да реагује након већ извршеног кривичног дела.¹³ Стога се превентивни програми спроводе с циљем умањења прилика за извршење кривичних дела, развојем одбрамбених мера, организацијом окружења.¹⁴

По Лабу се појам полицијске делатности у заједници (community policing) састоји од четири круцијална елемента: 1) укључивање грађана; 2) решавање проблема, фокусирање на специфичне узроке криминала; 3) делатност је базирана на нивоу социјалне заједнице; 4) она редифинише циљеве полицијске делатности са преодминантним задатком да се отпочне са побољшањем квалитета живота у суседству.¹⁵

Полицијски рад у оквиру локалне заједнице може да буде скициран кроз следеће одреднице: 1) путем консултација и давања савета становницима (полицијска активност се усмерава на проблеме у локалној заједници односно на проблеме – приоритете и назнаке њиховог решавања); 2) полиција тежи флексибилном решавању локалних проблема; 3) путем мобилизације друштвених ресурса употпуњује се полицијски рад с обзиром да полиција не може ефикасно да контролише криминалитет без помоћи заједнице; 4) приступ у коме се полиција усмерава на проблеме значи да није окренута једино догађају, симптомима, већ и узроцима који утичу на поновна извршења кривичних дела или на противправна понашања уопште.¹⁶

БАЗИЧНИ ПРИНЦИПИ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА НА НИВОУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ПОЈЕДИНИМ ДРЖАВАМА

У САД је у погледу полицијског рада на локалном нивоу усвојен нови вид полицијске стратегије којим се полиција усмерава на проблеме (POP – Problem Oriented Policing), а не накнадно, на већ извршена кривична дела. Полицијска делатност на комуналном нивоу се простире у три правца: однос полиције и јавности (public relations); криминално превентивне службе (community services); и партиципација свих структура друштва у превенцији криминалитета (community participation). Полиција у односу на криминал реагује тако што ангажује јавност у решавању криминалних проблема у својој локалној заједници. Ако јавност боље разуме, цени (вреднује) и сарађује са полицијом, полицијски рад ће бити ефикаснији, одговорнији и прихватљивији.¹⁷

У Канади је полицијска делатност на комуналном нивоу преодминантно фокусирана на криминалној превенцији. Истиче се да су криминално превентивни програми интегрисани у основну делатност полицијског рада.¹⁸

¹³ Kratcoski, Verma, Das, World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach, "Police Practice & Research", An International Journal, 1/2000, стр. 105.

¹⁴ Katona Geza, Survey on Crime Prevention in Europe, Budapest, 1994, стр. 65.

¹⁵ Цитирано по: Kratcoski, Verma, Das, World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach, "Police Practice & Research", An International Journal, 1/2000, стр. 110.

¹⁶ Hans Joachim Schneider, Polizei –Forschung, Kriminalistik, 6/00, стр. 362–370.

¹⁷ Цитирано по: Wong C. Kam, Community Policing in China: Philosophy, Law and Practice, The Hague, 1988, стр. 12, 16.

¹⁸ Kratcoski, Verma, Das, World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach, "Police Practice & Research", An International Journal, 1/2000, стр. 119.

Политика владе Велике Британије на спречавању криминалитета је заснована на следећим стратегијама: повећати способност полиције на сузбијању криминалитета; повећати способност судова у поступању са прекршиоцима; појачати постпеналну службу (пробацију) са циљем да се редукује поврат; помагати жртвама при савладавању последица кривичног дела и избегавању могућности поновне виктимизације. Криминалну превенцију сачињавају све мере које се предузимају како би се повисила безбедност и редуковао криминалитет, али и неуљудност, нереди и страх од криминала.¹⁹

Интегрални приступ у новој стратегији којом се руководи холандска полиција је заједнички рад са релевантним партнерима који се баве социјалним проблемима у локалној заједници. Полицајци који спроводе превенцију криминалитета на нивоу локалне заједнице су у вези са јавношћу, агенцијама социјалног старања, органима правосуђа, грађанима. Институционализована превенција укључује следеће главне тачке: 1) окружење треба да буде организовано на начин да се планира и изграђује његово обликовање са фокусирањем на минимизирање услова за извршење кривичних дела; 2) позитивни утицаји на младе треба да буду појачани; 3) функционално надгледање потенцијалних прекршилаца права мора бити појачано и стављено у превентивну функцију од стране свих субјеката друштва.²⁰

У Аустрији се примењују следећи принципи у полицијском раду на нивоу локалне заједнице који су усмерени на превенцију криминалитета: заједничка сигурност (joint security); непостојање полицијске анонимности (полицајци наводе увек своје име); повезивање са другим институцијама; децентрализација полиције (фокусирање на локалне проблеме са одговорношћу на локалном нивоу); константни контакт са грађанима.²¹

Израелска полиција полази од експеримената који показују да полиција која је оријентисана на потребе локалне заједнице и која ради у сарадњи са заједницом јесте значајно ефикаснија. Наводи се да је на тај начин стопа убиства, провала, разбојништва значајно опала и за десетине процената. Нов приступ у полицијском раду је оријентисан на повећање осећања сигурности код грађана као и њихово задовољство полицијским радом. Истиче се да полицијски официри треба да покажу професионализам на начин што ће држати отворене очи за потребе становника, идентификовати кључне проблеме грађана који им чине тешкоће и налазити солуције за њихово решавање. Основни принципи којима се руководи израелска полиција у превенцији криминалитета су: а) Снажна и чврста веза између полиције и грађана са циљем редукације криминалитета; б) Полиција не може да се бори против криминалаца и криминала сама и уколико не контролише социјалне услове који утичу на пораст криминала; ц) Полиција мора да делује у сагласности са потребама

¹⁹ Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 108.

²⁰ Aronowitz Alexis, *Crime Prevention: A Community Policing Approach in the Netherlands*, The Hague, 1998, стр. 5, 8.

²¹ Kratcoski, Verma, Das, *World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach*, "Police Practice & Research", An International Journal, 1/2000, стр. 121.

и очекивањима јавности и са сензитивношћу за локалне услове и околности; д) Полиција и јавне агенције треба да удружено спроводе информационе и едукационе кампање; е) Полиција се мора фокусирати на решавање проблема који особито узнемиравају јавност и то пре свега (хулиганско понашање, вандализам, злоупотребу дрога, саобраћајне несреће, свађе и сукобе између суседа, бука итд); ф) Локално становништво треба да буде активно и редовно укључено у полицијски рад; г) Национални и локални медији треба да узму учешће у полицијском раду јер имају значајну улогу у програмима превенције; х) Полиција треба да примењује последње технологије за спречавање крађа и других врста криминала; и) Полицијски рад треба да инкорпорира принципе квалитетног менаџмента.²²

ЦИЉЕВИ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ПРЕВЕНЦИЈИ КРИМИНАЛИТЕТА НА НИВОУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Ови се циљеви на различите начине одређују у зависности од нивоа и степена апстракције са којих се приступа у њиховом дефинисању. У најглобалнијем смислу речи посебно се наглашава да је циљ полицијске превенције на локалном нивоу повећање сигурности и квалитета живота код грађана. На основу овог, најгенералнијег захтева, постављају се подциљеви који теже ка његовој материјализацији у пракси. Истиче се да нова политика супротстављања криминалитету има за циљ побољшање објективне сигурности (статистички резултати) и субјективне сигурности (смањење страха од криминала) у друштву.²³ У основи се циљеви превентивног полицијског рада на локалном нивоу могу сажети на основне (и најчешће помињане) категорије: а) повећање ефикасности полицијског рада у сузбијању криминалитета; б) усмеравање на проблеме (услове) који могу да доведу до криминалних понашања; ц) редуковање објективног ризика виктимизације, (ризика да се постане жртва кривичног дела); д) умањење страха од криминала код грађана; е) учешће полиције и свих друштвених структура у побољшању социјалних услова за развој младих у насељима.²⁴

НОВ НАЧИН ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ И НОВИ ПОЛИЦИЈСКИ ПРИСТУПИ

Данас се већ у многим државама света истиче да класични облик полицијске делатности који се своди на "реактивну полицијску акцију" није донео позитивне резултате. Увођење напредних технологија као на пример радио за комуникацију, фиксне и мобилне телекомуникације, убрзало је процес дистанцирања и повећало је ефекат "реактивног полицирања". Полицијци су нестали са улице и у контакту су са јавношћу само када одговарају на позиве за помоћ из полицијске станице или патролних кола. Ширење "реактивног поли-

²² Community Policing in Israel, Israel Police Headquarters, Jerusalem, Israel, 1998. стр. 3. и 7.

²³ Aronowitz Alexis, Crime Prevention: A Community Policing Approach in the Netherlands. The Hague, 1998, стр. 9.

²⁴ Kam C. Wong, Community Policing in China: Philosophy, Law and Practice, The Hague, стр. 11; Hans-Dieter Schwind, Kriminologie, 1998, стр. 340.

цирања" није била запрека за пораст стопе криминалитета. Умањење редовног контакта између полиције и грађана "минимизирало" је изворе информација за полицију²⁵ и умањило њену ефикасност. Због тога се наместо "реактивног концепта" полицијске активности покушава уводити "проактивни" концепт. "Администрација у полицији схвата да традиционално реактивно полицирање не може адекватно да решава проблеме са којима се данас суочава заједница. Насупрот томе, технике које су усмерене на решавање проблема (проблем – solving techniques) обезбеђују проактивни начин за сузбијање тешкоћа које се понављају у заједници".²⁶ Бројна истраживања показују да не умањује криминалитет повећање броја запослених полицајаца, већ измена у начину рада, (нпр. не повећање само броја патрола, моторизованих и пешачких, већ њихово ангажовање на одређеним местима која се процењују као чворне тачке криминала).²⁷ На другој страни криминалитет не може да буде редукован у граду или суседству само ангажовањем полиције. Криминал ће бити редукован када полиција и грађани буду радили заједнички на његовој превенцији.²⁸

Теоретичари полиције са Запада истичу да рад на превенцији криминалитета захтева промену класичне филозофије организације полиције и њеног односа према јавности. Полиција мора да развија широку основу превенције криминала која подразумева њену сарадњу са грађевинарима (нпр. сигурносне мере на објектима од криминалних напада), едукационим установама и социјалним службама са циљем да се побољша квалитет живота на нивоу заједнице. Полиција мора да избегне да сама себе изољује у полицијским станицама – тврђавама са тешким закључаним вратима.²⁹

У Америци се тежиште у раду полиције на нивоу локалне заједнице све више усмерава са поља сузбијања криминалитета на поље уочавања и деловања на проблеме тј. приступ у полицијском раду усмерен на проблеме (A Problem-Oriented Approach). У питању су бројне ситуације у којима грађани очекују помоћ од полиције (нпр. улична разбојништва, провале у станове, вандализам, пребрза возња, одбегла деца, несреће, случајеви тероризма, чак и страх). До скоро је посао полиције у случајевима силовања почињао након сазнања за кривично дело са покушајем налажења одговора да ли се силовање стварно десило и са покушајем проналажења извршиоца. Данас је полицијска улога радикално редефинисана и она подразумева подучавање жена како да избегну напад, организовање програма осигуравања сигурног проласка у областима где постоји висок ниво ризика од напада, контролу и рад са лицима која су извршила силовања и што је можда најважније обезбеђење нужне

²⁵ Community Policing in Israel, Israel Police Headquarters, Jerusalem, Israel, 1998. стр. 3.

²⁶ Michael Breck, Timothy Erickson, Community Policing, The process of Transitional Change, FBI Law Enforcement Bulletin, 6/1998, стр. 18.

²⁷ Uwe Füllgrabe, Der Scherman – Report, Voraussetzung für eine erfolgreiche Kriminalprävention, Kriminalistik, 3/00, стр. 182.

²⁸ Wadman Robert-Sir Stanley Bailey, Community Policing and Crime Prevention in America and England, Chicago, 1993, стр. 89.

²⁹ Wadman Robert-Sir Stanley Bailey, Community Policing and Crime Prevention in America and England, Chicago, 1993, стр. 18.

неге и подршке жртвама како би се минимизирала психичка и ментална оштећења која су настала као последица напада. Полиција се не бави сексуалним нападима зато што су кажњиви и захтевају покретање поступка и затворску казну, него зато што су сексуални напади и проблем локалне заједнице са којим се полиција али и други морају ухватити у коштац на различите начине.³⁰

И у Немачкој се све више потенцира нови приступ у полицијском раду на нивоу локалне заједнице. "Концепт полицијског рада усмереног ка социјалној заједници (Community Oriented Policing) представља одступање од пређашњег важећег (доминантног) репресивно оријентисаног полицијског рада. Нови приступ се примарно оријентише на заштиту потреба грађана (полицијски рад који се усмерава на решавање проблема унутар социјалне заједнице) и пријатељски, фер, услужни приступ ка грађанима. Позитивна искуства су постигнута ангажовањем службеника за контакт. Овај стратегијски приступ тражи, захтева и промену у организационој структури полиције и њену децентрализацију. Проблематично је увести овај метод у полицију при њеној централизованости структуре".³¹ "Нова стратегија полицијског рада налаже стварање имиџа полицајаца као "друга и помагача". Она између осталог подразумева повећање полицијског присуства у граду, на улици и путу (пешачке, патроле на моторима), појачану полицијску контролу (криминалних жаришта, пунктова и угрожених места) отварање уреда, киоска за саветовање грађана, обилажење грађана у становима по квартовима ради упознавања њихових безбедоносних проблема, организовање курсева за едукацију жртви (нпр. жена), побољшање заједничког рада и сарадње полиције и социјалних радника, зближавање полиције са грађанима и младима (постоје разни програми нпр. организују се фудбалске утакмице између школске деце и полицајаца итд), организовање надгледања суседства и заједничке патроле итд".³²

У израелској полицији се наводе следеће предности превентивног полицијског рада на нивоу локалне заједнице: а) појачава се комуникација између полиције и грађана и повећава квалитет живота; б) дели се одговорност полиције, локалних општинских власти, и заједнице у целини, у погледу борбе против криминала и то повећава ефекат ових настојања; ц) поверење јавности у полицију и легалитет полицијског рада се повећава па се тако увећава и број волонтера у остварењу безбедоносних задатака; д) полиција прима више информација од јавности о криминалу и делинквентским понашањима; е) актуелни и потенцијални ресурси који служе за борбу против криминала се ефикасније користе; ф) ефективни квалитативни индикатори помажу развој квалитативно оријентисаног полицајања.³³

³⁰ Brandl Steven-David Barlow, *Classics in Policing*, Cincinnati, OH, 1996, стр. 336, 339.

³¹ Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*, 1998, стр. 342-343.

³² Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*, 1998, стр. 355.

³³ *Community Policing in Israel*, Israel Police Headquarters, Jerusalem, Israel, 1998, стр. 5.

Нови полицијски приступ на нивоу локалне заједнице не подразумева само потенцирање полицијске превентивне делатности у најужем смислу те речи (програми едукације жртава, рад са потенцијалним малолетним делинквентима, обилазак грађана у суседству, давање савета итд), већ и повећање репресивне делатности која обухвата кривична дела, али и остала асоцијална и антисоцијална понашања која су раније била у мањој или већој мери толерисана. Нова полицијска стратегија се базира на принципу "нулте толеранције" не само према криминалитету у ужем смислу речи, већ и према другим нарушавањима јавног реда и мира, као на пример: алкохолизам на јавном месту, насиље било које врсте, цртање графита, прављење буке, ситни саобраћајни прекршаји, неуредност било које врсте на јавним местима (па чак бизарни прекршаји као што је на пример бацање отпадака на улици или вршење мале нужде на јавном месту). Тек у систему координисане полицијске акције која је наглашено превентивна али и наглашено репресивна, како према криминалу, тако и према понашањима која могу да доведу до криминала, као и према узроцима једних и других, постиже се нови квалитет сигурности грађана и повећање квалитета живота.

Да би се поткрепило горе речено, може се навести искуство малог града под називом The Kennett Square, у Pennsylvaniji пре и након имплементације програма превенције криминалитета. Град је био познат по великој стопи криминалитета и других антисоцијалних активности. Пре имплементације програма превенције криминалитета и стратегије нулте толеранције, полиција је толерисала ситне прекршаје и нарушавања јавног реда. На пример, у периоду на тачно годину дана пре увођења програма превенције, полиција је имала у тромесечном периоду јуни–август 1995. године 39 хапшења. На почетку имплементације програма од јуна до августа 1996. полиција је извршила 220 хапшења. Након годину дана спровођења програма, полиција је наставила са активним приступом негујући стратегију нулте толеранције, и у истом временском периоду (јуни–август, али 1997) обавила је 89 хапшења и истовремено констатовала генерално опадање стопе свих форми криминалитета. У првој години овакве стратегије стигла је само једна тужба од стране грађана против поступања полиције и поред повећаног броја хапшења. Поред умањења стопе криминалитета, евидентно је било умањење страха од криминала и повећање задовољства грађана укупним безбедоносним стањем.³⁴

Истраживања недвосмислено показују да би полиција спровела успешну и од јавности прихваћену репресивну активност према свим врстама криминалитета и осталим антисоцијалним и асоцијалним понашањима мора да негује, фер и коректан приступ и на другој страни мора да има подршку грађана. Полицијска коректност приликом поступања умањује стопу криминала више него супротно понашање.³⁵ Уколико се полицијска делатност у јавности на уљудан начин спроводи, тада се полицијски легитимитет појачава.³⁶

³⁴ Albert McCarthy, *Zero Tolerance in a Small Town*, FBI Law Enforcement Bulletin, 1/1998, стр. 6–10.

³⁵ Uwe Füllgrabe, *Der Scherman-Report, Voraussetzung für eine erfolgreiche Kriminalprävention*, Kriminalistik, 3/00, стр. 182.

³⁶ Uwe Füllgrabe, *Die "Broken-Windows-Theorie"*, Kriminalistik, 6/00, стр. 383.

Да би полиција могла да примени горе скицирани концепт превенције, потребно је да буду испуњени неки претходни услови. а) Као прво потребно је променити улогу полиције у друштву. Полиција мора да буде деполитизована. Треба мање да служи интересима власти, а више да постане сервис за обезбеђење сигурносних потреба грађана; б) Руковођење полицијом треба да буде децентрализовано са слободом самоиницијативе у спровођењу програма превенције на локалном нивоу у складу са конкретним безбедоносним проблемима и потребама локалног становништва; ц) Полиција треба да буде отворена према грађанима. Не само спремна на сарадњу са њима, већ спровођењем разних програма мора је и активно подстицати; д) Мора се постићи општедруштвени консензус о промени стратегије полиције у друштву и обезбедити широка медијска подршка у спровођењу разних програма; е) Рад полиције мора да буде под контролом јавности; ф) Потребно је да постоји специјално обучена и овлашћена организациона јединица унутар полицијске организације која је задужена и одговорна за спровођење програма превенције на локалном и националном нивоу.

НОВИ ТИП ПОЛИЦАЈЦА И ЊЕГОВИ КВАЛИТЕТИ

У свету је углавном прихваћено мишљење да се мора уважити профил превентивне полиције који је посебан и другачији у односу на репресивну. Не могу исте полицијске снаге да раде на превенцији и репресији криминалитета због различитости стратегијског усмерења, метода рада, програма који се спроводе, различитог начина мерења ефикасности у испуњавању радних задатака, другачијег односа према јавности. Превентивна полиција је усмерена на партнерство са грађанима, на детекцију и решавање проблема.

У већини држава које су усвојиле нов начин рада формиране су посебне полицијске снаге (јединице) које су задужене за имплементацију програма превенције и рад на нивоу локалне заједнице. Посебне полицијске снаге се организују и тренирају да идентификују сигурносне проблеме у суседству за које су надлежне, пронађу најефикасније мере које су усмерене ка проблему, да науче како да најбоље координирају са другим агенцијама или организацијама на нивоу локалне заједнице (neighborhood) које су укључене у превенцију, и како да укључе становнике и да их мотивишу да постану осетљиви за проблеме своје комуне.³⁷

Сматра се да је потребан специјалан тренинг и едукација за полицијске официре који се баве превенцијом криминала. Неки аутори истичу да се за активности у оквиру криминалне превенције очекује нов тип полицајца који ће имати вештину и едукацију за комуникацију, осећање за потребе локалне заједнице, мобилизацију комуналних ресурса, укључивање заједнице у решавање

³⁷ Aronowitz Alexis, *Crime Prevention: A Community Policing Approach in the Netherlands*, The Hague, 1998, стр. 14. Циљ комуналне полиције је повећање сигурности и квалитета живота. Полицајца на нивоу локалне заједнице треба да примењује принцип "да зна и да буде знан", стр. 6.

криминално превентивних задатака, уочавање и толерисање културних, расних и националних разноликости.³⁸

У Америци се поставља питање персоналног профила полицајца који могу да раде на програмима превенције криминалитета (COP Community Oriented Policing). Постоји мишљење да је за овај тип полицајца потребан другачији скуп персоналних и психосоцијалних особина, него код традиционалних полицајца који раде на другим пословима сузбијања криминалитета, тако да већ постоје тестови који би олакшали оријентацију приликом регрутовања полазника курсева за обуку.³⁹

Процес обуке, тренинга и едукације мора да обухвати и полицијске снаге и субјекте из друштвене заједнице који су укључени у програме превенције. И једни и други морају да разумеју историју и статус проблема у области у којој су укључени.⁴⁰

ОДНОС ПОЛИЦИЈЕ СА ЈАВНОШЋУ НА НИВОУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Један од битних услова за успешну имплементацију нове стратешке оријентације у раду полиције на локалном нивоу је подстицање, изграђивање и неговање квалитетних односа са јавношћу. Добра комуникација са становништвом је есенцијална за прибављање и размену информација као и повезивање са другим агенцијама које су укључене у обезбеђење сигурности.⁴¹ "Нико не може рећи са сигурношћу да ће обиман рад грађанских служби и напора у правцу едукације јавности условити редукацију криминала и насиља. Поред тога једна ствар изгледа да је јасна: борба против криминала, дроге, гангова и насиља може бити добијена само ако грађани и њихова полиција заједно у кооперативном партнерству сузбијају таква деструктивна понашања. Свака полицијска служба на нивоу локалне заједнице треба да подстиче своје суседство у удруживању напора за јачу и безбеднију заједницу."⁴²

Полиција је боље од других институција упозната са стањем криминала, његовим условима, узроцима (појавним формама) и погодностима за извршење кривичних дела у одређеној друштвеној заједници и зато се од ње очекује да буде носилац делатности не само на његовом откривању и разјашњавању него и у његовом спречавању то јест превенцији. Међутим полиција не може сама ефикасно да се носи са сложеним питањима сузбијања и превенције криминалитета. Превенцију, али и репресију криминалитета је једино могуће ефикасно спроводити у тесној сарадњи полиције, грађана и осталих субјеката

³⁸ Kratcoski, Verma, Das, World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach, Police Practice & Research, An International Journal, 1/2000, стр. 143.

³⁹ Wesley Harris and Aron Kolkman, Selecting Community Oriented Officers, Law and Order Magazine, Online, APRIL 2000 Version, О овоме шире у наведеном раду.

⁴⁰ Ronald Glensor, Kenneth Peak, Lasting Impact, Maintaining Neighborhood Order, FBI Law Enforcement Bulletin, 3/1998, стр. 2.

⁴¹ Aronowitz Alexis, Crime Prevention: A Community Policing Approach in the Netherlands, The Hague, 1998, стр. 10.

⁴² William Holley and Maria Fazalare, The Community Outreach Program Putting a Face on Law Enforcement, Law Enforcement bulletin September 2000, Volume 69, Number 9.

и институција у друштву. Са повећањем сарадње полиције и грађана по питањима криминала, долази се до већег броја потребних информација за његово сузбијање. На тај начин се више задире у тамни појас криминалитета, сазнаје се за кривична дела, учиниоце и жртве за које се иначе не би сазнало. Тиме се стварају услови за повећање стопе откривања кривичних дела.

У криминологији се истиче да са повећањем стопе откривања кривичних дела расте и поверење становништва у полицију и уопште у формалне инстанце социјалне контроле (нпр. суд). Тада становништво подржава откривачку делатност криминалне полиције. Услед тога се повећава спремност становништва да поднесе кривичне пријаве за кривична дела и тамни појас криминалитета се смањује. Истовремено изнова расте стопа откривања кривичних дела. Висока стопа откривања кривичних дела има у смислу социјалне контроле велики одвраћајући ефекат. Уколико не постоји поверење народа у полицију и уколико су неразвијени облици социјалне контроле у друштву, опада и пријављивање кривичних дела као и неопходни видови сарадње, што условљава раст стопе криминалитета, повећање тамне бројке.⁴³

У новом систему стратегијског приступа криминалу полиција настоји да ангажује заједницу као копродуцера (саизвођача) у имплементацији права и јавног реда са активностима заснованим на саветовању заједнице, укључивању заједнице у решавању властитих проблема са криминалом и сродним социјалним проблемима. Ово произилази из чињенице да комунални проблеми који су повезани са криминалом не могу се ефикасно и успешно разрешити без активног учешћа, подршке, партиципације и асистенције јавности. Та претпоставка се темељи на веровању: 1) да је народ у најбољој позицији да обезбеди прву линију одбране наспрам криминалитета и нереда; 2) да полиција има ограничене ресурсе при деловању на значајне комуналне проблеме, укључујући криминал и нереде. (Влада, а посебно полиција као агент владе, је ту да штити људе, али људи су обавезни и одговорни да асистирају влади и полицији. Грађани асистирајући полицији чувају сами себе); 3) полиција има ограничене капацитете да делује на криминал као вишестрани (multifaced) социјални проблем у културно разноликом друштву; 4) полиција на тај начин бива додатно контролисана од стране заједнице.⁴⁴

Јавност може имати значајан утицај на превенцију и контролу криминала, дакле у побољшању услова живота. Полицијска пракса која је усмерена на комуналну заједницу мора да укључи грађане у планирање и извршење своје делатности.⁴⁵

Аутори указују на потребу експанзије и употребе масмедија у свим аспектима криминалне превенције и контроле. Посебно је велики значај локалних и на-

⁴³ Schneider, *Viktimologie*, Tübingen, 1975, стр. 31. (слично и на стр. 15.)

⁴⁴ Kratcoski, Verma, Das, *World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach*, *Police Practice & Research, An International Journal*, 1/2000, стр. 111–112.

⁴⁵ Kratcoski, Verma, Das, *World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach*, *Police Practice & Research, An International Journal*, 1/2000, стр. 111.

ционалних масмедија при анимирању, едуковању и мотивисању грађана за прихватање учешћа у програмима превенције криминала.⁴⁶ Због тога се у овим земљама посвећује велика пажња односу полиције и јавности која се остварује кроз различите форме, и о некима ће касније бити речи.

ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА СЛУЖБИ ЗАДУЖЕНИХ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ КРИМИНАЛА У ПОЈЕДИНИМ ДРЖАВАМА

Најзначајнији допринос у развоју и остварењу у пракси идеје о превенцији криминалитета као базичном задатку полицијске али и општедруштвене акције било је формирање институционализованих облика и служби које су задужене и одговорне како пред владом, тако пред народом и јавношћу за спровођење овог одговорног и тешког посла.

Нов приступ превенцији криминалитета најпре је установљен у скандинавским земљама (Данска, Шведска), а касније у Француској, Белгији, Холандији. У Данској је 1971. основан Савет за криминалну превенцију. У Шведској је 1974. основан Савет за сузбијање криминала.⁴⁷ Може се констатовати да су различито срганизовани оквирни програми за спровођење превенције криминалитета у различитим европским државама: на пример у форми националног савета (у Данској, Француској и Шведској); кроз постојање централног Координационог места или организовани на нивоу министарства унутрашњих послова или министарском нивоу (као на пример у Великој Британији, Француској и Холандији); или кроз развој националних саветодавних или акционих програма (на пример у Француској и Холандији).⁴⁸ Међутим независно од постојећих разлика, карактеристично је да се у (скоро) свим европским земљама које су увеле институционалне облике превенције криминалитета могу разликовати три нивоа (национални, регионални и локални) са подељеним овлашћењима, надлежностима и задацима. На другој страни, на свим нивоима су формиране посебно обучене полицијске јединице које подстичу, координирају и организују конкретне програме превенције криминалитета. У пракси се показала као веома корисна централна институција на националном нивоу за изучавања, саветовање, координацију, сачињавање и документацију података и програма који се тичу превенције криминалитета, без обзира да ли је формирана у оквиру владе, министарства правде, полиције или самостално.

Концепт институционалног организовања превенције криминалитета, уздигнут је и на међународни ниво. Тако на пример у оквиру Европског савета је формирана Организација за криминалну превенцију. Ово тело препоручује да владе држава чланица Европског савета оснују, подстичу и подржавају агенције за превенцију криминалитета на националном, регионалном и локалном нивоу.⁴⁹ Увођење система полицијске делатности која је усмерена ка превенцији криминалитета на нивоу локалне заједнице (community policing model) се сма-

⁴⁶ Kratcoski, Verma, Das, World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach, *Police Practice & Research, An International Journal, 1/2000, стр. 143. и 144.

⁴⁷ Hans-Dieter Schwind, Kriminologie, Heidelberg, 1998, стр. 343.

⁴⁸ Babi Susanne-Bässamann Jörg, Kriminalprävention in Belgien, Kriminalistik, 6/97, стр. 433.

⁴⁹ Hans-Dieter Schwind, Kriminologie, Heidelberg, 1998, стр. 343. стр. 357.

тра једним од обавезних услова интеграције у Европску заједницу. У складу са тим је, на пример, Литванија извршила промене у свом полицијском апарату.⁵⁰

Усвојени концепти институционалног организовања превенције криминалитета, примењени модели и пројекти који су заступљени у различитим државама (пре свега Европе) могу да дају снажне импулсе развоју криминалне превенције код нас, да упуте и да укажу на могуће правце развоја. На другој страни, да би наша држава могла да уђе у европске интеграције, ка којима објективно и тежи, мораће између осталих услова да реорганизује полицијске снаге и институционализује концепт превенције криминалитета у складу са европским и општесветским прихваћеним стандардима.

ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА У ЕНГЛЕСКОЈ

У Енглеској је 1983. године установљен при Министарству унутрашњих послова одсек за превенцију криминалитета (The Home Office Crime Prevention Unit), са циљем да подстиче и развија унутар полицијске службе, централне и локалне власти, као и других агенција, стратегије и тактике за превенцију криминалитета. 1993. године је основан Национални одбор (министарство) за криминалну превенцију (The National Board for Crime Prevention) и у надлежности је министра унутрашњих послова (Home Office Minister). Одбор се састоји од представника из бизниса и волунтарних сектора, индустрије, комерцијале, полиције, локалних власти са циљем да генерише нове идеје превенције криминала. У Енглеској постоји и Министарска група за превенцију криминала (Minister Group on Crime Prevention). Састоји се од представника из различитих министарстава са циљем уочавања и развоја различитих идеја из разних сегмената друштва у погледу унапређења стратегија превенције криминала. Основан је и Центар за превенцију при Министарству унутрашњих послова (Home Office Crime Prevention Centre). Центар се бави између осталог и тренингом у области криминалне превенције. То је национални центар за тренирање полицијских официра и других у усвајању криминално превентивних знања и вештина. Центар спроводи едукацију свих субјеката који су укључени у криминално превентивне програме. Центар пружа информације и савете, прикупља и разглашава најбољу праксу из области превенције криминала. Центар има значајни удео у подстицању имплементације превентивних програма у полицијску службу, укључивању полицајаца у програме превенције криминала који се предузимају на локалном нивоу, сарађује са полицијом у погледу анализе података о криминалу и изналажењу и прилагођавању програма превенције криминала.⁵¹

⁵⁰ Наведено по: Nigel G. Fielding, *Research and Practice in Policing a View from Europe*, Police Practice and Research, 1/2000, стр. 18.

⁵¹ Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 108–110; Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*, Heidelberg, 1998, стр. 343.

**ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ
КРИМИНАЛИТЕТА У ФРАНЦУСКОЈ**

У Француској се систем превенције криминалитета заснива на националном, регионалном и локалном нивоу. *Национални ниво*. Године 1983. основан је Национални савет за превенцију криминала (The National Crime Prevention Council)⁵² који извршава следеће задатке. изучава криминалитет; информисе и мобилише јавност о проблемима везаним за криминал; елаборира ефективне предлоге који се тичу криминала, обавља консултативне активности у оквиру легислативног процеса у контексту превенције криминала; координише активности регионалних и локалних тела која се баве превенцијом криминала. Овај савет је под руководством председника владе. Чланови савета су министри компетентни за различита поља превенције, чланови парламента, представници различитих тела и организација које се баве питањима превенције криминала. Министар унутрашњих послова је такође репрезентован у овом телу и он је шеф директората за криминалну превенцију. Ово тело нема облигаторни утицај али може да утиче на активности у оквиру превенције криминала давањем препорука. *Превенција криминала на регионалном нивоу*. У владама се активности на превенцији криминала усмеравају од стране Савета за криминалну превенцију (Crime Prevention Council of the Department) које је конститутивно тело којим руководи перфект. Оно се састоји од представника општина, градоначелника, представника различитих државних или општинских власти. Његови главни задаци су елаборација предлога у погледу превенције криминала на регионалном нивоу, промоција различитих иницијатива криминалне превенције и помоћ жртвама криминала. *Криминална превенција на локалном нивоу*. Локални (општински) савети за превенцију криминала се налазе на првој линији фронта у борби против криминала. Организовани су од стране општине. Овим телом руководи председник општине и састоји се од једнаког броја представника државе и општинских власти. Главни задатак овог тела је да елаборира предлоге и мере које се тичу превенције криминала и за редукцију страха од криминала на нивоу локалне заједнице. Ово тело се финансира из буџета и добровољних дотација којима се покрива спровођење различитих пројеката криминалне превенције. У оквиру полиције је на локалном нивоу организован субдиректорат за превентивну мисију. Основне активности овог тела су: промоција криминално превентивних мера у различитим областима полицијске активности; елаборирање практичних и теоретских проблема превенције криминала; пропагирање информација о превенцији криминала у полицији и јавности. Важан задатак полицијског субдиректората је креирање и одржавање ефективне кооперације на националном нивоу са министрима и органима унутар министарстава који се дотичу питања превенције криминала или формулишу социјалну политику у градовима. Ова институција подстиче (покреће) локалне полицијске снаге на кооперацију са другим локалним телима која су компетентна за превенцију криминала и

⁵² Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*. Heidelberg, 1998, стр. 343.

социјалну одбрану. Субдиректорат за превентивну мисију је састављен од јединица које се баве следећим приоритетним активностима: Јединица за заштиту младих, за превенцију напада на женске и старе особе, за превенцију наркоманије, заштиту мањинских и угрожених група; Јединицу са задатком пријема грађана и за друге јавне релације односа полиције и јавности са циљем побољшања полицијског имиџа и побољшања полицијских перформанси. Ова јединица је одговорна и за тренинг полицијских официра који оперирају у овој области; Јединицу за сигурност, документацију и саветовање лица која су у професијама са великим ризиком угрожености од криминала као и за елаборирање препорука за умањење постојећег ризика; Јединица за генерално превентивне студије и превенцију криминала одржава контакт са влашћу и организацијама у погледу примене програма превенције криминала. У сваком урбаном полицијском секретаријату (органу) делују полицијски официри специјализовани за превенцију криминала. Трошкови полицијских превентивних мера се покривају из буџета полиције.⁵³ У Француској је у градовима који имају више од 30 000 становника основана институција задужена за превенцију криминала на локалном нивоу.⁵⁴

ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА У БЕЛГИЈИ

У Белгији је 1985. године основана Национална комисија за превенцију криминалитета. Велики помак у развоју превенције криминалитета је начињен почетком деведесетих година када је формирана централна служба за развој превенције криминалитета на националном нивоу, као и службе за превенцију криминала на нивоу покрајина и комуне. У току 1994. године формиран је у Белгији Стални секретаријат за политику превенције криминалитета који је при Министарству унутрашњих послова. Постоји тесна веза између централног (националног тела за превенцију криминалитета) и регионалних и локалних институција које се баве превенцијом – слично као и у Француској. Градови (комуне) су обавезни да оснују орган за превенцију криминалитета (савет), да поставе полицијске службенике задужене за спровођење ових програма као и за повезивање осталих институција и појединаца на локалном нивоу по питањима превенције криминалитета. Министарство унутрашњих послова је финансирало од почетка деведесетих година око 90 пилот пројеката превенције криминалитета који су спровођени на локалном нивоу и предузимани у оквиру једног интегративног општедруштвеног превентивног приступа.⁵⁵

⁵³ Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 47-50.

⁵⁴ Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*, Heidelberg, 1998, стр. 343.

⁵⁵ Babl Susanne-Bässamann Jörg, *Kriminalprävention in Belgien*, *Kriminalistik*, 6/97, стр. 433. О појединим програмима превенције криминалитета који се спроводе у Белгији шире у цитираном раду: стр. 435-438.

**ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ
КРИМИНАЛИТЕТА У ХОЛАНДИЈИ**

До 1985. године у Холандији је пројекте превенције криминалитета споводила Интерминистарска комисија (комитет) за сузбијање криминалитета при Министарству правде. Ову комисију су сачињавали представници министарстава правде, економије, социјалног старања и здравствене заштите, културе, и других. Поједина министарства су предлагала превентивне мере из надлежности својих сектора. Комисија је у периоду од 1985–1990. начинила и спровела више од 250 пројеката превенције криминалитета.⁵⁶ У Холандији је 1989. год. основан Одсек за превенцију криминала којим руководи министар правде, и одговоран је за подршку и координацију полицијских служби (јединица) за превенцију криминала. Одсек је наставио рад претходног Интерминистарског комитета за криминалну превенцију на процесу заснивања (спровођења) локално превентивних пројеката. У многим градовима су основани криминално превентивни комитети који су под руководством локалне полиције и јавног тужилаштва. Ови комитети укључују и грађанске (цивилне) структуре, одборнике одговорне за бригу о деци, планирање града, едукацију и других заинтересованих партнера. Одсек за превенцију криминалитета при Министарству правде има биро за документацију и публицистику. Публикује стручни часопис који се бави проблемима превенције криминалитета. Активан је у прикупљању информација које се баве питањима и резултатима превентивних мера и њиховом публикавању. Садржи централизовану и компјутеризовану банку података која покрива подручја помоћи жртвама, превенцију криминалитета, алтернативне врсте санкција, приватно полицирање и сигурност.⁵⁷

**ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ
КРИМИНАЛИТЕТА У НЕМАЧКОЈ**

У Немачкој се развој превенције криминалитета формирао другачије него у осталим државама Европе. Започео је на локалном, тј. нивоу градова и на покрајинском нивоу. На нивоу покрајинских скупштина формиран су програми за превенцију криминалитета. Радне групе које су радиле на формирању и спровођењу програма су сачињене од представника министарства унутрашњих послова, министарства за финансије, министарства за социјални рад, министарства за културни рад, министарства за научни рад, министарства правде.⁵⁸ У оквиру појединих немачких држава и њихових полицијских снага одговорни су за превенцију криминала (између осталог) истражни државни бирои који поседују централну службу за превенцију криминала. Они су задужени за спровођење програма превенције криминала који су изграђени у оквиру Криминално полицијског програма за сузбијање криминалитета као и

⁵⁶ Aronowitz Alexis, *Crime Prevention: A Community Policing Approach in the Netherlands*, The Hague, 1998, стр. 5.

⁵⁷ Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 65.

⁵⁸ Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*, Heidelberg, 1998, стр. 343–344. Има извесних разлика у организацији Савета за сузбијање криминалитета између појединих немачких покрајина и за детаљније информације видети цитирани рад стр. 344–347.

за учешће у националним, државним и локалним кампањама за превенцију криминалитета. У Немачкој постоји став да је органе превенције криминалитета потребно развијати највише на нивоу покрајине зато што свака комуна има своје специфичне проблеме са криминалитетом тако да није могуће давати опште рецепте. Због тога се ови аутори залажу за спровођење криминолошке регионалне анализе како би се на основу ње сачињавали конкретни и прилагођени планови.⁵⁹ На локалним нивоима су формирано Савети за сузбијање криминалитета. Као оперативни органи су бирои за превенцију криминалитета такође на локалном нивоу и делују у оквиру полиције. На локалном нивоу постоје криминално превентивне службе које запошљавају полицајце специјализоване за питања превенције криминала. Криминално превентивне службе имају следеће основне обавезе: а) иницирање и неговање идеје о самозаштити потенцијалних жртви (просечних грађана); б) редуковање подстицаја за извршење кривичних дела; ц) утицање на мотивацију потенцијалних криминалаца; д) стимулисање јавности на кооперацију са полицијом. Поред овога, службе дају савете заинтересованим грађанима и компанијама, обезбеђују компетентан персонал за информативне центре, за изложбе и сајмове; држе јавне скупове и када је потребно отварају телефоне за саветовање грађана.⁶⁰ Међутим преовладао је став да и у Немачкој треба створити савезну институцију за превенцију криминалитета на (националном) нивоу.⁶¹ У том погледу се на националном нивоу уочавају два тела које се баве генералним питањима превенције: 1) Криминално полицијски програм сузбијања криминалитета (Kriminalpolizeiliches Vorbeugungsprogramm) при управи немачке полиције у Stuttgartu и 2) други орган је Комисија за сузбијање криминалитета (Kommission Vorbeugende kriminalitätsbekämpfung) у Düsseldorfu. Ова тела спроводе истраживачки рад о типовима криминалитета са циљем да се детектују корисне методе превенције. Оне се такође баве питањима која се тичу кооперације на интернационалном нивоу у погледу размене информација и искустава у овој области.⁶² Потребно је поменути и Савет за сузбијање криминала (Rat für Kriminalitätsverhütung) који је организован на државном нивоу. Њега финансира влада и њим руководи министар унутрашњих послова заједно са три министарства (Министарства за правду, социјално старање и едукацију). Рад овог савета је усмерен на укључивање грађана из свих делова друштва на пословима превенције криминала. Његов рад је усмерен на организациони развој превенције, анализе криминала, питања везана за окружење, за породицу и младе, злоупотребе дрога, насиља, масовни криминал, преваре у осигурању и техничка средства превенције. Пленарне седнице, укључујући и конференцију одржавају се годишње.⁶³

⁵⁹ Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*, Heidelberg, 1998, стр. 349.

⁶⁰ Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 54.

⁶¹ Hans-Dieter Schwind, *Kriminologie*, Heidelberg, 1998, стр. 358.

⁶² Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 52–53.

⁶³ Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 54.

**ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ
КРИМИНАЛИТЕТА У МАЂАРСКОЈ**

У Мађарској је у осамдесетим годинама формиран Савет за превенцију криминала. Савет је установљен у Будимпешти и још у неколико других главних градова појединих области. Задатак ових савета је координација мера предузетих од стране власти и социјалних организација без овлашћења за давање обавезних директива. Чланови савета су представници кривичних институција, социјалних, едукационих и служби задужених за здравље као и других институција. У Мађарској су такође у оквиру полицијских снага основане 1989/90. криминално превентивне јединице. Структура криминално превентивних јединица у Мађарској је такође постављена на три нивоа: 1) У оквиру Националне полицијске управе је установљен Одсек за криминалну превенцију (Crime Prevention Department); 2) У Главној Полицијској управи у Будимпешти као и у Главним полицијским управама области су установљени Одсеци за криминалну превенцију; 3) У полицијским управама градова, у складу са локалним захтевима, запослен је један или више полицајаца који су специјализовани за криминално превентивне активности. Основни задаци криминално превентивних јединица су: промовисање криминалне превенције; координација унутар полицијских снага; сензибилисање полицијског персонала за питања превенције криминала; спровођење информативних и координационих активности са циљем развоја превенције криминала изван полицијских снага, а посебно координирати поједине криминално превентивне иницијативе од стране организација или асоцијација у друштву. Основни принцип при спровођењу криминално превентивних активности од стране полицијских јединица задужених за превенцију криминалитета је прилагођавање локалним условима. У Мађарској је основана фондација Државни концерн против криминала (Community Concern against Crime) са задатком да подржава различите пројекте превенције криминала и развојне пројекте научних истраживања у овој области. Криминално превентивне институције и програми се финансирају из државног буџета, пословних активности и научних асоцијација.⁶⁴

**ИНСТИТУЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ
КРИМИНАЛИТЕТА У ИЗРАЕЛУ**

У Израелу је Министарство полиције 1988. основало Национални савет за редуковање криминала (The National Crime Reduction Council – NCRС). Ово тело координира рад на програмима превенције криминалитета радећи заједно са одговарајућим министарствима и организацијама. У току 1988–1992. године формиране су у оквиру Савета различите радне групе које имају задатке да сачињавају програме превенције за различите форме и врсте криминала. Задатак радних група је да анализирају поједине врсте криминала, кооперирају у сарадњи са различитим релевантним партнерима (јавним и приватним) ради сачињавања и спровођења стратегије њиховог редуковања. Препоруке овог

⁶⁴ Katona Geza, *Survey on Crime Prevention in Europe*, Budapest, 1994, стр. 59.

комитета се достављају локалном нивоу где се примењују. Ово тело организује истраживања превенције криминалитета на националном нивоу, прикупља и шири информације које се тичу криминала, његове превенције и сузбијања. У Израелу постоје посебне полицијске снаге које се баве превенцијом на локалном нивоу: официри за криминалну превенцију (Crime Prevention Officeres; Neighbourhood Police Officeres); јединице за односе са јавношћу (The Community-Police Relation Unit); као и јединице за превенцију криминалитета и сигурност (The Crime Prevention and Security Unit (CPSU)).⁶⁵

*

На овај рад се настављању још два чланка. У једном се приказују стратегијске основе програма превенције криминала на нивоу локалне заједнице, при чему се износе светска искуства. У другом се даје предлог за институционализовање система превенције криминала код нас.

ЛИТЕРАТУРА

1. Albert McCarthy, ZERO TOLERANCE IN A SMALL TOWN, FBI Law Enforcement Bulletin, 1/1998, str. 6–10, <http://www.fbi.gov/library/leb/leb.htm>
2. Aronowitz Alexis, Crime Prevention: A Community Policing Approach in The Netherlands, The Hague, 1998, str. 1–32.
3. Babl Susanne-Bässmann Jörg, Kriminalprävention in Belgien, Kriminalistik, 6/97, str. 433–438.
4. Brandl Steven-David Barlow, Classics in Policing, Cincinnati, OH, 1996.
5. Carlos Alberto de Camargo, Crime Prevention and Human Dignity, Perspectives to Latin American and Caribbean Police Organizations, treated in El Salvador, The Hague, 1988, str. 1–27.
6. Community Policing in Israel, Israel Police Headquarters, Jerusalem, Israel, 1998.
7. Füllgrabe Uwe, Der Scherman-Report, Voraussetzung für eine erfolgreiche Kriminalprävention, Kriminalistik, 3/00, str. 181–186.
8. Füllgrabe Uwe, Die "Broken-Windows-Theorie", Kriminalistik, 6/00, str. 383–386.
9. Hans Joachim Schneider, Polizei-Forschung, Kriminalistik, 6/00, str. 362–370.
10. Hans-Dieter Schwind, Kriminologie, Heidelberg, 1998.
11. Katona Geza, Survey on Crime Prevention in Europe, Budapest, 1994.
12. Kratcoski, Verma, Das, World Perspective crime Prevention: A Community Policing Approach, Police Practice & Research, An International Journal, 1/2000, str. 105–150.
13. Loreen Wolfer, Thomas Baker, Ralph Zezza, Problem-Solving Policing, Eliminating Hot Spots, FBI Law Enforcement Bulletin, 11/1999, str. 9–14. <http://www.fbi.gov/library/leb.htm>

⁶⁵ Geva Ruth, Crime Prevention in Israel: Historical Perspective – From Target Hardening to the Community Policing Approach, The Hague, 1998, стр. 12.

14. Michael Brei, Timothy Erickson, Community Policing, The process of Transitional Change, FBI Law Enforcement Bulletin, 6/1998, str. 16–21. <http://www.fbi.gov/library/leb/leb.htm>
15. Nigel G. Fielding, Research and Practice in Policing a View from Europe, Police Practice and Research, 1/2000, str. 1–29.
16. Northoff Robert-Stroth Anke, Kriminalprävention, Kriminalistik, 8–9/96, str. 581–587.
17. Ronald Glensor, Kenneth Peak, Lasting Impact, Maintaining Neighborhood Order, FBI Law Enforcement Bulletin, 3/1998, str. 1–7. <http://www.fbi.gov/library/leb/leb.htm>
18. Ruth Geva, Crime Prevention in Israel: Historical Perspective-From Target Hardening to the Community Policing Approach, The Hague, 1988, str. 1–28.
19. Schneider, Viktimologie, Tübingen, 1975.
20. Wadman Robert-Sir Stanley Bailey, Community Policing and Crime Prevention in America and England, Chicago, 1993.
21. Wesley Harris and Aron Kolkman, Selecting Community Oriented Officers, Law and Order Magazine, Online, APRIL 2000 Version, <http://www.lawandordermag.com/index2.html>
22. William Holley and Maria Fazalare, The Community Outreach Program Putting a Face on Law Enforcement, Law Enforcement bulletin September 2000, Volume 69, Number 9. <http://www.fbi.gov/library/leb/leb.htm>
23. Wong C.Kam, Community Policing in China: Philosophy, Law and Practice, The Hague, 1988, str. 1–61.

The Role of Police in Crime Prevention on the Local Community Level

Abstract: The paper focuses on a new community policing model of crime prevention, which came into use in developed countries in the early nineties of the twentieth century. The paper describes theoretical and strategic foundations of the model, its goals, new ways of organizing police agencies and activities, public relations and joint efforts of police and public aimed at crime prevention. The second part of the paper offers a survey of institutional organization of agencies in charge of crime prevention currently being used in some European countries.

Key Words: crime prevention, community policing, institutions, organization.

Љиљана ДАПЧЕВИЋ-МАРКОВИЋ,
Виша школа унутрашњих послова

ТРАНСПАРЕНТНОСТ УПРАВНОГ ПОСТУПАЊА И ОМБУДСМАН

Nil aliud est imperium quam cura salutis alienae.

– Власт није ништа друго до брига о туђем благостању.

(латинска пословица)

Резиме: У раду је објашњен појам транспарентности управног поступања, правци и тенденције отварања управе ка грађанима, као и веза између транспарентности поступања органа управе и омбудсмана као облика спољне контроле управе, односно заштитника права грађана. Кроз развој омбудсмана у Шведској, где је настао, и другим европским земљама, дат је приказ организације и функционисања омбудсмана. Поред тога, анализирана је могућност формирања омбудсмана у СРЈ и разлози за и против те идеје.

Кључне речи: Транспарентност, омбудсман, органи управе, парламент, законитост, људска права, препоруке и предлози, правобранилац права грађана.

ПОЈАМ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ УПРАВНОГ ПОСТУПАЊА

Израз транспарентност, често коришћен и у литератури, а и свакодневном животу, кованица је две латинске речи: *trans* – преко, и *parere* –појавити се, повести се. Дакле, термин транспарентан могли бисмо означити као провидан, прозрачан, бистар.

Транспарентност управе би значило да је она као систем, али и као начин поступања, отворена према друштву и грађанима; да је лако доступна и да функционише као служба која је стално под контролом јавности.

Када се говори о транспарентности управног поступања, онда се првенствено мисли на чињеницу да је у питању једна врста државне делатности којом се стварају, мењају или укидају управно-правни односи. Ти односи успостављају се између оног субјекта "који врши управну власт и представник је јавних (општих) интереса и стара се о њиховом несметаном остваривању, док је други субјект представник ужих (личних и заједничких) интереса и он се стара

о њиховом остваривању. У том својству појављују се, пре свега, органи државне управе, у другом, пре свега, грађани, група грађана и правна лица"¹

Очигледно, управно-правни однос, односно однос јавне управе и грађана (групе грађана и правних лица) је однос неравноправних субјеката, где је грађанин слабија страна. У таквим односима, активности управе јављају се као ауторитативне активности изрицања заповести и ограничења, односно примене принуде.²

Уколико управа показује тенденцију да се од јавне власти трансформише у јавну службу, која ће своје послове и задатке обављати у интересу грађана, онда мора показивати и тенденцију постепеног отварања ка грађанима, у чијем интересу јој је и поверено вршење јавне власти.

Eugen Pusić одредио је да је "јавност управе свјесно настојање да се што већем броју грађана пружи максимални увид у организацију и рад управних организација и да се овим управним организацијама осигура што већа обавијештеност о потребама, мишљењима и ставовима грађана у односу на рад управе ("Управни системи", Загреб, 1985.).

Однос јавне управе и грађана заснован је на једном корпусу међусобних права и обавеза, од којих можемо навести неке: везаност управе као дела државне власти за Устав и закон, односно деловање и поступање управе у границама закона и заснованост аката које доноси на закону. Поред тога, не може се заобићи начело једнакости грађана пред законом, које обавезује јавну управу да једнако поступа према странкама, из чега проистиче једнака заштита слобода и права којих се поступањем јавне управе остварују. Такође, грађани имају право на пуштивање иницијатива, представки и предлога.

Из ових права грађана проистиче и генерално право на информисање којим се успоставља непосреднија веза између транспарентне јавне управе и грађана, кроз систем информација разумљивих за грађане, али и развијене канале комуницирања.

Отварање управе ка грађанима неопходно је не само на националном, већ и на међународном нивоу. Уједињене нације су још 1951. године истакле да "ефикасна јавна управа захтева повољно политичко и јавно мњење", те да је "потребна снажна подршка јавности за усавршавање јавне управе". Поред тога, на наднационалном нивоу, у Европској унији посебна пажња се поклања обавештавању јавности о активностима везаним за јединствену социјалну политику, увођење ЕВРА, заштиту човекове околине и другим питањима везаним за поступање заједничких органа, те се у том смислу од стране Уреда за службене публикације ЕУ у Луксембургу издају брошуре у великим тиражима на 11 званичних језика Заједнице.³

¹ Проф. др Р. Марковић – "Управно право", "Сл. гласник" са п.о., Београд, 1995., стр. 17.

² Проф. др С. Лилић – "Управно право", *Савремена администрација*, Београд, 1995, стр. 22.

³ Др Желимир Кешетовић, "Односи полиције са јавношћу", Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000, стр. 47.

САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У РАЗВОЈУ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ

Професор Sabino Casese је на Међународном конгресу административних наука у Паризу 1998. године изнео да се однос јавне управе и грађана мења у позитивном правцу.⁴ До њиховог приближавања долази, пре свега, кроз систем боље организованости и оспособљености јавне управе, која подразумева да јавни службеник директно комуницира са странком, а не преко институције, односно органа управе у чије име поступа. Други фактор јесте продор демократије која, кроз утицај на државу, утиче и на јавну управу. Поред тога, трошкови јавног апарата, захтевају унапређење његове продуктивности. И, на крају, проф. Касезе наводи да промене у управљању кроз тзв. другу менаџерску револуцију, познату као нови јавни менаџмент (*new public management*) и увођење принципа "стави купце на прво место", утиче на промене и у обављању јавне управе у сличном правцу када су у питању грађани.

Под утицајем наведених фактора, односи између грађана и јавне управе крећу се у следећим правцима:

– *Први правац* означава постепено губљење привилегованог положаја јавне управе и њено довођење у исту раван са појединцима, што се уређује управним уговорима.

– *Други правац* иде ка добијању бољих информација о раду јавне управе, па су у неким земљама извођени експерименти са циљем утврђивања нивоа информисаности грађана. Тако је нпр. у Француској, формиран Центар за управне информације (CIRA) са задатком омогућавања приступа јавној управи и добијања бољих информација. О начину информисања грађана о раду јавне управе у Аустрији и у САД су сачињена и објављена посебна упутства.

– *Трећи правац* јесте отварање јавне управе према грађанима кроз увођење њихових представника у рад консултативних тела.

– *Четврти правац* се огледа у постојању одређених принципа вођења управног поступка, који могу бити садржани у законима о општем управном поступку (као нпр. у Аустрији – закон донет 1925.; САД-1946.; Шпанији – 1958.; Португалији – 1962.; Немачкој и Луксембургу – 1978.; Данској – 1985., Италији – 1990.), или у *ad hoc* законима којима се регулише доступност управних аката грађанима или однос носиоца управних функција и грађана. Тако су *ad hoc* законе о јавности управних аката и праву грађана на информисање донеле: Финска – 1951., Данска – 1964., САД – 1970., Норвешка – 1970., Канада – 1982. Поред тога, Савет Европе је 1996. године донео документ под насловом "Управа и ви", у коме су истакнути принципи који се примењују у односима између управе и грађана, као нпр. законитост, једнакост, непристрасност, заштита легитимних интереса, приступачност јавне управе, право грађана на помоћ и учешће у односима са управом, право да буде информисан о одлуци и принцип одговорности јавних службеника.

⁴ Sabino Casese, "The citizen and Public administration", "General Report", стр. 7-16, 24. међународни конгрес административних наука, Париз, 1998.

– *Пети правац* иде ка увођењу институције омбудсмана, о чему ће бити више речи, и

– *Шести правац*, који се везује за Европску унију, а огледа се у давању одређених права не само држављанима односне државе, већ и странцима (нпр. држављанство Европске уније)⁵, и, са друге стране, ка јачању институција националне управе. Тако грађанин из земаља Европске уније, који није могао остварити одређена права пред националном управом, може заштиту тражити пред Европским судом за људска права.

ПОЈАМ ОМБУДСМАНА

У свакој правној држави рад органа државне управе подлеже одређеној контроли, са циљем да се омогући владавина објективног права и искључи самовоља вршиоца управе, односно да се заштите права грађана.

Контролом управе обезбеђује се законитост у вршењу државне власти у појединачним ситуацијама које имају обележје управне ствари или управне радње. Уколико се управна функција схвати као процес, контрола управе показује се као завршна фаза тог процеса.⁶

Контрола управе може бити унутрашња, тј. хијерархијска контрола, која се врши коришћењем правних средстава у управном поступку, и судска контрола – путем управног спора који се покреће против коначних управних аката, или друга судска контрола коришћењем правних средстава у кривичном или парничном поступку, чија је сврха установљавање кривичне или одговорности за штету проузроковану грађанима одређеним радњама службених лица државне управе.⁷

Поред ових, као облик спољне контроле, која није судска, често се помиње омбудсман. Идеја омбудсмана непосредно се везује за идеју остваривања и заштите људских права. Због тога се омбудсман најчешће дефинише као заштитник права грађана⁸.

Данашње теоријске поставке људских права уобличио је, почетком 20. века Leon Digi:⁸ Систем јавног права, под којим су цео један век живели сви образовани народи, почивао је на неколико начела која су до скоро многи поштовали као догме и хтели да их наметну свима, начела за која су правници тврдили да као коначне тековине припадају науци... Две главне идеје чиниле су му суштину: идеја суверености државе, чији је прави носилац народ схваћен као држава, и идеја природног права појединца које је неутуђиво и незастављиво, а које се противставља сувереном праву државе.”

⁵ Види опширније: Љиљана Дапчевић Марковић, "Држављанство Европске уније", "Безбедност", број 5/99, стр. 583-591.

⁶ Проф. др Ратко Марковић, "Управно право", "Службени гласник" са п.о., Београд, 1995., стр. 375.

⁷ Види опширније: проф. др Драгаш Денковић, "Омбудсман као заштитник законитости и права грађана", Зборник радова, Правни факултет у Новом Саду, 1990., стр.49.

⁸ Leon Digi, "Преображаји јавног права", стр. 13., Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1929.

У наставку, Диги истиче да је "цео систем јавног права, који је творевина дуге историјске прошлости и савршено тачно изражен у законима револуције", у ствари "суверена власт која је субјективно право народа организованог у државу, ограничење ове власти природним правима појединаца, обавеза за државу да се организује тако, да што боље заштити лична права, забрана за државу да ограничи ова права преко онога што је потребно да би се заштитила права свију, обавеза за државу да установи и да омогући вршење службе народне одбране, службе полиције и службе правосуђа."⁹

На тај начин, Диги кроз теорију о преображају јавне власти у одговорну јавну службу, концептуално приближава начело законитости као врховно начело правне државе и начело поштовања људских права, као највиши стандард коме тежи савремена држава.

Омбудсман је данас институција заштите људских права, која то чини, у државама у којима постоји, на ефикаснији начин него постојећи облици управне и судске контроле управе. При томе се истиче:... "суштина институције омбудсмана своди се на њену иманентну подобност да пробија зачаране бирократске кругове и да непробојне ауторитарне административне системе учини транспарентним тј. доступним парламентарној контроли и општој јавности. Омбудсману нису потребна никаква друга правна овлашћења до права да покреће поступак. Његова делотворност произлази, пре свега, из његове могућности да, на основу свог извештаја Парламенту, пажњу јавности и Парламента скрене на жалбе грађана. Јавност заснована на непристрасној истрази је моћно средство. Сама свест о надзору омбудсмана врши позитиван утицај на цео управни систем, чинећи га подложним јавности рада и права."¹⁰

Поред наведене предности, не може се заобићи и чињеница да је омбудсман једноставан инструмент контроле управе који не ствара велике трошкове, нити је оптерећен процедуралном крутошћу и формализмом.

Али, пре него што покушамо да дамо детаљнију слику о омбудсману, било би добро сагледати када је и у којим околностима омбудсман настао, како се развијао у појединим земљама, да бисмо из мноштва различитих појавних облика успели да одредимо његово место, организацију и надлежност.

Шведски парламентарни Омбудсман – *Justitieombudsman* настао је 1809. године, када је краљ Густав IV Адолф, који је владао као апсолутни деспот, скинут са трона. Тада је, после много година, сазван Парламент и одлучено је да се усвоји нови устав, који ће се базирати на принципу равнотеже власти између краља и Риксдага (шведски парламент – прим. аутора.) Краљ је постављао Канцелара правде, а омбудсман је биран од стране Парламента, за задатком да надзире спровођење законитости од стране службеника и судија. За омбудсмана је могао и морао бити биран "човек признатог осећаја за законитост и истакнутог интегритета."¹¹

⁹ Оп. cit. стр. 16–20.

¹⁰ Н. W. R. Wade, *Administrative Law*, 5. издање, Oxford, 1982., стр. 76.

¹¹ Опширније о томе: dr Claes Eklundh, "Шведски парламентарни омбудсмани", "Зборник радова" XXIV 3–4, стр. 7., Правни факултет у Новом Саду, 1990.

Riksdag је 1915. године одвојио функцију надзора над војним органима и створио посебну службу *Militieombudsman* (војни комесар). Године 1968. дошло је до интеграције ова два омбудсмана, чије послове су обављала три изабрана омбудсмана.

Главне одредбе о парламентарним омбудсменима су дате у Уставу Шведске. Парламентарна контрола Владе подељена је тако да Парламент (Riksdag) контролише рад Кабинета и Министра Кабинета, а омбудсман надзире рад судова и органа управе, укључујући и локалну управу. Ова подела указује да је делатност омбудсмана регулисана Уставом и законима, те да Парламент не може утицати на рад омбудсмана упутствима и инструкцијама у појединим случајевима на које се простира надзор омбудсмана. На тај начин, омбудсман доноси одлуке без политичког притиска, што само повећава поверење јавности у његову објективност.

Са порастом интересовања за предмет управног права у британској правној науци и пракси,¹² педесетих година двадесетог века, дошло је и до првих размишљања о омбудсману.

Нацрт за увођење британског омбудсмана сачинио је Комитет за правосуђе, којим је руководио Сер Џон Вајат. Вајат је у свом извештају нагласио разлику која постоји између жалби које се тиче меритума једне управне одлуке и жалби које се односе на неефикасност, немар, пристрасност или нечасност у обављању управне функције. При томе, а са циљем да се превлада стални прилив жалби, а истовремено им се поклони дужна пажња и задовоље њихови подносиоци, Вајатов Комитет је одговарајуће решење нашао у постављању независног омбудсмана који би деловао у име Парламента ради решавања жалби појединаца на лоше вршење функција централних управних органа.¹³

Године 1967. усвојен је Закон о парламентарном комесару. Куриозитет је да је први Парламентарни комесар за управу, Сер Едмунд Комптон постављен јос 1966. године, дакле, пре формалног објављивања закона који је требало да регулише његову функцију.

Законом је одређено да Парламентарног комесара не именује Парламент, већ се именује на основу акта Круне на неограничени временски период. Жалбе му се не достављају непосредно, већ одређеном члану Доњег дома – на тај начин се врши селекција жалби које се достављају Комесару.

Такође је и надлежност Комесара ограничена само на грешке и недостатке у процедури, а никако на садржину и опортуност донете одлуке.

У последње време јављају се предлози да се постави омбудсман који би испитивао жалбе запослених у државној управи и припадника оружаних снага, као и посебног законског омбудсмана.

¹² У Енглеској се дуго сматрало да управно право као посебна грана права не постоји. За разлику од француског система управног права, у коме судску заштиту пружају посебни управни судови примењујући посебне управно-правне норме, у Енглеској судску заштиту грађана у односу управу пружају судови по општим начелима и принципима. Енглески правник Дајси (A. V. Dicey, 1835–1922) је, а на основу тога што су активности управе подвргнуте општем правном режиму који важи за све ("како за краља, тако и за просјака"), закључио да у Енглеској нема управног права. (Опширније; E. C. S. Wade, A. W. Bradley, "Constitutional and Administrative Law", London-New York, 1985., стр. 595.)

¹³ Види опширније: *ibid.*

Досадашња пракса Велике Британије указује да рад омбудсмана не ужива велики публицитет, те да није посебно допринео квалитету и транспарентности рада управе. Шта више, јавност се на његов рад осврће са прилично скептицизма и не пуно одобравања, истичући да се његов рад своди на "безначајне поправке."¹⁴

У Француској је, по узору на шведског омбудсмана, Законом од 3. јануара 1973. године, створен Медијатор са задатком да прима притужбе грађана на обављање делатности органа државне управе, јавних установа, територијалних јавних тела и свих организација које врше јавну службу.¹⁵ Законом од 1973. године предвиђено је да "свако физичко лице које процењује, у оквиру ствари која се на њега односи, да један орган из чл. 1. није обављао своју делатност у складу са задацима јавне службе, може појединачном притужбом тражити да ствар буде изнета пред Медијатора."

Законом из 1989. године одређено је да је Медијатор независан орган који не сме примати упутства о раду од било ког другог органа.¹⁶

Медијатор има два овлашћења: давање препорука са циљем решавања појединачног проблема који је изнет пред Медијатора; и давање предлога одређеном органу како би се побољшало његово функционисање. Медијатор може, уколико тако процени, да поступајући по притужби која му је поднета, предложи одговарајућем органу, на чију одлуку се односи притужба, да одлучи на правичан начин и да предузме све мере да се недостаци отклоне; или може да покрене иницијативу да се изврше измене и допуне прописа чија примена доводи до неправди.¹⁷

Сама притужба, пре него што дође до Медијатора, пролази фазе филтрирања, што значи да се грађани Медијатору не могу обраћати директно. Притужба се предаје посредством депутата или сенатора, или, према Декрету од 18. фебруара 1986. године преко представника Медијатора који су образовани у сваком департману, а имају статус делегата Медијатора. У том статусу, они спроводе истрагу на свом подручју и отклањају проблеме на локалном нивоу, те тако нестаје потреба да се Медијатор укључује у решавање свих притужби грађана. Притужбе упућене директно Медијатору, а у складу са наведеним процесним правилима, одбацују се као недопуштене.

Корене омбудсмана у Аустрији налазимо још 1867. године када је донет Основни закон о општим правима грађана, заснован на "либералном концепту заштите права појединаца у односу на државу."¹⁸ Члан 11. овог закона предвидео

¹⁴ Комитет је одбацио судски надзор као сувише ограничен и прескуп; парламентарне технике, као нпр. постављање питања министрима и дебате о одлагању, оценио као неделотворне, а *ad hoc* истраге као мучне и неподесне за решавање свакодневних случајева лошег вршења управних функција. (Опширније: Gavin Drewry, "Омбудсмани у Уједињеном Краљевству", Зборник радова XXIV, 3-4, стр. 17-29. Правни факултет у Новом Саду, 1990.)

¹⁵ Опширније о томе: проф. Michel Lesage, "Институција Медијатора Републике Француске", Зборник радова XXIV-3-4, стр. 39, Правни факултет у Новом Саду, 1990.

¹⁶ Државни савет је својим решењем RETAIL од 10. јула 1981. оквалификовао ову институцију као управну, што је на захтев Медијатора измењено законом из 1989. (опширније: *ibid* стр 39-48)

¹⁷ Подаци о раду Медијатора показују да се у преко 80% случајева посредовања Медијатора одлука органа промени, као и да се преко 60% предлога за измене и допуне прописа прихвате.

¹⁸ Victor Pickl, "Институција омбудсмана у Аустрији – VOLKSANWALTSCHAFT" Зборник радова XXIV-3-4, стр.30-38, Правни факултет у Новом Саду, 1990.

је право сваког лица на подношење представки, односно жалби законодавним и извршним органима. Следећи корак ка увођењу институције омбудсмана учинио је професор политичког права и креатор аустријског устава Ханс Келзен, који се 1929. године залагао за увођење уставног правобраниоца, који би радио у оквиру Уставног суда, а аналогно функцији јавног тужиоца у кривичном поступку. Након тога, идеја о омбудсману добијала је своју форму кроз предлог функције "правобраниоца јавног права", затим "јавног правобраниоца" (предложеног Декларацијом државне политике од 27. 04.1970. од стране Кабинета канцелара Бруна Крајског), до "савезног административног правобраниоца", предвиђеног Нацртом Савезног Канцелара од 10. фебруара 1971. године, чији је задатак да штити Уставом гарантовано право на подношење представки.

Непосредно пре доношења нацрта о омбудсману, трећи Кабинет Крајског донео је 5. новембра 1975. године Декларацију државне политике, којом се потврђује настојање за увођењем омбудсмана.¹⁹ Закон о омбудсману донет је 24. фебруара 1977. године, а ступио је на снагу 1. јула 1977. године. Одредбе о омбудсману укључене су у уставни текст јула 1981. године, чиме је омбудсман постао стални део аустријске уставне структуре (чл. 148а–148ј).

Омбудсман у Аустрији је колегијални орган, састављен од три члана, од којих је један председавајући. Мандат чланова је шест година са правом на неограничени број реизбора. Чланове Одбора омбудсмана бира национална скупштина, при чему свака од три политичке партије са највећим бројем гласова у скупштини има право да именује по једног кандидата.

Аустријски омбудсман је врховни савезни орган, независан у вршењу својих овлашћења. Рад омбудсмана своди се на решавање око 5000 жалби годишње, при чему је ангажовано око 45 запослених (правници, истражни службеници и административно особље).

Volksanwaltschaft је овлашћен да, по службеној дужности, испитује све случајеве у којима постоји основана сумња да је дошло до повреде права, као и да испита сваку жалбу појединца о наводној повреди права од стране савезних управних органа. Начин решавања жалби зависи од сваког конкретног случаја и састоји се у обавештавању надлежног владиног министра или гувернера покрајине о повреди права, или у давању препорука, у случају када је у истражном поступку установљена повреда, о корацима које треба предузети да би се повреда елиминисала. Орган коме је препорука упућена дужан је да у року од осам недеља поступи по њој, и о томе обавести омбудсман, или да да писмено објашњење о разлозима услед којих није поступио по препоруци.

Омбудсман је обавезан да националној скупштини, *Nationalrat*-у, једанпут годишње поднесе извештај, при чему може да предложи законодавне мере

¹⁹ "У последњим деценијама, одговорности државе су знатно порасле, бројчано и суштински, па се грађанин-појединац непрестано сусреће са државом и њеним органима. Чак и у контексту у којем држава све више трансформише своју ауторитарну структуру, служећи интересима грађана, појединац се још увек често осећа немоћним и збуњеним пред нечим што он прихвата као неку врсту свемоћне институције. Из овог разлога *Volksanwaltschaft* има велики значај" (op. cit. стр.33)

којима би се повреде права исправиле. То не значи узурпирање законодавне функције, већ, напротив, врло користан акт којим се на основу искуства и оствареног увида у ситуацију, сугеришу решења, а истовремено помаже парламенту у вршењу надзорне функције. Досадашње искуство показало је да велики број законодавних побољшања вуче порекло од иницијатива омбудсмана.

Рад аустријског омбудсмана због своје узлазне линије, изазвао је интересовање широм света. Није случајно прва Европска конференција омбудсмана одржана у Бечу 1986. год. Поред тога, на Универзитету у Инсбруку функционише Европски институт за омбусман, који као некомерцијална научна институција, има за циљ да унапреди и практично примени истраживања везана за остваривање људских права кроз рад омбудсмана.

Аустријски омбудсман је, несумњиво, кроз модел "благог закона", нашао начина да хумано и демократски решава приговоре грађана на поступање јавних служби, а да, са друге стране, у очима јавних службеника представља јавно мњење коме се мора изаћи у сусрет кроз одговарајућу сарадњу.

ЈАВНОСТ РАДА ОМБУДСМАНА

Досадашња искуства функционисања омбудсмана, као институције која доприноси транспарентности рада јавне управе, показују да реална моћ омбудсмана лежи, између осталог, у чињеници да се омбудсман редовно обраћа јавности, преко медија или других средстава за масовну комуникацију. Принципи јавности рада ове институције даје јој популарност, али и одређени ниво публицитета, неопходан за њен успешан рад. Редовни годишњи и повремени (специјални) извештаји су већ уобичајени начин обраћања омбудсмана јавности, али су, поред тога, заступљене публикације о раду, као и брошуре, намењене грађанима, у којима су изнети основни подаци о институцији, као и подаци о надлежности, овлашћењима и начину на који се грађани могу обраћати носиоцима омбудсманске функције.

У неким земљама, као нпр. у Холандији, у најчитанијем недељнику постоји посебна рубрика посвећена раду омбудсмана.²⁰ Мађарски омбудсмански комесар, сазива конференције за штампу, редовно се појављује на ТВ и радију у циљу редовног информисања јавности.

У колеџи омбудсмана, Шведској, представник новинске агенције свакодневно посећује институције омбудсмана, о чијем раду извештава јавност. Тиме су основни принципи рада омбудсмана – јавност и приступачност, у потпуности испоштовани.

Омбудсман има изразито друштвени карактер, код њега приоритет има грађанин и његова права, те је у том смислу омбудсман и формиран – он не делује принудом, нити његов ауторитет потиче из чињенице власти, већ, напротив, из друштвеног ауторитета, успостављене везе између државе и

²⁰ Council of Europe, Ombudsmen, Parliamentary Commissioner, стр. 32-33.

грађана. Омбудсман је снажна подлога у процесу демократизације, јер "по-редак је трајно прихватљив само уколико сам у њему слободнији."²¹

Као орган који на најједноставнији начин кореспондира са грађанима, који је независан од извршне власти, при томе стручан и објективан, орган коме се верује и чији рад је непрекидно изложен јавности – омбудсман је неопходан у сваком друштву које тежи легалитету, стабилности и отворености.

ОМБУДСМАН У ЈУГОСЛАВИЈИ – *pro et contra*

Чињеница је да је идеја о омбудсману у нашој земљи постављена веома касно. Разлог томе је и постојање друштвеног правобраниоца самоуправљања, као самосталног органа друштвене заједнице за заштиту самоуправних права и друштвене својине, о коме се често говорило као о "флуидном омбудсману."²²

Поред тога, често се наводи да код нас постоје бројна правна средства која могу да се употребе у управном поступку – редовна (жалба), и ванредна (захтав за заштиту законитости, обнова поступка, мењање и поништавање решења у вези са управним спором и др.). Затим, као највиши облик правне контроле управе, постоји могућност да грађанин покрене управни спор код надлежног суда, као и да покрене спор против појединачних аката који немају карактер управних аката, а којима су повређена његова уставна права. Такође, јавно тужилаштво може да интервенише путем захтева за заштиту законитости, а против незаконитих управних аката, којима је повређен закон у корист појединца или правног лица, а на штету друштвене заједнице, као и када је повређен закон на штету појединца или правног лица. Грађанима је, такође, дато право да подносе представке и предлоге органима друштвено-политичке заједнице и локалним органима, као и да добију одговоре на њих.

Противници увођења институције омбудсмана често износе ове аргументе истичући да постојеће институције и правна средства могу ефикасно да заштите права грађана.

Већина аутора који се залажу за увођење омбудсмана, као разлоге за такво своје опредељење, наводе следеће:

- 1 – Институција омбудсмана довешће до веће демократизације друштва;
- 2 – Имајући у виду да су у свету данас присутне две тенденције када је у питању извршна власт – њено јачање и концентрација моћи, на једној страни, и, упоредо са тим, јачање контролних институција, на другој страни.

Сваки систем који жели уравнотежени статус мора да се изгради на принципу да тамо где је јавна власт јака мора постојати независна јавна контрола. Поштовање тог принципа недвосмислено указује на институцију омбудсмана;

²¹ Eugen Pusic, "Друштвена регулација", Глобус, Загреб, 1989., стр. 5.

²² Проф. др. Димитрије Кулић, "Омбудсман у Југославији", Зборник радова XXIV 3–4, стр. 115., Правни факултет у Новом Саду, 1990.

3 – Свака правна држава захтева јачање улоге грађана појединаца, а тиме и заштиту њихових права и слобода.²³

Када је у питању сам назив, аутори се углавном слажу око тога да је термин омбудсман врло неприлагођен нашем језику, да није довољно коришћен, нити је заживео код нас, те се предлаже неколико следећих назива: правобранилац грађана, народни правобранилац, заштитник права грађана, скупштински контролор, скупштински представник, народни контролор.²⁴ Проф. др. Драган Милков сматра да би погодније било омбудсмана назвати друштвеним правобраниоцем грађана: "...при томе је и овај назив дугачак и асоцира на друштвене правобраниоце самоуправљања, што би било лоше за почетак рада једне нове институције(...). Стога би погоднији назив за евентуалног југословенског омбудсмана био правобранилац грађана. Тиме се он терминолошки доводи у везу са јавним правобраниоцем, а у питању је име које је довољно кратко и јасно."

Без намере да се детаљније улази у питање организације, треба, ипак, напоменути да је потребно организацију омбудсмана прилагодити нашем федеративном уређењу. Када је у питању дилема о томе да ли омбудсман треба да буде организован на инокосном или колегијалном принципу, ту треба консултовати досадашња искуства земаља у којима је омбудсман већ стекао традицију, имајући, при томе, у виду, да ће снага ауторитета бити већа код инокосног омбудсмана.

Приликом увођења омбудсмана "не би се смело изгубити из вида да би омбудсман морао бити угледни правник са потврђеним научним ауторитетом и окружен екипом квалификованих сарадника, и са потребним овлашћењима како би са што више ауторитета својим интервенцијама могао објективно штитити грађане од евентуалних незаконитости, неправилности и других слабости у раду управе".²⁵ Тако би поред хијерархијске и судске контроле рада управе у нашем праву омбудсман могао "бити користан заштитник права грађана, посебно у случајевима када грађанин више нема право ни на какво законом предвиђено правно средство".²⁶

Омбудсману би требало дати могућност да своју делатност врши не само на захтев грађана, већ и по службеној дужности, а нарочито у првом периоду његовог функционисања, док га грађани не прихвате и упознају се са његовим начином рада. Неки аутори, чак, предлажу могућност "вршења периодичних или повремених инспекцијских прегледа, што је посебно значајно за затворске установе."²⁷

²³ Опширније: проф. др Славољуб Поповић, "Омбудсман у свету и код нас", Зборник радова XXIV 3-4, стр. 122-131., Правни факултет у Новом Саду, 1990.

²⁴ Ibid, стр. 129.

²⁵ Проф. др Драган Милков, "О могућем југословенском омбудсману", Зборник радова XXIV 3-4, стр. 68. Правни факултет у Новом Саду, 1990.

²⁶ Проф. др Драгаш Денковић, "Омбудсман као заштитник законитости и права грађана", Зборник радова XXIV 3-4, стр. 57. Правни факултет у Новом Саду, 1990.

²⁷ Проф. др Драган Милков, *ibid*, стр. 69.

У вези са наведеним, треба поћи од искустава неких земаља, као нпр. В. Британије и Израела, у којима постоји омбудсман за извршење судских одлука, а посебно за извршење кривичних санкција.

Када је у питању југословенски омбудсман посебно значајно овлашћење била би контрола не само законитости, већ, нарочито, целисходности рада управе. То је посебно значајно код дискреционих управних аката (нпр. издавање путних исправа, одржавање јавних скупова, набављање, држање и ношење оружја и муниције и др.), за чију контролу није предвиђена могућност покретања управног спора. Када се ради о управним актима које доносе органи унутрашњих послова, у том делу требало би консултовати досадашњу праксу земаља у којима функционише тзв. полицијски омбудман (нпр. В. Британија и Израел).

Поред наведених омбудмана – за извршење судских одлука, тј. кривичних санкција, и полицијског омбудсмана у пракси појединих земаља које су увеле омбудсман значајно место заузимају и други тзв. специјални омбудсмани: војни (у Шведској и осталим скандинавским земљама, Немачкој и Израелу), за национална и етничка права мањина (Мађарска, В. Британија и Шведска), за информисање (Мађарска, Шведска, В. Британија, Канада). Посебна врста омбудсмана је и омбудсман за заштиту личних података (*data protection ombudsman*),²⁸ који је надлежан да се стара о заштити личних података. Под приватношћу се подразумева право појединца, група или институција да сами за себе одреде када, како и у којој мери ће информације о себи саопштавати другим лицима.²⁹ Такав омбудсман постоји у Мађарској, Канади, Немачкој, В. Британији, Аустрији, Белгији, Шведској, Исланду и Француској.

Питање легитимације подносиоца приговора, форму и начин обраћања треба решити на начин најоптималнији за заштиту права грађана, а, истовремено, за ефикасност рада омбудсмана.

На сличан начин треба решити питање независности и самосталности обављања омбудсманске функције, без могућности утицаја других на рад омбудсмана. "Само они омбудсмани који имају уставна овлашћења, са високим угледом и ауторитетом и са високим овлашћењима да могу утицати на друге органе државе да раде уставно и законито су прави омбудсмани".³⁰

На наше коначно опредељење да уведемо институцију омбудсмана свакако треба да утичу искуства 38 европских земаља у којима је омбудсман уведен и прихваћен. Бивше југословенске републике су ову институцију увеле у периоду од 1991. до 1997. године. Албанија је именовала омбудсмана – народног адвоката у фебруару 2000. године. Поред тога, институција омбудсмана заступљена је у 24 државе у Африци, у 9 држава Азије, у Аустралији и 7 држава Пацифика, 19 земаља Латинске Америке и Кариба, као и у САД и Канади.

²⁸ Опширније: др Стеван Лилић, "Data protection ombudsman" – Заштитник права грађана и компјутеризоване управне евиденције", Зборник радова XXIV 3–4, стр. 81–102., Правни факултет у Новом Саду, 1990.

²⁹ С. Лилић, *ibid.*

³⁰ Проф. др. Димитрије Кулић, *ibid.*, стр. 120.

Омбудсман у Европи, поред наше земље још немају Турска, Белорусија, Бугарска, Чешка и Словачка.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Уколико пођемо од принципа да свуда где постоји јавна власт мора постојати и независна јавна контрола доћи ћемо до институције омбудсмана, која има задатак да у име парламента штити основне слободе и права грађана у случајевима њиховог угрожавања и непоштовања од стране органа државне управе, локалне самоуправе и јавних служби. Системски, омбудсман је потпуно независан од извршне власти. Он делује у функцији заштите позитивног права, али и у функцији заштите правде као чиниоца тзв. природног права. При томе, омбудсман не доноси мериторне одлуке, не поништава и не преиначује акте – дакле, он делује снагом свог друштвеног утицаја.

Само постојање институције која прима жалбе грађана и којој народ верује представља корак ка побољшању односа органа управе и грађана, умањује осећај беспомоћности грађана и јача веру да се тзв. "благим законом", на хуманији начин може остварити интерес грађана, односно спречити лоше вршење управне функције.

Разлог велике популарности и делотворности институције омбудсмана јесте њена отвореност као средства контроле за управне процесе и системе, чиме непробојни ауторитативни системи постају транспарентни тј. доступни парламентарној и општој јавности.

Омбудсман треба да утиче на концепт функције државне управе у једном позитивном и прогресивном смислу, треба да је модернизује предлажући нове моделе рада. То подразумева увођење научног метода, како у истраживању узрока и начина на који се права грађана повређују, тако и у изради пројекта о заштити права грађана. Делујући непристрасно омбудсман привлачи пажњу грађана и ствара веру да као моћно средство може позитивно да утиче на цео управни систем.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ратко Марковић – "Управно право – општи део", "Сл. гласник" са п. о., Београд, 1995.
2. Драгаш Денковић – "Омбудсман као заштитник законитости и права грађана", "Зборник радова" XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
3. Leon Digi – "Преображаји јавног права", Београд, издавачка књижарница Геце Кона, 1929.
4. H. W. R. Wade - "Administrative Law", V издање, Oxford, 1982.
5. Klaes Eklundh – "Шведски парламентами омбудсмани", "Зборник радова" XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
6. Wade, Bradley – "Constitutional and Administrative Law", London - New York, 1985.

7. Gavin Drewry – "Омбудсмани у Уједињеном Краљевству", "Зборник радова" XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
8. Michel Lesage – "Институција Медијатора Републике Француске", "Зборник радова" XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
9. Славољуб Поповић – "Омбудсман у свету и код нас", "Зборник радова" XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
10. Viktor Pickl – "Институција омбудсмана у Аустрији – Volksanwaltschaft", Зборник радова XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
11. Димитрије Кулић – "Омбудсман у Југославији", Зборник радова XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
12. Драган Милков – "О могућем југословенском омбудсману", Зборник радова XXIV (3–4), Правни факултет у Новом Саду, 1990.
13. Еуген Пусиц – "Друштвена регулација", "Глобус," Загреб, 1989.
14. Еуген Пусиц – "Управни системи", Графички завод Хрватске, Загреб, 1985.
15. Стеван Лилић - "Управно право", Савремена администрација, Београд, 1995.
16. Стеван Лилић – "Data protection ombudsman – заштитник права грађана и компјутеризоване управне евиденције", Зборник радова, Нови Сад, 1989.
17. Sabino Casese - "The citizen and Public administration", General Report, Paris, 1998.
18. Желимир Кешетовић - "Односи полиције са јавношћу", ВШУП, Београд, 2000.

Transparency of Administration and Ombudsman

Abstract: The paper explains the concept of transparency of administrative acts, trends and tendencies of opening the administration towards the public, as well as the link between the transparency of administrative bodies' acts and the ombudsman as a form of external control of administration, or as an advocate of citizens' rights. The author offers an account of the development of this institute in Sweden, where it originated, as well as in some other European countries, with a view to explain the organization and functioning of the ombudsman. Besides the paper analyzes possibilities for introducing the ombudsman in the Federal Republic of Yugoslavia, listing pros and cons regarding the idea.

Key Words: transparency, ombudsman, administrative bodies, parliament, lawfulness, human rights, recommendations and suggestionl citizens' rights attorney.

Др Властимир МИТРОВИЋ, проф. у пензији
Виша школа унутрашњих послова

ЧОВЕК КАО АУТОМАТСКИ УПРАВЉАНИ СИСТЕМ И КРИМИНАЛ

Резиме: Циљ овог рада је да се укаже на природу организације активности човековог мозга, као на прави узрок појаве криминалитета. У том циљу у раду се описују: карактер мозга, обучавање, процес формирања жеље да се нешто промени, избор путева промена. Изнето је мишљење о утицају моралних и законски забрањених казни на карактер одлуке. На крају је образложен смисао и могући облици борбе против криминалитета.

Кључне речи: криминал, аутоматска, кривична дела, морал и сузбијање.

УВОД

Сви живи организми разликују се од неживих ствари по томе што се у њима одвијају организовани процеси, који обезбеђују њихов настанак, развој и смрт. Ти процеси су различити код различитих видова живота (па и врста, родова и сл.), али им је заједничко то да су скоро идентични код јединки исте класификационе групе. Пошто се ти процеси масовно понављају у строго одређеном поретку и обиму, може се тврдити да су сви живи организми снабдевени системима аутоматског управљања – САУ, тј. да представљају аутоматски управљане системе. Генетика је већ утврдила да су у генима, тачније у молекулима ДНК, записани програми развоја организма. У току времена еволуирају, како програми развоја, тако и системи за њихово читање и реализацију.

Када би једна врста живих бића егзистирала под непроменљивим спољашњим условима, онда би такав систем аутоматске регулације процеса у организму био довољан за његову егзистенцију. Међутим, за многе врсте, спољашњи услови (средина) су довољно променљиви да знатно ометају успешну реализацију основних програма развоја. Зато се у току еволуције, развија допунски систем прикупљања и обраде информација из спољашње средине, са циљем да се реализација, основног програма развоја организма, заштити од сметњи из спољашње средине. На тај начин, код развијених облика живота, могу се разликовати два система аутоматског управљања (даље САУ). Први САУ-1, задужен за унутрашње процесе и други САУ-2, задужен за регулисање односа датог организма са спољашњом средином. И поред њихове природне

(органске) повезаности, ови системи аутоматског управљања, раде, скоро, потпуно независно један од другог. Међу њима постоји још једна битна разлика, која се састоји у томе што су програми унутрашњег развоја (и програми развоја система прикупљања и обраде информација из спољашње средине) дати у коначној верзији у молекулима ДНК, док се програми за прикупљање и обраду информација из спољашње средине, формирају у току развоја организма тј. у процесу учења.

У току еволуције, развој човека је ишао брже него код других врста живих организама, те у садашње време, човек располаже најмоћнијим САУ-2, људским мозгом. Основне одлике човековог мозга су:

1. Аутономност сваког примерка
2. Потпуна аутоматизованост
3. Високе перформансе

Аутономност се огледа у томе, што мозак сваке јединке решава проблеме организма у коме се налази, независно од интереса других живих бића из његовог окружења. Интересе других живих бића, па и људи, узима у обзир само као фактор који својим повратним дејством, може утицати на положај и развој датог човека. Њега нико не укључује и не искључује, нити му ко даје задатке, већ ради по сопственом плану, који се преиспитује и дограђује са сваком новопримљеном информацијом.

Потпуна аутоматизованост се огледа у следећем:

а) Све информације, без обзира на њихов првобитни облик и извор, се аутоматски претварају у електрохемијске сигнале и кодирају по јединственом програму, тамо да је могуће њихово упоређивање без додатне обраде.

б) Сви програми обраде приспелих информација, као што су програми за идентификацију, одбацивање неважних, налози за запамћивање или разјашњавање, формулисање питања, извођење закључака и давање команди организму, реализују се аутоматски у обавезном режиму, по унапред задатом редоследу (програми вишег реда).

в) Коректура свих програма рада САУ-2, одвија се такође аутоматски, као резултат обраде за ту сврху, релевантних информација. Измене у тим програмима не може (или тешко) да нареди ни сам човек, ако је таква његова воља резултат жеље за прилагођавањем. Отуд и потиче народна пословица "наука је једна мука а одука сто мука".

г) Аутоматизовано је и извршавање одлука мозга, јер их он формулише у виду програма деловања организма у коме се налази. Извршење једне одлуке мозга, може обуставити само нова одлука истог мозга.

По наведеним особинама, људски мозак, превазилази перформансе свих познатих рачунарских машина. Такве перформансе мозга омогућују човеку да реагује не само на промене средине у датом времену, већ и да сагледа – спозна законе развоја, како природе тако и друштва, те да на основу тога прогнозира будуће догађаје и прилагођава своје савремено понашање потребама будућности.

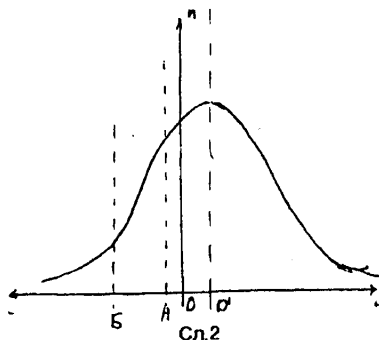
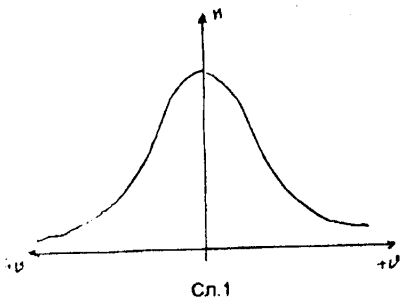
Тај, тако моћан систем обраде спољашњих информација САУ-2, има само једну дужност, а то је да организује такве активности датог организма, какве ће му обезбедити најповољније услове егзистенције, узимајући у обзир све садашње и будуће околности (природне и друштвене), које могу бити од значаја.

Таква улога мозга човека (и осталих животиња) представља основу за испољавање егоизма. То значи да је егоизам природно својство свих живих организама, па и човека. С друге стране, способност човека да сагледа повратне везе између свог понашања и реакције околине, даје основа за развој човека као друштвеног бића. Може се запазити да, са развојем мозга, човек постаје све више друштвен, и све мање егоистичан.

У току живота, мозак човека, доноси и спроводи безброј одлука. Сам процес одлучивања није видљив, али је видљива активност човека. При задовољавању својих потреба, човек испољава активност, која обавезно утиче на услове, живота и рада осталих људи и свих живих бића. Тај утицај може бити позитиван тј. да олакшава задовољавање потреба других, али може бити и негативан тј. да отежава задовољавање потреба других људи и свих живих бића. Борбу против нарушавања услова за живот биљака и животиња, поред многих научника, води и покрет зелених. Пошто одлука, о начину задовољавања сопствених потреба, зависи од безброј фактора, није могуће унапред предвидети њен карактер, па се, у том смислу, сваки поједини акт човековог понашања може посматрати као случајни догађај.

У науци је познат закон расподеле вероватноће остваривања случајних догађаја. Као пример идеалне појаве случајних догађаја, можемо посматрати Брауново кретање молекула у гасу. На сл. 1 показан је графички израз расподеле брзина кретања молекула у гасу у посматраном правцу. На апсциси су означене позитивне и негативне вредности брзина, а на ординати, број молекула који се креће датом брзином.

Када би били у стању да, за сваки акт понашања човека утврдимо тачно колико је штетан или користан за друге људе и људску заједницу у целини, по нашој претпоставци, добили би сличан график. Максимум криве на сл. 1, лежи на нултој брзини, па би по аналогији, на нашем графику, максимум морао лежати на облицима понашања која никоме не штете али никоме и не користе.

Таква понашања, условно, можемо назвати неутралним. Ако би продужили са аналогijом, закључили би да, са порастом корисности или штетности појединих облика понашања, број аката таквих понашања нагло опада, тако да су јако корисни и јако штетни акти понашања веома ретки.

Површина, коју ограничавају апсциса, ордината и леви крак криве, представља количину свих штета а одговарајућа површина на десној страни. количину користи од активности човечанства. Када би понашање људи у потпуности одговарало графику са сл. 1, онда би штетна понашања поништила ефекат корисних, те би људска заједница стагнирала у сваком погледу. Међутим, сведоци смо прогреса и гомилања материјалних и културних добара људске заједнице, а као посебан њихов одраз пораст популације, што говори о томе да је ова крива померена у позитивном смеру сл. 2. Разлог томе је организовано деловање људске заједнице на све појединце. Тај утицај се остварује кроз награђивање корисних и кажњавање штетних облика понашања. Према томе, системе награђивања и кажњавања, можемо схватити као силе, које потискују криву расподеле људског понашања, потискују у позитивном смеру.

Научно конструисање, оваквог графика, скопчано је са великим тешкоћама. Пре свега, просто је немогуће набројати све облике људског понашања. Исто толико је тешко пребројати количину аката одређеног облика понашања. Зато се овај график мора посматрати, само, као могућ и приближно тачан. Да је он, стварно, приближно тачан, говоре сазнања свих људи, који се баве етиком и криминологијом, а на основу којих су и формиране етичке норме понашања, познате као јавни морал.

Јавни морал представља скуп норми понашања, којима се осуђују негативни и подржавају позитивни облици понашања. Ако се узме у обзир да морал прописује понашања, која нису у пуном складу са стварном расподелом, може се сматрати природним што се код многих људи јавља отпор према њему. Да би натерало све појединце, да се понашају у складу са владајућим моралом, друштво доноси законе, којима се предвиђају казне за негативна и награде за позитивна понашања. За нашу тему интересантније је санкционисање негативних понашања, те се нећемо упуштати у анализу система стимулације позитивних облика понашања.

Сва негативна понашања, према њиховом значају тј. удаљености од неутралног, могу се поделити у три велике групе:

а) Прву групу представљају она негативна понашања, која су мало штетна а јављају се у тако великом броју, да је организовање борбе против њих нерационално. Њихово санкционисање, друштво, препушта оним појединцима и групама. који су таквим понашањем погођени. Ова група је, на графику (сл.2) ограничена тачкама 0 – А.

б) Знатно опасније облике понашања (одељак А-Б, на сл.2) друштво санкционише као прекршаје, разним законима о прекршајима. Њима се баве разне инспекције, судије за прекршаје, органи јавног реда и мира и други.

в) Групу најштетнијих облика понашања, популарно називамо криминалним понашањем или скраћено криминалитетом. Њих санкционише КЗ (Кривични Закон), а баве се њима органи јавног реда и мира, судови и тужилаштва. На сл. 2 она се налазе лево од тачке Б.

Иако се садржаји ових група, у разним друштвима, разликују у појединостима, оваква-подела негативних облика понашања може се сматрати универзалном, јер се јавља у свим државама, независно од разлика у степену друштвеног, културног и економског развоја. Са развојем друштва, основано је очекивати даље померање ове криве у позитивном смеру, тј. да више, уопште, неће бити негативног понашања. Међутим, због тежње за сталним побољшањем, општег нивоа понашања појединаца, друштво ће морати да санкционише све облике понашања, која се налазе на половини графика лево од максимума, јер су то понашања лошија од средњег. Према томе, докле год постоји организована борба друштва за побољшање општег нивоа понашања појединаца, постојаће и криминалитет. Према томе криминалитет је вечан а мењају се само модалитети.

ПОЈАМ КРИМИНАЛНОГ АКТА И КРИМИНАЛИТЕТА

Већ вековима постоје у људским заједницама, Кривични закони (КЗ), који набрајају и описују радње човека које се сматрају кривичним делом и дају оцене степена друштвене опасности за сваку од њих, у виду висине забрањене казне.

На основу тога, многи правници па и криминолози, дефинишу кривично дело (криминални акт) као противправно деловање-понашање, тј. кршење КЗ. Када је у питању кривични процес, сматрамо, да је такво тумачење потпуно исправно, јер се не може неко осудити за дело, које надлежни законодавни орган, није прогласио криминалним, без обзира на оправданост мишљења појединаца или група о криминалном карактеру датог акта понашања, нити се може ослободити од одговорности, зато што постоји, нечије, уверење да одређен облик понашања, није више друштвено опасан. Међутим, ван кривичног процеса, оваква дефиниција, представља сметњу за развој система борбе против криминалитета. Пре свега, она сугерише могућност генералног решења проблема криминалитета, простим анулирањем КЗ, јер онда просто не би било кривичних дела, независно од стварног понашања људи. Поред тога, оваква дефиниција у најмању руку успорава организацију борбе против нових облика криминалног понашања, тиме што представља формално одређење, које не садржи никакве одреднице или полазишта за објективно, научно, решење питања, да ли се одређен, нови, облик понашања може сматрати криминалним или не, већ упућује на субјективни суд људи из законодавних органа.

Са развојем друштва јавља се велики број нових облика комуницирања међу људима. Нове комуникације омогућују појаву нових облика штетног понашања, који се чак могу и прогнозировать у време најаве нових техничких достигнућа. Да би могли такве, прогнозиране или већ реализоване, нове облике понашања, благовремено идентификовати и припремити друштво за борбу против њих, нужно је кривично дело (криминални акт) дефинисати независно од КЗ, са јасно израженим критеријумима за инкриминацију нових и декриминацију старих облика понашања. Зато предлагемо следећу дефиницију: криминални акт је сваки акт, друштвено опасног или штетног понашања, који по штетности превазилази договорени праг толеранције.

Овакво схватање криминалног акта, има своју историјску основу. Наиме, пре доношења првог Кривичног закона, морала се појавити оцена, најугицајнијих људи, да су неки облици понашања људи исувише штетни, по људску заједницу,

да би их она могла толерисати. Кривични закони су и доношени као средство борбе за сузбијање таквих облика понашања, као и спречавање злоупотребе те исте борбе, наметањем појединачних схватања о криминалном акту.

Што се тиче дефиниције криминалитета као појаве, сматрамо да је то пре свега природна појава, која прати живот уопште. Код животиња се запажа постојање свести о облицима понашања штетним по њихову заједницу, као и изграђен систем борбе против њих. Има схватања да се ради само о инстинктима, тј. да се ради о програмима као што је програм гутања хране или програм размножавања. Наравно, људи, као супериорна врста, могу негирати постојање свести код животиња. Још нам је у сећању човек који је негирао људске вредности читавим народима. Међутим, пример који ћу навести може нас убедити да, и код животња постоји свест о криминалном понашању, онаквом каквом смо овде дефинисали. Наиме, афричке хијене организују патролирање целог чопора по границама своје територије. При томе мирисом обележавају границе, а евентуалне уљезе силом протерују са своје територије. Нарушиоци интереса чопора су обавезно јединке или групе исте врсте животиња, јер нападнуто добро је храна, чија је количина на датој територији ограничена. Пошто људи (како учиниоци, тако и жртве) живе у друштву, криминалитет носи и друштвени карактер. Истовремено криминалитет утиче на социјални положај, како учиниоца, тако и жртве, као и обрнуто. тј. социјално стање утиче на развој криминалитета, те је неоспорно да је криминалитет и социјална појава. На тај начин сматрамо за потребно да криминалитет одредимо као природну појаву, која прати живот и садржи сва обележја друштвено-социјалне појаве.

Чињеница, да криминалитет носи друштвени и социјални карактер, не даје никоме права да у устројству једне друштвене заједнице и степену социјалног раслојавања, види узроке појаве криминалитета. Ти фактори могу утицати само на количински однос појединих видова криминалних радњи, па чак и на појаву специфичних облика криминалног понашања, али никако на постојање криминалитета уопште. Сматрамо да је немогуће створити друштво у коме неће бити криминала, без обзира на карактер коришћених метода његовог сузбијања.

Смисао борбе против криминалитета, видимо у томе што ће та борба утицати на обим остваривања старих облика криминалног понашања, све до њиховог нестајања. У исто време ће се, непрекидно, јављати нови облици криминалног понашања, као последица развоја комуникација и промена начина живота људи.

ОБУКА

Напред је речено да се, свако младунче, па и младунче човека, рађа са готовим САУ-1. То је углавном тачно, јер се тај програм врло мало мења у току живота. Промене САУ-1 настају као последица процеса санирања знатних нерегуларности у развоју организма. Тако на пр. после прележане болести појављује се програм заштите од те врсте болести у будућности (имунитет). У току живота мењају се и програми размене материје. Те промене програма САУ-1, могу се посматрати као прилагођавање старењу, обољењима или про-

менама услова живота у спољашњој средини, што такође може бити предвиђено полазним програмом, који је наслеђен.

За нашу тему је од посебног значаја САУ-2. Код рођења, дете располаже само "хард-вером", тј. само органима чула вида, слуха, укуса, мириса, додира и топлоте и непотпуно развијеним нервним системом, чију окосницу представља мозак. Тај хардвер је припремљен за аутоматски пријем и обраду информација али је без програма рада. Највероватнија је претпоставка, да нервни систем, својом организацијом, предодређује све програме САУ-2. Од самог почетка живота дете прима информације. Примљене информације се, могу сврстати у три категорије:

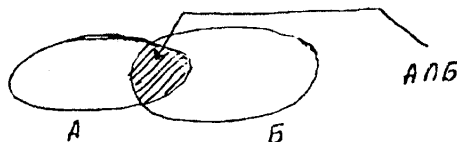
- информације о физичким својствима објекта, извора информација;
- информације о односу датог објекта према примаоцу информација;
- информације о односу датог објекта према осталим познатим објектима.

Најпростије и најдоступније, новорођенчету, су информације прве категорије. Све објекте, који су му доступни, дете изучава свим чулима. Тако добија информације о изгледу, укусу, мирису, тврдоћи и температури објекта. Даљи рад мозга, по нама, одвија се на начин одређен следећим претпоставкама:

1. Путеви преноса и запамћивања, примљених информација су генетски уређени и функционишу чак и пре рођења детета.
2. Постоји програм за унифицирано кодирање свих примљених информација, без обзира на врсту чула преко кога су примљене.
3. Све информације које потичу од једног објекта или појаве, примљене у континуираном временском интервалу, групишу се тако да представљају једну целину тј. скуп.
4. Систем преноса информација, од спољашњег пријемника до меморијског простора где ће бити запамћене, је тако организован, да се све новопримљене информације, као скупови, на путу кроз меморијски простор, обавезно, упоређују са већ постојећим скуповима информација.

Ово упоређивање скупова информација по нама и јесте процес учења. Овакво мишљење заснивамо на следећим анализама:

При сваком упоређивању, тражи се пресек датих скупова (сл. 3). На овој слици са А је означен новоприспели скуп информација а са Б је означен већ постојећи тј. стари скуп информација. Пресек (шрафирана површина) представља подскуп информација које припадају и једном и другом скупу, тј. пред-

ставља количину подударних информација. Ако је та количина толика да једнозначно говори о томе да се оба скупа информација односе на исти објекат или појаву, онда мозак меморише унију скупова као скуп информација о датом

објекту или појави. Онај део информација из скупа А који није био подударан са информацијама из скупа Б, представља у правом смислу нову количину информација, која је додата већ меморисаним. По нама то, увећање количине информација о неком објекту или појави, и јесте учење. Ако нека информација скупа А противречи информацијама скупа Б, у мозгу се дефинише питање ради разјашњења контрадикције. Може се догодити да остатак скупа А не садржи никакве, или бар никакве релевантне, информације у таквом случају, последица упоређивања је просто утврђивање положаја скупа Б у меморији. Уколико је пресек скупова информација недовољан, за такво закључивање, онда скуп информација путује даље до следећег већ постојећег скупа информација и поступак се наставља.

Тај процес упоређивања није ништа друго до процес идентификације и представља најмасовнију мисаону операцију, коју мозак човека обавља. Овај процес упоређивања или идентификације представља процес учења, кроз који се формира основна датотека у меморији човека, датотека објеката и појава.

Информације друге и треће категорије су много сложеније, јер говоре о релацијама које су апстрактне природе. Зато њих дете учи врло споро. Као предуслов за самостално примање оваквих, апстрактних или боље речено изведених, информација детету је потребна врло богата датотека прве врсте, коју дете не поседује, те наилази на знатне тешкоће. Зато је детету неопходна помоћ одраслих. Процес пријема оваквих информација, код човековог младунчета, олакшава, једна чисто људска одлика, говор. Наиме, упоређивањем информација добијених, пре свега, чулима слуха и вида, мозак детета уочава везу између гласова људи и објеката или догађаја и памти их као посебне карактеристике појава и предмета. Учећи говор детета, сваком објекту и свакој појави придружује једну реч тј. даје јој име. У вези са говором, у оквиру САУ-2, развија се и систем унифицираног кодирања свих информација, без обзира на врсту чула којим су примљене. У процесу учења развија се програм обраде свих информација преко језичких форми, зато је процес учења говора врло сложен и дуготрајан. Обично прође пуна година док се дете оспособи да изговори неколико речи, а касније целог живота усавршава ту своју вештину. Сада се, поред датотеке објеката и појава добијених непосредно чулима, формира и датотека језичких израза, који их карактеришу. Да ли је та датотека и физички одвојена од прве или се групе речи о једном предмету или појави налазе у истом меморијском простору, у коме се налазе и непосредне представе о њима, нама је за сада неизвесно. Наша је претпоставка да су све информације о једном објекту на окупу, али да су солидно међусобно раздвојене у смислу вишедимензионалног простора. У сваком случају, то омогућује човеку да, напред поменути процес идентификације, обавља користећи само језичке представе о предметима и појавама, што је посебно значајно када су у питању апстрактни појмови о релацијама између објеката. Истовремено то убрзава рад мозга јер се упоређује много мањи обим података.

Овај вид информисања, с једне стране, има знатну мањкавост у погледу потпуности и веродостојности пренетих информација о физичким особинама објеката. Опис објекта или појаве, увек је мање информативан а више субјективан, него директно посматрање, јер се при сваком трансферу умањује

количина информација. С друге стране, у односу на способност запажања код детета, има предности када су у питању информације друге и треће категорије. Одрасли детету дају информације, не само, о односу датог објекта према њему самом и другим објектима у тренутку посматрања, већ указују и на њихове могућности утицања на будуће догађаје. Процес формирања ових дадотека јесте процес образовања. Упоредо са формирањем дадотека о објектима, који га окружују и релацијама међу њима, у почетку врло споро а са усвајањем језика све брже и ефикасније, дете формира и оцене значаја датог објекта или појаве за сопствену егзистенцију. Те оцене се, као посебни атрибути, придружују скуповима информација о објектима или појавама. Скуп свих оцена значаја предмета и појава и јесте систем вредности. То представља трећу и за нашу тему, најзначајнију дадиотеку. С обзиром да се развој сваког детета одвија под различитим условима, природно је да се ти системи вредности различито формирају и да се међусобно разликују код деце (наравно и код одраслих), Обједињавајући фактор или заједничку основу за системе вредности једне генерације деце, представљају опште усвојени погледи одраслих људи на појаве и предмете, који се деци преносе, у почетку усменим путем, а касније путем многобројних медија. Тај процес преношења већ усвојених оцена значаја објеката и релација, од одраслих на децу, представља процес васпитања, што је друга страна исте медаље, чију прву страну представља образовање.

Ова дадотека је од пресудног значаја за регулисање понашања човека, па и за његово криминогено понашање. Зато је неопходно да се њено формирање и садржај детаљније изуче.

Пре свега желимо да истакнемо њен затворени карактер, који се огледа у томе што она није доступна свести човека. Човек није у стању ни да је прочита тј. да дозове у сећању оцену значаја било ког објекта или појаве. Он може да, у анализама, упоређује значај два објекта или двеју појава, али не може дати никакву бројну вредност значаја било кога од њих а поготову већем броју. У исто време, при мисаоној обради појединих планова, његов мозак сабира и одузима бројне вредности тих значаја, што наводи на мисао да су те оцене можда дате у неком графичком или релационом облику друге врсте. У сваком случају, те оцене и не могу бити потпуно тачно квантитативно одређене, јер се формирају на основу великог скупа информација, који се, ни једног момента не може сматрати коначним. Док су дадотеке објеката, појава и језичких израза доступне за прегледање, тј. човек може да свесно наброји ликове и појмове из њих, дотле се садржај ове дадотеке не може прегледати.

Још је интересантнија чињеница да, ова дадотека, није доступна ни за намерне поправке. Тако на пр. човек може намерно да промени систем мера за дужину или тежину, тако што узме књигу или други извор информација и научи нове јединице мере. Или на пр. реши: сада ћу говорити енглеским језиком. И крене. На жалост таква интервенција, у систем оцена значаја, или лепше речено, у систем вредности, је немогућа. Не може човек решити да више не воли или мрзи неког (што представља облик оцене значаја) или томе слично. То никако не значи да тај систем није подложен променама. Напротив, он се мења у

току живота. Може се рећи да се он, у одређеној мери, мења са сваком новом и релевантном приспелом информацијом, али се те промене одвијају аутоматски и као узгред, по неком програму, независно од теме на којој мозак човека ради у датом тренутку. Због тог аутоматизма, човек и не примети насталу промену. Поред тога, поједине оцене се привремено, чак знатно, мењају (увећавају или умањују) са појавом снажних осећања као што су страх, љубав и мржња, што опет значи да су у зависности од општег стања нервног система.

Морамо нагласити, за нашу тему, веома значајну особину ове дадотеке, а то је да са узрастом она постаје све отпорнија на промене. Неке оцене значаја, које представљају основе одређених црта карактера човека, су толико непроменљиве, да је мозак спреман радије да жртвује физички опстанак дате јединке и самог себе, него да дозволи промену дате оцене значаја.

Тајанственост ове дадотеке је, по нашем мишљењу, одговорна за мали значај, који јој се придаје у науци, друштву и посебно у педагогији. Нарочито изненађује недостатак пажње од стране педагогије и андрагогије, којих су предмет изучавања образовање и васпитање. На жалост, савремена педагогија, преко школства, углавном негује процес образовања. Васпитањем се бави, тако рећи, маргинално и недовољно професионално. За васпитање се користи, по нашој слободној процени, свега пар процената радног времена у школама. Чак и то мало времена било би корисније употребљено када би се деци пружале пригодне информације, релевантне за правилно формирање оцена значаја објеката и појава. На жалост, најчешће се, по нашој слободној процени, овога пар процената радног времена у школама. Чак и то мало времена било би корисније употребљено када би се деци пружале пригодне информације, релевантне за правилно формирање оцена значаја објеката и појава. На жалост, најчешће се васпитанику нуде или, што је још горе, натурају готове оцене. С обзиром на напред речено, о отпорности ове дадотеке на промене, природно је што мозак васпитаника не прихвата то наметање. То неприхватање, васпитачи тумаче као непослушност или побуну против владајућег система вредности. Тако настаје позната појава сукоба генерација, која се помиње још пре шест хиљада година у Египатским папирусима. Тај "сукоб" генерација не би наносио толико штете, да се кроз ту појаву, најпозванији за васпитање деце и омладине, родитељи и учитељи, не повлаче из процеса васпитања и дају простора за васпитни утицај много мање поузданим "васпитачима". Када су у питању одрасли, пре свега познати учиниоци кривичних дела, њихова отпорност на промене система вредности наводи андрагоге и друге да допуштају могућност генског предодређења неких људи за криминогено понашање.

ОЦЕНА СОПСТВЕНОГ СТАЊА

Да би мозак извршио своју основну функцију (конструисање програма активности, који ће датом организму обезбедити повољне услове егзистенције) он мора, пре свега, да изврши процену стања у коме се, у тренутку планирања активности, налази.

За оцену биолошких компонената стања човека, кроз еволуцију, је израђен систем аутоматског регистровања стања преко разних хемијско-биолошких процеса, који изазивају одговарајућа осећања као што су: глад, жеђ, хладноћа и сл. Остала подстања су много сложенија и апстрактнија, због чега њихово оцењивање представља сложен процес, који овде морамо детаљније обрадити.

Већ је речено да се, у току развоја, код човека, формирају дадотеке са запамћеним информацијама о објектима и појавама из његовог окружења, као и систем оцена о могућностима њиховог утицаја на његово стање. У току живота, развијају се и програми за систематизацију и одређивање средње вредности свих чиниоца појединих подстања и општег стања човека. Тај процес се одвија непрекидно од првих дана рада мозга, због чега сваки мозак у сваком тренутку има готову такву анализу и са сваком новом информацијом је преиспитује. Пошто те оцене не могу имати неке апсолутне вредности, мозак сваког човека анализира стање других људи по истом програму и тек упоређивањем сопственог са, њему познатим, средњим стањем других људи, доноси коначан суд о сопственом стању. Анализом стања других људи се, за сваку компоненту сваког подстања, формира један низ оцена, које се могу сместити на бројној оси на којој, уместо нуле стоји средња вредност. Претпостављамо да је расподела вероватноће појављивања разних вредности за подстања других људи иста као и код случајних догађаја тј. да се око средње вредности формира пик, а да су екстремно мале и велике вредности ретке тј. малобројне. Ако такве приказе свих подстања поређамо у простору тако да нам средње вредности леже у једној равни, добићемо комплетну слику свих варијанти стварних и средњих стања свих познатих људи. Јасно је да та слика, пре свега, не може да буде потпуна (увек недостају неке информације) а још мање потпуно тачна, јер су многи извори информисања тенденциозни, тј. пласирају оне информације које ће им, по њиховој процени, донети највеће користи, без обзира на њихову научну или природну тачност. Међутим, таква каква је, она служи човеку за доношење суда о сопственом стању и мења се са пријемом сваке нове релевантне информације.

Пород средњег стања других људи, за оцену сопственог стања, човек користи и сазнања о критичним вредностима неких подстања. То су у ствари неке границе изван којих не сме да се нађе вредност датог подстања а да не угрози физички или ментални опстанак датог човека. На пример телесна температура не сме да се спусти испод 35 степени целзијуса и не сме се дићи изнад 42 степена. Осим за биолошка подстања, критичне вредности постоје и за нека друга подстања, као што су: част, верност, поштење и сл. Познати су случајеви када су људи да би спречили пад вредности, подстања "верност", на критичну, жртвовали и свој живот. Јасно је да критичне вредности не постоје за сва подстања, али су, оне које постоје, смештене на правој која приказује све познате вредности датог подстања.

При доношењу суда о сопственом стању мозак не прерачунава све вредности, него просто, податке о свом стању смешта у ту слику и оцењује њихов положај у односу на раван средњих вредности и критичну вредност ако таква постоји. Сва незадовољавајућа подстања изгледају као рупе-удубљења, а

сва позитивна као узвишине-брегови. На тај начин се, у мозгу, формира рељефна слика о сопственом стању. Код оцене укупног стања мозак треба да их просумира и усредњи. Математички израз за ту операцију би био

$$C_c = \sum_{k=1}^n P_k / n$$

где је C_c средња вредност укупног стања, P_k средње вредности подстања са редним бројем k , а n - број свих подстања.

Оваква оцена сопственог стања је субјективна и приближно тачна у нормалним условима. Знатно погрешне оцене могу се појавити из следећих разлога:

а) При програмирању санације једног негативног подстања, мозак може да се толико концентрише на њега да се понаша као да је ушао у ту "рупу" и из ње не види многе брегове (успехе), који његово укупно стање чине позитивним, већ доноси негативан суд.

б) Недостатак релевантних-правих и поседовање нетачних информација.

в) Сваки мозак упоређује перформансе организма у коме се налази и своје перформансе са перформансама других људи, па ако закључи да су његове лошије, он не очекује да његово стање достигне просек других људи и о свом стању суди као да је описана раван, средњих вредности, нижа. У таквом случају сва његова достигнућа изгледају већа и суд о сопственом стању је позитивнији од реалног. У супротном случају, када мозак прецени своје квалитете, он закључује да заслужује да његово средње стање буде боље, па зато своја достигнућа упоређује са средњим вредностима које он "заслужује" и самим тим његови судови о многим подстањима па и о укупном стању, су негативнији од реалног.

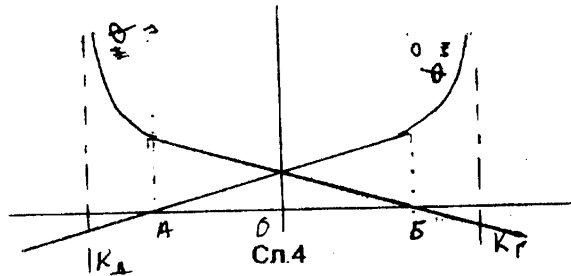
ЖЕЉА ЗА ПРОМЕНАМА У ПРОГРАМУ ДЕЛОВАЊА

Жеља представља закључак мозга да треба нешто предузети у циљу санације уоченог проблема. То још увек није одлука да се нешто конкретно учини, већ је то решење о отпочињању процеса трагања за програмом активности, које би довеле до позитивног исхода тј. до успешне санације датог проблема. Прве жеље, и прва осећања уопште, код детета настају у вези са биолошким потребама као што су глад, жеђ, бол, хладноћа и сл. Тако на пр. револуционарне промене при рођењу (губитак подлоге, промена средине, престанак директне исхране и снабдевања кисеоником) генеришу прве жеље код детета, које се одмах претварају у одлуку, која се брзо доноси, јер дете нема избора у погледу врсте реакције и зато плаче, што представља позив одраслима да му помогну. С обзиром да се овде ради о критичним вредностима стања организма, закључак мозга о угрожености је праћен снажним осећањем страха. Тај страх се памти и понавља у свим ситуацијама, које су макар налик на тај догађај. Тако на пр. човек осећа страх када треба да промени животну средину, посао, брачног друга итд.

Све жеље, почев од најпростије жеље за узимањем хране или воде па све до жеље за увећањем друштвеног угледа, резултат су рада мозга на оцени

сопственог стања. То значи да се као последица сваког преиспитивања стања (подстања), догађа и преиспитивање жеље за интервенцијом. С обзиром да резултат упоређивања сопственог стања са стањем других људи може бити тројак: позитиван, негативан и нула, може се очекивати да се могу јавити и три различите жеље. Међутим, јављају се само две врсте жеља. И то жеља да се достигнуто сачува и жеља да се стање побољша. Трећа могућност, да се стање погорша, није у складу са еволуционом наменом мозга да обезбеди организму, у коме се налази, најповољније услове егзистирања и зато изостаје.

Ове две врсте жеља се јављају заједно у свакој прилици, али су најчешће различитог интензитета. Њихов збир представља жељу да се стање не погорша и има константну вредност у широком распону између знатно негативних и знатно позитивних вредности стања. Стварна вредност збира зависи од укупних способности датог човека, броја подстања чију вредност прати и релативног значаја, који се датом подстању придаје. Тек ако се вредност стања (подстања) приближава критичној вредности жеља да се критична вредност не достигне нагло расте и то ако је критична вредност изнад постојећег стања, јача жеља за очувањем стања и обрнуто ако је критична вредност неки доњи праг, јача жеља да се стање поправи. Однос ових жеља можемо графички представити као на сл. 4.

где је Φ – сила жеље за очувањем постојећег стања, Φ – сила жеље за побољшањем стања. K – доња критична вредност. K – горња критична вредност, а A и B представљају тачке од којих почиње утицај критичне вредности на силу жеље. У интервалу од A до B и једна и друга сила жеље су управо пропорционалне разлици између сопственог постојећег и средњег стања других људи, што се може математички изразити као:

$$\Phi_{\text{н}}^{\text{н}} = -k (C_c - C_d) + K \quad \text{и} \quad \Phi_{\text{м}}^{\text{о}} = k (C_c - C_d) - K^*$$

где је k – коефицијент пропорционалности (по нашој процени он је константан), C_c – сопствено стање и C_d – средње стање других људи или од стране датог човека одабран ниво средњих стања и K – вредност сваке од ових сила у случају да је $C_c - C_d = 0$. Када се вредност неког подстања приближава критичној вредности, коефицијент пропорционалности – k почиње нагло да расте, тако да таква оцена стања не резултира просто жељом да се нешто предузме већ предатавља и неку врсту знака за узбуну, што мобилише човека

и оспособљава га за изузетне напоре. Када сопствено подстање дође сасвим близу критичне вредности, страх од достизања те тачке прелази у панику а стање духа се назива афективно стање.

Када се појави жеља да се интервенише у неко подстање, човек пре свега мора да дефинише циљ намераване активности. То значи да дефинише будуће стање C_b у које жели да пређе (то може да буде и постојеће стање). У том случају у овој формули се C_d замењује са C_b .

Наше је мишљење да се, ове две врсте жеља, разликују и по односу према моралним и законским нормама понашања. Наиме, сматрамо да жеља за очувањем достигнутог, углавном, не води нарушавању норми понашања, јер то носи ризик да се стање погорша. Изузетак је очување оног што је неморалним путем и стечено, јер је дати човек већ прекршио норму понашања у процесу стицања, па неће презати да их наруши и ради очувања. У исто време, жеља за поправљањем постојећег стања може навести човека да потребан прелаз учини неморалним понашањем. Вероватноћа, да се жељени прелаз обави неморалним путем, је утолико већа уколико је жеља за датим прелазом више предимензионирана.

Узроци појаве предимензиониране жеље могу бити:

а) Лош избор одабраних или наметнутих информација. Лош избор информација може бити последица сувише малог или лоше одабраног узорка других људи. Наметнуте нетачне информације су углавном последица лаковерности, тј. некритичког читања тенденциозне литературе, прихватање пропаганде и слепо веровање другим људима.

б) Емоционално и здравствено стање човека, како акутно тако и трајно (разни комплекси и психичка обољења).

в) Близина вредности сопственог стања критичном стању.

ТРАЖЕЊЕ ПУТЕВА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ЖЕЉА

Када је дефинисано жељено будуће подстање, мозак почиње посао на изнајлажењу програма за реализацију прелаза у то стање. Напред описане датотеке човековог мозга садрже податке о сопственом искуству у решавању сличних проблема као и искуство других људи. Сво то искуство и знање, које расте са узрастом, али и са проучавањем одговарајуће литературе, у суштини не може садржати готова решења, јер мноштво различитих фактора који одређују стање човека, његову жељу чини непоновљивом. Другим речима, знање о тој пракси и лично искуство могу садржати само неко аналогно решење. Ако такво решење постоји (или више њих), мозак ће га лако прилагодити за решавање актуелног проблема. Уколико таквог готовог решења нема у његовој датотеци, мозак ће на основу познавања објеката, појава и њиховог међусобног односа, конструисати један или више могућих путева-програма за решавање датог проблема.

Независно од тога да ли располаже једним или већим бројем могућих путева решења, мозак мора да испита и оцени свако од њих по следећим критеријумима.

- а) Морална подобност
- б) Изводљивост
- в) Рационалност

Редослед примене ових критеријума је ствар схватања сваког појединца или тачније, зависи од програма рада његовог мозга. Они могу бити примењени и у фази конструисања појединих путева прелаза, јер се у тој фази не могу оценити по прва два критеријума. У сваком случају сматрамо да редослед примене није од значаја па ћемо их обрадити по датом редоследу. Такође сматрамо да то неће имати утицаја на карактер закључака о природи и узроцима криминалитета, као и на сагледавање могућности борбе против њега.

- а) Морална подобност

Пре свега треба имати у виду да морални кодекс (скуп норми понашања) није јединствен. У свести сваког човека постоје најмање три кодекса и то:

- Лични или индивидуални
- Групни
- Друштвени или јавни

Друштвени морални кодекс прописује владајућа класа (и владајућа партија). Тај кодекс није једнако прихватљив за све чланове друштва те га ово, кроз организован систем, протежира, поред осталог, писаним законима и прописима. Зато разне групе грађана, дефинисане по разним основама (место боравка, национална припадност, професија, социјални статус, политичко опредељење итд.), дефинишу свој групни морални кодекс. На крају и тај групни морални кодекс одражавајући схватања, најутицајнијих чланова групе, није у свим елементима прихватљив за све чланове групе. Када се узме у обзир још и то да један човек обавезно припада разним групама са различитим кодексима, јасно је да се у свести сваког појединог човека формира његов сопствени, индивидуални, морални кодекс.

При оцењивању појединих путева преласка у жељено стање, једино је лични морал непремостива препрека. То значи да мозак аутоматски одбацује сваки пут прелаза који није у складу са личним моралом датог човека, боље рећи са јасно дефинисаним и усвојеним личним нормама понашања. Сви пуутови прелаза, који не противрече личном моралу, могу се разврстати у две групе:

- Допуштени по свим кодексима
- Недопуштени бар по једном кодексу

Али сви они иду у даљу процедуру оцењивања. Ваља нагласити да групе имају боље услове да прате понашање својих чланова и да их кажњавају у случају нарушавања норми понашања, него Друштво, па се и очекује да људи боље поштују норме понашања групе него друштва. То значи да, само у случају јаке жеље и недостатка других решења, човек може нарушити норме групног морала. Људи се лакше решавају да наруше званични морал. Ово стога, што је "друштво" апстрактан појам, (иако га чине конкретни људи), који многи људи не разумеју до краја или бар верују да то "друштво" не види, не чује и не осећа тако "мале" повреде свог интереса. Поред тога човек зна да, наносећи штету групи или друштву у целини, штети себи као елементу

БЕЗБЕДНОСТ

групе или друштва, али исто тако зна да је група мала те је и његов удео у штети знатан, док је друштво многобројно па је и његов удео у штети веома мали.

б) Изводљивост за конкретног човека

Реализација познатих и конструисаних програма преласка у жељено стање, од човека захтева одређене способности, којима дати човек може али не мора располагати. То могу бити физичке способности или вештине а могу бити: знање, друштвени положај, материјална средства у виду машина, алата и сл. или просто капитал. Ако збир свих тих чинилаца, нужних за извођење датог прелаза, означимо са Y^k (услови за k -ти прелаз) а максималне могућности датог човека са Y_m , онда су сви путеви, за које је

$$Y_m - Y^k < 0$$

тј. за које су могућности човека мање од потребних услова, неизводљиви за њега. Такве путеве прелаза, мозак, аутоматски одбацује. Међутим, јављају се случајеви када је горњи услов задовољен а мозак не одбацује дати пут прелаза, већ тражи сараднике који би удружили своје снаге да се оствари потребна количина улагања. Услов за такво удруживање је довољно велика очекивана добит да задовољи и потребе свих партнера. Тако долази до појаве организованог криминала. На тај начин, за даљу анализу остају само, по личном моралу, прихватљиви и изводљиви путеви. Скуп тих путева можемо представити као:

$$P^i = \{P_1^i, P_2^i, \dots, P_n^i\}$$

в) Рационалност

Већ је речено да се, за реализацију било ког пута прелаза у жељено подстање, мора утрошити одређена количина рада и других социјално-друштвених добара. Сва та улагања можемо сматрати уложеним радом за реализацију k -тог прелаза и обележити са P^k . С друге стране стоји очекивано побољшање одређеног подстања и жеља да се прелаз обави. Ове две величине су међусобно супротне, што значи да потребан рад умањује жељу за реализацијом датог прелаза, јер се добит од прелаза у жељено стање умањује за величину уложеног рада

$$D_0 = (C_1 - C_2) - P^k$$

што значи да жеља за реализацијом датог прелаза, може сасвим нестати ако је задовољена релација

$$C_1 - C_2 \leq P^k$$

Такви путеви се одмах одбацују као нерационални. За даљу анализу остају само они путеви прелаза, за које је очекивана добит D_0 већа од нуле. Ако би сачинили ранг листу свих, по личном моралу прихватљивих и изводљивих,

путева прелаза према степену рационалности, видело би се да се на челу листе налазе сви путеви прелаза, који су бар по једном моралном кодексу, или закону, недопуштени. То је последица чињенице да је за извођење таквих прелаза потребно много мање рада. тј.

$$P_A \gg P_H$$

Друштвени и групни морал забрањују оне путеве прелаза, за које се унапред зна да ће се одвијати на штету појединаца, чланова групе-друштва или на штету групе или друштва у целини.

Ако би се анализа рационалности путева прелаза завршила на том стадијуму, мозак би се редовно одлучивао за морално и законски недопуштене. Међутим, у пракси то није случај, јер мозак врши корекцију потребног рада за реализацију недопуштеног пута прелаза P_M за рачун штетних последица, за датог појединца, од реакције друштва или групе, чије се норме понашања нарушавају. Штетне последице могу бити двојаке:

- K_M – морална казна групе или друштва
- K_Z – законска казна

Када се ове величине додају количини потребног рада P_H добиће се коначна вредност уложеног рада $P^{кон}$ или коначна цена датог прелаза,

$$P_H^{кон} = P_H + K_M + K_Z$$

при томе величину K_Z , можемо изразити као

$$K_Z = K_Z^{изб} \cdot V_o \cdot V_d$$

где је K_Z , – просечна висина извршених казни за ту врсту дела, V_o – вероватноћа откривања извршиоца и V_d – вероватноћа доказивања кривице. Тако се добија

$$P_H^{кон} = P_H + K_M + K_Z^{изб} \cdot V_o \cdot V_d$$

После ове корекције рационалност, датог пута преласка у жељено стање, се смањује а коригована очекивана добит D се може представити као

$$D_e^{кор} = (C_b - C_c) - (P_H + K_M + K_Z^{изб} \cdot V_o \cdot V_d)$$

ОДЛУЧИВАЊЕ

После овакве корекције очекиване добити, долази до новог рангирања путева прелаза по величине те, кориговане, очекиване добити. У ствари, довољно је упоредити најрационалнији прелаз, допуштен по моралним кодексима, са најрационалним недопуштеним путем прелаза, израчунавањем разлике

$$D_{\text{max}} - D_{\text{max}} = \Delta D$$

Како се у оба израза са леве стране појављује заједничка величина $C_6 - C_5$, она се може изоставити, па се добија

$$\Delta D = P_d - P_n$$

Ако је ΔD позитивно усваја се допуштени пут прелаза и обрнуто ако је ΔD негативно, аутоматски се усваја пут преласка у жељено стање, који је морално или законски недопуштен.

Према свему досад реченом, могу се дефинисати следећи услови, да мозак донесе одлуку о извођењу жељеног прелаза, морално или законски, недопуштеним путем;

а) Да је прелаз допуштен по сопственом моралном кодексу.

б) Да је рационалан тј. да је $D^y > 0$ односно да је очекивано побољшање подстања вредније од коначне вредности уложеног рада

$$C_6 - C_5 > P_n + K_m + K_y^{*y} \cdot V_p \cdot V_d$$

в) Да је очекивана добит од датог недопуштеног прелаза већа него добит од најбољег допуштеног пута прелаза, који је дати човек успео да конструише, тј. $D_{\text{емак}}^n > D_{\text{омак}}^y$ што је адекватно захтеву да је $P_n < P_d$ или тачније

$$P_d > P_n + K_m + K_y^{*y} \cdot V_p \cdot V_d$$

где K_m – представља очекивану моралну штету, која може да прерасте и у материјалну (губитак посла, положаја и сл.).

Укупни рад је по правилу много већи за етички прихватљиве путеве прелаза него за етички неприхватљиве, те ће се на ранг листи рационалних решења у врху налазити баш етички неприхватљиви. Када се ради о преамбициозним-нереалним жељама, најчешће нема рационалних путева извођења прелаза у жељено стање, а да су истовремено морално прихватљиви, па се мозак одлучује за морално (па и законски) неприхватљиве програме активности.

Када мозак изабере најрационалнији пут прелаза у одабрано будуће стање, он аутоматски предузима следеће:

а) Памти одабрани програм у ново стање

б) Приступа реализацији тог програма

У току реализације датог програма, могу се појавити непредвиђене тешкоће, које захтевају допунски рад или увећавају висину очекиване казне. У сваком случају оне увећавају вредност укупних улагања и тиме умањују очекивану добит од датог прелаза. Ако те непредвиђене тешкоће нарушавају услове а) и б) из претходног става, мозак преиспитује одлуку тј. или коригује програм прелаза или га потпуно одбацује. Ако не онда се програм наставља. Према томе, што је очекивана добит, од датог прелаза, већа, већа је и основа да се са реализацијом тог прелаза настави и у случају појаве непредвиђених тешкоћа. Дакле до обуставе реализације програма може доћи само ако су потребна допунска улагања већа од очекиване добити. Догађа се да је, до појаве тешкоћа, већ уложено, толико рада да би одустајање значило већи

губитак него што су потребна допунска улагања, па поштујући принцип рационалног пословања, мозак доноси одлуку да се настави са реализацијом датог прелаза, упркос рачуници да ће, у коначном билансу, улагања бити већа од користи.

Особина људи да, и поред појаве непредвиђених тешкоћа, настављају са реализацијом започетог програма, представља вољу. Мером за снагу воље, можемо сматрати количину допунских тешкоћа, које је човек спреман да савлада у току реализације неке своје одлуке.

Како, тај обим тешкоћа, зависи од очекиване добити, од реализације дате одлуке, излази да је снага воље управо пропорционална очекиваној добити тј.

$$V = k D_0$$

где је V снага воље да се истраје у реализацији и-тог програма, а k -за сада непознат коефицијент пропорционалности.

УЗРОЦИ И УСЛОВИ ЗА ПОЈАВУ КРИМИНАЛИТЕТА

Узрок некој појави је догађај који јој непосредно претходи и у директној је вези са њом као последицом. Између узрока и последице постоје две врсте односа:

- директни
- вероватносни

Директни однос се карактерише тиме што последица мора настати непосредно по појави узрока и нестати по његовом нестанку. За криминалитет као појаву у целини важи овакав однос. У савременој криминолошкој мисли егзистирају различита мишљења о узроцима криминалитета, заснована на емпиријским истраживањима чињеница да се на емпиријска истраживања позивају заступници потпуно различитих теорија (генска, социјална и сл.), не доказује да су резултати њихових истраживања фалсификовани или нетачни. Наше је мишљење да се овде ради само о замени појмова узрок и услов. По нама, мора се утврдити један узрок за целокупни криминалитет. Узмимо на пр. социјалну теорију. Ако би свеукупност социјалних односа била узроком криминалитета морало би се догодити да, при промени те свеукупности, нестане криминалитет, а знамо да се то није догодило у ССР-у.

Прави узрок криминалитета, по нама, јесте природни егоизам човека и грешке у закључивању као саставни део карактера живота уопште. То значи да је штетно понашање почело са појавом живота и нестаће само по нестанку живота. Сви остали чиниоци, који у разним теоријама фигуришу као узроци, су у ствари услови или фактори који утичу на структуру и динамику криминалитета и нису ни у каквој супротности са основним узроком.

С друге стране, појединачни акти криминогеног понашања носе вероватност ни карактер. То се може упоредити са радиоактивним распадом, где је основни узрок распада нестабилност језгра, дате врсте атома, али не распадају се сви атоми те врсте у исто време већ се распада само један број њих. Број спонтаних распада зависи од количине атома и спољашњих услова. При

БЕЗБЕДНОСТ

одсутству подстицајних фактора јавља се природни обим распадања, који зависи од тзв. дужине полуживота карактеристичне за ту врсту атома.

Криминогени фактори утичу на величину вероватноће догађања и самим тим на промене обима познатих облика криминогеног понашања све до њиховог нестанка. Они могу утицати и на појаву нових облика. Из формула, датих на стр. 15, се види да на одлуку за криминогено понашање утичу многобројни фактори као што су:

- Читав комплекс васпитања и образовања од којих зависи правилна оцена сопственог и туђег стања, као и лични морал, с једне стране а с друге стране од образовања зависи познавање готових и конструкција нових рационалних путева за прелаз у жељено стање.
- Социјални, економски и политички односи у друштву у целини и положај конкретног човека, одређују скуп могућих путева прелаза у жељено стање, који нису у сукобу са моралом и законом.
- Физичко и ментално здравље (болести или недостаци) одређују могућности човека да уложи потребан рад за реализацију моралног и законског прелаза.
- Организованост друштва по питању заштите добара одређује величину R_d а организованост репресије одређује висину очекиване моралне и законске казне.

Сви ови фактори заслужују посебне дубље анализе, да би се тачније одредио домет сваког од њих у погледу утицаја на састав и динамику криминалитета. Сигурно је да ниједан од њих није довољан да узрокује криминални акт. Међутим, у моменту погодне промене једног од њих, укупна сума чинилаца на десној страни израза, за услове б) и в) на стр. 15, може бити блиска потребној величини, те промена једног фактора, у погодном смеру, може променити знак неједнакости и тиме тај недопуштени пут прелаза, учини рационалним уопште или рационалнијим од свих допуштених путева за дати прелаз.

БОРБА ПРОТИВ КРИМИНАЛИТЕТА

То што смо дефинисали криминалитет као природну појаву која обавезно прати живот, не значи да се против њега не треба борити. Напротив, висок степен развоја мозга омогућује човеку да сагледа штетност те појаве по развој друштвеног бића и да организује борбу против ње, како би је свео на минимум и тиме обезбедио већу стопу развоја људске заједнице.

Борба против криминалитета није борба против учинилаца кривичног дела и није то игра надметања органа репресије са починиоцима, већ је то борба за промену оних фактора у организацији друштва који утичу на људе при опредељивању за допуштени или недопуштени пут прелаза у изабрано будуће стање.

Из, напред наведених, формула се види да постоје две врсте фактора од значаја за борбу против криминалитета. Једни су фактори који доприносе избору допуштених путева прелаза а други су они фактори који доприносе избору недопуштених путева прелаза. Ове две врсте фактора се на половима

јасно разликују али се у многим тачкама и преплићу. То значи да један исти фактор, у зависности од интензитета, може испољити један или други утицај. Да би се допуштени путеви прелаза учинили прихватљивијим потребно је следеће:

– Васпитањем у породици, школи, кроз разне организације и систем средстава за јавно информисање, утицати на лични морал, како би овај био што ближи јавном моралу и закону.

– Образовањем у породици, школи, преко средстава јавног информисања и других сличних фактора, утицати на следеће:

а) Правилно оцењивање свог и туђег стања.

б) Развијање способности за конструисање и спровођење рационалних и допуштених путева прелаза за реализацију реалних жеља.

– Уређивањем друштвено–економских и других односа, створити услове да сваки човек реализује своје способности преко допуштених прелаза.

– Награђивањем за знатно корисније путеве прелаза повећати очекивану добит од допуштених прелаза, што је једнако смањењу уложеног рада, на датом прелазу. Та награђивања би морала бити, по броју и значају једнака или већа, него што су кажњавања.

– Организовањем ефикасне здравствене заштите, обезбедити физичко и ментално здравље људи, јер су то услови за правилан рад мозга а утичу и на могућности човека да уложи потребан рад за реализацију допуштеног пута преласка у жељено стање.

Све набројано је, у разним облицима, већ сагледано и мање више се практикује кроз систем превенције криминалитета. Посебно је питање, да ли је то што се чини довољно?

Када је реч о факторима, који воде прихватању недопуштених путева прелаза, из цитиране формуле се види у ком правцу треба деловати.

– Пре свега треба повећати количину потребног рада за недопуштени прелаз. То се постиже организовањем физичког и техничког обезбеђења за сва добра која могу бити предмет напада.

Повећати очекивану законску казну. Да би се то постигло, пре свега треба повећати вероватноће откривања учинилаца V_0 и доказивања њихове кривиче V_d . Ове вероватноће се могу повећати усавршавањем теорије и праксе државних органа надлежних за те послове. Поред V_0 и V_d , треба правилно одредити K_3 тј. просечну висину извршених казни за све врсте криминалитета. При томе треба имати у виду да казна није, превасходно, средство васпитања, већ је то средство да се у свести, могућих учинилаца кривичних дела, увећа вредност израза $K_3 \cdot V_0 \cdot V_d$, чиме се раду на недопуштеном прелазу ствара такав додаток да њихов збир превазилази количину потребног рада на допуштеном прелазу, тј.

$$K_3 \cdot V_0 \cdot V_d > P_d \leq P_n$$

На тај начин долазимо до закључка да запрећена казна треба да буде управо пропорционална разлици између рада на допуштеном и недопуштеном прелазу ($P_d - P_n$) и обрнуто пропорционална величинама вероватноће откривања V и доказивања V_d . Поред тога кроз K , треба обезбедити и одузимање целокупне добити од криминалног акта, ако је он материјалне природе.

Питање величине K , $* V * V_d$ се посебно заоштрава у следећим случајевима:

1. Када одређена добра нападају они чија је дужност да их штите. За њих је рад на недопуштеном прелазу P_m много мањи него за оне од којих се та добра штите. Истовремено, за њих су V_o и V_d такође мањи него за остале људе, те би запрећена казна морала бити знатно већа. То једнако важи и у случајевима када надлежно лице остави добро без заштите, лоше организује заштиту или одаје информације о систему заштите, јер тиме умањује потребан рад на недопуштеном прелазу и директно помаже другим лицима да нападају таква добра.

2. Посебан је проблем појаве нових облика штетног понашања, који још нису инкриминисани. Запрећена казна за њих је једнака нули, па је једино мерило рационалности потребан рад, који је по правилу веома мали. Зато се такви прелазу масовно користе до инкриминације. Због таквих појава и треба имати дефиницију криминалног акта независну од Кривичног закона.

Кривични закон треба посматрати само као инструмент борбе против криминалитета а не као његову одредницу. Зато би, у задатке криминологије, требало уврстити и праћење развоја друштва са циљем прогнозирања и раног откривања нових облика штетног понашања, како би се благовремено предлагала њихова инкриминација.

Сви набројани утицаји, на факторе који воде криминалном понашању, спадају у област репресије.

Man as an Automatically Controlled System and Crime

Abstract: The objective of this paper is to point out the nature of organization of human, brain activities as a real cause of criminality. To that end, the paper describes the nature of the human brain, training, the process of rising desire to change something, the choice of ways and manners to achieve this. The author offers his opinion on the influence of moral and legally prescribed sanctions on the character of the decision. The closing part explains the meaning of struggle against criminality and some possible forms of this struggle.

Key Words: crime, automatic, criminal offences, moral, curbing.

Др Радомир МУДРИЋ, Виша школа унутрашњих послова;
Др Срећко ЈОВАНОВИЋ, Факултет физичке културе

МОДЕЛ ВРЕМЕНСКИХ ПАРАМЕТАРА НАПАДА У КАРАТЕУ

Резиме: Истраживање је спроведено на узорку од 102 студента Више школе унутрашњих послова из Земуна (студенти петог семестра), који током школовања похађају наставу из предмета Специјално физичко образовање (на свих пет семестара), где се технике каратеа појављују као један од основних методичких садржаја. У истраживању се пошло од основне претпоставке да успешно извођење напада, зависи од специфичних способности за брзо уочавање погодног тренутка као и за саму реализацију моторичких програма. За основни проблем истраживања изабран је напад техникама каратеа као један од основних облика примене, а пре свега, временски параметри техника каратеа у ситуацијама различите сложености. За потребе овог истраживања примењена је батерија тестова, која је обухватала извођење техника каратеа у три нивоа сложености и то техника које се најчешће појављују, у специјално примењеном и спортском каратеу као што су: ударци рукама Ои зуки, Гјаку зуки, ударци ногама Мае гери и Маваши гери. Специфичним начином мерења и меморисања добијених резултата омогућено је дефинисање времена која говоре о планирању напада као и времена за саму реализацију одговарајућих моторичких програма примењених у нападу. За обраду резултата примењена је дескриптивна, корелациона и факторска анализа. Резултати истраживања омогућили су формирање два модела временских параметара напада са обликом:

$M1 = 0.27\Phi1 + 0.16\Phi2 + 0.13\Phi3$ и $M2 = 0.33\Phi1 + 0.16\Phi2 + 0.9\Phi3 + 0.8\Phi4$. Добијени резултати омогућују формирање батерије тестова за процену и праћење временских параметара напада и њихову примену у едукативном и тренажном процесу, у Специјалном физичком образовању и спортском каратеу.

Кључне речи: временски параметри, модел, фактори

1. ПРОБЛЕМ

Још од свог зачетка карате носи обележје вештине самоодбране. Човек је вежбањем оспособљавао своје тело (у психофизичком смислу), са тежњом да достигне висок ниво самоодбрамбених способности. Тај циљ, у тренажном смислу, оствариван је преко посебно конципиране методике вежбања, познате као традиционални концепт учења каратеа.

Првом јавном демонстрацијом каратеа, почетком овог века, залочиње брз процес трансформације традиционалног каратеа у модерни, спортски карате. На тај начин карате од вештине самоодбране прераста у спортску дисциплину. Трансформишући се, у динамичну спортскс-такмичарску дисциплину, карате је битно изменио основни борилачки принцип који је превасходно наглашавао примену ОДБРАНЕ, афирмишући све више НАПАД. Таквим приступом каратеу, као модерној такмичарској дисциплини, напад као структурални елемент борбе постаје њен одређујући фактор.

Међутим, поред модерног спортског каратеа, напад игра све значајнију улогу и у практично примењеном каратеу, који је нашао своје место у програмима специјалног физичког образовања припадника полиције, војске и сл. Овде се напад различитим техникама каратеа примењује у превентивном смислу у великом броју ситуационих задатака са циљем успешније примене других борилачких техника (полуга, бацања итд.), ради савладавања противника и успостављања потпуне контроле (везивање, привођење).

За ужи проблем истраживања изабран је напад техникама каратеа као један од основних облика примене специјалних знања и способности, а пре свега, временски параметри техника каратеа у ситуационим задацима напада.

Полазећи од претпоставке да праћење временских параметара представља актуелни истраживачки проблем, обављено је истраживање које је имало за циљ утврђивање модела временских параметара напада у каратеу у задацима различитог нивоа сложености.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Узорак испитаника

Истраживање је спроведено на узорку од 102 студента петог семестра Више школе унутрашњих послова из Земуна школске 1996/97. године. Просечна старост испитаника износила је 24 године.

2.2. Узорак варијабли

Узорак варијабли праћених у овом истраживању изабран је тако да хипотетски покрије простор специјалних способности испитаника:

- OZS1LV ои зуки на познати светлосни сигнал, латентно време
- OZS1VP ои зуки на познати светлосни сигнал, време покрета
- OZS1UVP ои зуки, познати светл. сигнал укупно време покрета
- GZS1LV гјаку зуки, познати свет. сиг. латентно време
- GZS1VP гјаку зуки, поз.свет. сиг. време покрета
- GZS1UVP гјаку зуки, познати светлосни сигнал, укупно време покрета
- MGS1LV мае гери, познати светлосни сигнал, латентно време
- MGS1VP мае гери, познати светлосни сигнал, време покрета
- MGS1UVP мае гери, познати светлосни сигнал, укупно време покрета

- MWGS1LV маваши гери, познати светлосни сигнал, латентно време
- MWGS1VP маваши гери, познати светлосни сигнал, време покрета
- MWGS1UVP маваши гери, познати светлосни сигнал, укупно време покрета
- OZS4LV ои зуки, непознат светлосни сигнал, латентно време
- OZS4VP ои зуки, непознат светлосни сигнал, време покрета
- OZS4UVP ои зуки, непознат светлосни сигнал, укупно време покрета
- GZS4LV гјаку зуки, непознат светлосни сигнал, латентно време
- GZS4VP гјаку зуки, непознат светлосни сигнал, време покрета
- GZS4UVP гјаку зуки, непознат светлосни сигнал, укупно време
- MGS4LV мае гери, непознат светлосни сигнал, латентно време
- MGS4VP мае гери, непознат светлосни сигнал, време покрета
- MGS4UVP мае гери, непознат светлосни сигнал, укупно време
- MWGS4LV маваши гери, непознат светлосни сигнал, латентно време
- MWGS4VP маваши гери, непознат светлосни сигнал, време покрета
- MWGS4UVP маваши гери, непознат светлосни сигнал, укупно време
- RNOZ4 реорганизовани напад ои зуки на непознати светлосни сигнал
- RNGZ4 реорганизовани напад гјаку зуки на непознати светлосни сигнал
- RNMG4 реорганизовани напад мае гери на непознати светлосни сигнал
- RNMWG4 реорганизовани напад маваши гери на непознати сигнал

2.3. Поступак одређивања временских параметара напада

2.3.1. Опрема за тестирање

Тестирање временских параметара техника каратеа, представљених у три нивоа сложености, изведено је у Методичко истраживачкој лабораторији Полицијске академије у Београду. Коришћен је систем контактних платформи са микро прекидачима, постављених на џак, са компјутерском подршком која омогућава мерење и меморисање релевантних времена. За потребе овог истраживања конструисана је специјална нагазна контактна платформа (тензио-платформа), која је компатибилно повезана са постојећом мерном линијом. Целокупна новоконструисана апаратура, коришћена за потребе овог истраживачког пројекта, састојала се из механичког и електро-рачунарског дела. Контактне фиксирани платформи, које су причвршћене на висећем љоку, састоје се из четири талацираних ударних површина, квадратног облика (30 x 30 cm) и служе за извођење предвиђених техника, удараца рукама и ногама. Платформе су биле распоређене и причвршћене на џак тако, да су омогућавале извођење карате техника у различитим нивоима.

Горња и доња контактна платформа, постављене су на размаку од 40 см, тако да горња, одговара нивоу главе просечног испитаника у природном, опуштеном ставу (центар је на висини 150 см), док доња одговара нивоу абдомена. У горњу платформу извођен је директни ударац челом песнице (Ои зуки), док је у доњу платформу, зависно од задатка, извођен ударац руком (Гјаку зуки) или директни ударац ногом (Мае гери).

Две бочно постављене платформе (у нивоу абдомена), служиле су за извођење ножних техника, левом или десном ногом, кружни ударац ногом (маваши гери), у слабински део противника где се најћешће и примењују.

Изнад сваке од контактних платформи, стајали су (причвршћени) светлосни индикатори (диоде) који су коришћени за извршавање одређених задатака (давање сигнала за почетак извођења техника).

Цео овај систем био је постављен на основној дистанци од тензио – платформе (120 см), на којој су испитаници заузимали почетне положаје за извођење предвиђених техника, у прва два задатка.

За трећи ниво сложености предвиђених задатака, коришћена је и пета контактна платформа, која је била причвршћена на покретном, металном носачу, постављеном са бочне стране од предвиђене мерне линије, тако да није могла да смета испитаницима.

На овом нивоу сложености, цео претходни систем (јак са контактним платформама), померен је преко клизећих елемената, на продужену дистанцу (240 см), како би се омогућило постављање пете платформе на основну дистанцу.

Платформа са микро прекидачем на покретном носачу, намештена ја у нивоу абдомена и служила је за извођење уводне технике (ударац руком – гјаку зуки) и компатибилно је повезана са целокупним постојећим системом.

Нагазна платформа на којој су стајали испитаници. састојала се од металне конструкције, дрвене подлоге са уграђеном сондом која је регистровала и најминималније померање испитаника. Служила је као постолје, са кога су испитаници започињали (стартовали) извођење техника за сва три типа предвиђених задатака. Регистровала је време почетка сваког покрета преко компјутерског система, у милисекундама.

Мерење времена задатих карате техника, вршило се датим сигналом испитивача, који је то радио преко компјутерског система. На овај начин, укључивала се и засветлела једна од сигналних лампица, што је био знак за испитаника да може да започне са извођењем задате технике и предвиђеног задатка. Нагазна тензио-платформа била је избаждарена тако да је преко компјутера регистровала сам почетак покрета са тачношћу од 1/1000 с. Остваривањем контакта, са платформама причвршћеним на viseћи цак, уз употребу минималне силе ударца, за савладавање опруге и активирање микропрекидача за заустављање времена, на екрану компјутера се читавало време "чистог" покрета и укупно време (збирно) са тачношћу од 1/1000 с.

Тестирање временских параметара техника каратеа у нападу, са две различите дистанце по дубини извођења. Оне су у раду класификоване као основна и као продужена дистанца и зависиле су од сложености избора и типа

задатака. Основна дистанца (120 cm) означавала је растојање испитаника, који је стајао у изабраном гарду (ставу), од контактних платформи које су на цаку (први и други тип задатака) или на продуженој дистанци када су платформе биле померене на даљину од 240 cm (трећи тип задатака). На трећем, најсложенијем типу задатака, испитаник је био дужан да претходно изведе задату технику у "транзитну" платформу чиме му се отварао пут за наставак започете акције.

Овде се мерило неколико релевантних времена, од почетка покрета, транзитног времена до времена регистрованог код тзв. "реорганизованог" напада. Све дистанце испитаник је био дужан да савлада унапред одређеним кретањем.

2.3.2. Програм и поступак метролошког одређивања времена извођења техника каратеа у нападу

Мерење је спроведено у поподневним сатима (16–20ч) у истраживачкој лабораторији Полицијске академије у Београду при одговарајућој температури за несметано извођење техника. Испитаници су задатке изводили у прописаној, карате опреми (кимону) и боси. Мерење је вршено по групама од 3 до 5 испитаника.

Тестови су били распоређени тако да је утицај замора био потпуно елиминисан, како би се избегао негативан утицај на резултате.

За утврђивање временских параметара примењени су тестови дефинисани за потребе овог истраживања.

1. Тестови првог нивоа сложености

Задаци дати на првом нивоу сложености, одговарају честим ситуацијама, када се изводи превентивни напад унапред планираном техником. Примењене технике се изводе максималном брзином а почетак извођења је условљен сагледавањем тренутка неповољног положаја, намере пружања пасивног отпора или активног напада.

У условима тестирања, све технике се изводе са основне дистанце (120 cm), уз коришћење кретања: клизањем, дуплим кораком или кораком.

Наведене ситуације, испитаници су решавали добијањем светлосног сигнала, по познатом редоследу.

Тест 1: Напад на познати светлосни сигнал техником Ои зуки

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи на висећем цаку
- нагазна тензио-платформа

БЕЗБЕДНОСТ

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи, тако да му врхови прстију истурене ноге буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра платформе. Руке су у позицији гарда. На дати светлосни сигнал, изнад горње платформе (укључивањем лампице), испитаник је дужан да изведе технику Ои зуки, ударајући челом пенице горњу платформу, максималном брзином.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље постигнуто време од три изведена покушаја са тачношћу читавања од 1/1000с.

Напомена:

На првом нивоу предвиђених задатака по сложености, сви испитаници су били упознати са редоследом по коме се која од техника изводи (где ће се дати светлосни сигнал) као и са којом техником треба реаговати у коју од платформи. Започињањем покрета на нагазној платформи као и остваривањем контакта са платформама на цаку, измерена су на компјутеру три времена: почетак покрета, чисто време покрета и сумарно време.

Тест 2 – Напад на познати светлосни сигнал техником Гјаку зуки

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи на цаку
- нагазна тензио-платформа

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи, тако да му врхови прстију истурене ноге буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра платформе. Руке су у позицији гарда. На дати знак преко светлосног сигнала максимално брзо изводи ударац руком (гјаку зуки) у доњу платформу. Кретање којим се савладава дистанца је задато унапред и то је кретање дуплим кораком. Регистрована су три релевантна времена на исти начин како је већ описано.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље време од три изведена покушаја са тачношћу од 1/1000 с.

Тест 3 – Напад на познати светлосни сигнал техником Мае гери

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи
- нагазна тензио-платформа

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи, тако да му врхови прстију истурене ноге, буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра платформе. На дати све-

тлосни сигнал, максималном брзином изводи директни ударац, "задњом" ногом унапред, Мае гери, у доњу платформу.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље постигнуто време, од три покушаја, са тачношћу од 1/1000с.

Тест 4 – Напад на познати светлосни сигнал техником Маваши гери

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи на юаку
- нагазна тензио-платформа

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи, тако да му врхови прстију истурене ноге, буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 см од вертикалне пројекције центра платформи. На дати светлосни сигнал изводи кружни ударац ногом унапред, мањасхи гери. Ударац се изводи максималном брзином и то у контактну платформу постављену са стране на висећем юаку ("слабински део"). Основна дистанца, у овом случају као и у претходном, савладана је основним кретањем унапред, кораком.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље време од три изведена покушаја, са тачношћу од 1/1000 сец.

2. Тестови другог нивоа сложености

На другом нивоу сложености примењене су исте 4 технике, са исте основне дистанце, само у другом режиму извођења. Наиме, овде су испитаници изводили све технике максимално брзо, и то поново на светлосни сигнал, са том разликом што сада нису били претходно упознати са редоследом извођења техника.

Испитаници су реаговали на светлосни сигнал који је означавао старт и место, то јест, контактну платформу у коју је требало ударити, али само одговарајућом техником. Овакво реаговање испитаника, одговара ситуацијама када је противник већ започео акцију са неком од техника, када се на то реагује брзо у смислу пресретања, започињањем покрета, нападач открива којом ће техником извести напад, али истовремено оставља један део свога тела незаштићеним. Датим светлосним сигналом симулирана је оваква ситуација, коју су испитаници морали да реше унапред задатим техникама.

Тест 5 – Напад на непознати светлосни сигнал техником Ои зуки

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи
- нагазна тензио-платформа

БЕЗБЕДНОСТ

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи тако, да му врхови прстију истурене ноге, буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра платформе. Реагује на дати светлосни сигнал, тек пошто је препознао која је сијалица засветлела, лоцирао контактну платформу, одредио којом ће техником ударити и тако извести тражени напад, у овом случају директни ударац челом песнице унапред, Ои зуки.

И овде су мерена три релевантна времена, као и на претходном нивоу и то: време почетка покрета, време "чистог" покрета и укупно или сумарно време изведене технике.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље време од три изведена покушаја, са тачношћу од 1/1000 сец.

Напомена:

Сложеност овог задатка огледала се у наметнутим отежавајућим условима. Наиме, испитаник је морао да реагује на непознати сигнал, искључиво одговарајућом техником и то само у одговарајућу платформу, што изискује добру перцепцију, брзу обраду података, доношење исправне одлуке, коректно техничко извођење покрета, сналажљивост у простору итд.

Тест 6 – Напад на непознати светлосни сигнал техником Гјаку зуки

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи
- нагазна тензио-платформа

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи тако, да му врхови прстију истурене ноге, буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра платформе. Реагује на дати светлосни сигнал, тек пошто је препознао која је сијалица засветлела, лоцирао контактну платформу, одредио којом ће техником ударити и тако извести тражени напад, у овом случају контра ударац челом песнице унапред, Гјаку зуки. И овде су мерена три релевантна времена, као и на претходном нивоу и то: време почетка покрета, време "чистог" покрета и укупно или сумарно време изведене технике.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље време од три изведена покушаја, са тачношћу од 1/1000 сец.

Тест 7 – Напад на непознати светлосни сигнал техником Мае гери

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи
- нагазна тензио-платформа

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи тако, да му врхови прстију истурене ноге, буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра платформе. Реагује на дати светлосни сигнал, тек пошто је препознао која је сијалица засветлела, лоцирао контактну платформу, одредио којом ће техником ударити и тако извести тражени напад, у овом случају ударац ногом директно напред, Мае гери. И овде су мерена три релевантна времена, као и на претходном нивоу и то: време почетка покрета, време "чистог" покрета и укупно или сумарно време изведене технике.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље време од три изведена покушаја, са тачношћу од 1/1000 сец.

Тест 8 – Напад на непознати светлосни сигнал техником Маваши гери

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи
- нагазна тензио-платформа

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи тако, да му врхови прстију истурене ноге, буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра платформе. Реагује на дати светлосни сигнал, тек пошто је препознао која је сијалица засветлела, лоцирао контактну платформу, одредио којом ће техником ударити и тако извести тражени напад, у овом случају кружни ударац ногом директно напред, Маваши гери. И овде су мерена три релевантна времена, као и на претходном нивоу и то: време почетка покрета, време "чистог" покрета и укупно или сумарно време изведене технике.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље време од три изведена покушаја, са тачношћу од 1/1000 сец.

3. Тестови трећег нивоа сложености

Трећи ниво сложености представљен је са најсложенијим ситуационим задацима датим у овом истраживачком пројекту. Задаци одговарају ситуацијама започетог напада, који је претходно осмишљен, али на путу реализације бива ометен. То изискује проналажење адекватног тренутног решења у датим околностима, реорганизацију напада и ефикасно настављање напада. Ометање започетог напада, условљено је реаговањем противника и то: задавањем контра ударца, повлачењем уназад по дубини, склањањем са правца напада, блокирањем итд. У истраживању је ова ситуација симулирана повлачењем противника уназад по дубини започетог напада.

БЕЗБЕДНОСТ

На основну дистанцу (120 cm) од тензио платформе (стартне позиције), постављена је контактна платформа (постављена на метални носач који се налазио бочно, са стране линије напада, тако да није ометао даљи ток напада), док је на даљини од нових 120 cm био постављен висећи коак са контактним платформама, што је представљало продужену дистанцу.

Тест 9 – Продужени напад на непознати светлосни сигнал техником – Ои зуки

Инструменти:

- компјутерски симулатор за мерење времена
- систем контактних платформи
- нагазна тензио–платформа
- "транзитна" контактна платформа

Задатак:

Испитаник заузима борбени став, на тензио-платформи тако, да му врхови прстију истурене ноге, буду на линији која означава основну дистанцу, удаљеност од 120 cm од вертикалне пројекције центра транзитне платформе. На дати светлосни сигнал (лампица постављена изнад платформе), изводи уводну технику, ударац руком (Гјаку зуки) са кретањем дуплим кораком. Ударајући "транзитну" платформу, која се помера на страну, што отвара простор за настављање акције, испитанику се преко компјутерског система, укључивала једна од сијалица на контактним платформама које су на џаку. Ово је значило настављање започете акције, продуженим нападом, изводећи одговарајућу технику у платформу где је засветлела сијалица. Овај задатак, испитаници су понављали више пута, док год не би у потпуности извели све предвиђене технике (Ои зуки, Гјаку зуки, Мае гери и Маваши гери). Мерено је више релевантних времена и то: почетак покрета (за уводну технику) – латентно време, време уводне технике – време покрета, време продуженог напада – реорганизованог напада и сумарно време напада. За савладавање дистанце код продуженог напада, испитаници су користили кретања: кораком, дуплим кораком, клизањем или комбинацију кретања.

Оцењивање:

Рачуна се најбоље време од три изведена покушаја, са тачношћу од 1/1000 сец.

Напомена:

Испитаници нису знали који ће им се задатак поставити после изведене уводне технике. Избор задатака вршен је преко компјутера.

2.4. Методе статистичке обраде података

Подаци добијени истраживањем обрађени су дескриптивним и компаративним статистичким поступцима.

Из простора дескриптивне статистике, за сваку варијаблу утврђени су:

- дистрибуција фреквенције са мерама нормалности распореда
- аритметичка средина

- варијациона ширина
- стандардна девијација и варијанса
- коефицијент варијације.

Са циљем успостављања квалитативних веза међу променљивим и дефинисањем модела временских параметара напада у каратеу коришћене су методе корелационе и факторске анализе.

3. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

3.1. Дескриптивни показатељи временских параметара напада

Анализом интегралних временских параметара напада, може се констатовати да већина варијабли има нормалан распоред резултата који су груписани око просечних вредности, осим варијабли РНО34, РНГ34 и РНМГ4.

Добијени резултати се не могу поредити са резултатима ранијих истраживања (Арлов, Д. 1993.г. популација карате мајстора и Јовановић, С. 1988.г. популација карате спортиста) због тога што су истраживања спроведена са различитим начинима мерења (различите почетне дистанце за извођење карате техника).

Поређењем добијених резултата истраживања (Табела 1) на различитим нивоима сложености (први ниво-познати светлосни сигнал, безусловни напад; други ниво-непознати светлосни сигнал, изборни напад) може се констатовати да су просечне вредности изведених карате техника различите, наиме, веће је трајање техника изведених у сложенијим ситуационим условима (веће вредности резултата постигнутих у изборном нападу).

Анализом парцијалних временских параметара напада може се констатовати да добијене мере варијабилности указују на различиту растуреност резултата око просечних вредности. Тако на првом нивоу сложености, само варијабле реализације напада имају нормалан распоред док варијабле које описују време планирања напада немају нормалан распоред резултата.

Међутим, на другом нивоу сложености све варијабле (време планирања и реализације напада) имају нормалан распоред резултата, сем варијабле ОЗС4ЛВ.

Поређењем добијених резултата на оба нивоа сложености види се да су се повећале вредности изведених техника на другом нивоу сложености (дуже је трајање изведених техника).

Тако се може рећи да, парцијални временски параметри планирања, у ситуацији безусловног напада, без обзира дал се ради о нападу рукама или ногама, просечно носе око 30% интегралног времена напада.

Парцијални временски параметри реализације напада у овој ситуацији носе око 70% укупног времена.

Парцијални временски параметри планирања, у ситуацији изборног напада просечно носе око 37% интегралног времена, док реализације напада у истој ситуацији носе око 63% укупног времена.

Парцијални временски параметри планирања напада који се изводе рукама носе 35,9% укупног времена док код напада ногама то време износи 38,5%.

3.2. Интеркорелације интегралних временских параметара напада

Са циљем успостављања квалитативних веза међу променљивим и дефинисањем одговарајућих структура временских параметара напада које би биле основни носилац варијабилитета резултата студената ВШУП постигнутих у у тестовима који су мерили временске параметре карате техника у нападу, коришћене су методе корелационе и факторске анализе, као методе квалитативне анализе.

За одређивање униваријантних веза (Табела 2) између парова варијабли израчунаван је коефицијент просте линеарне корелације (у табели дат испод дијагонале), који емитује информације о количини заједничке варијансе пара варијабли.

За процену припадања поједине варијабле, скупу преосталих варијабли укључених у анализу, коришћен је коефицијент мултипле корелације (у табели приказан у дијагонали). Ради одређивања чисте повезаности између две варијабле, из којих је парцијализован утицај преосталих варијабли, израчунаван је коефицијент парцијалне корелације (у табели дат изнад дијагонале).

Често није могуће са поузданошћу интерпретирати корелационе структуре, добијене истраживањем, због обиља информација које носе собом. Основни разлози су, што се поједине информације прекривају са интенционалним предметом мерења, што неке информације продукују неспецифични фактори који нису обухваћени истраживањем, као и фактори грешке.

Због свега тога, у овом истраживању, корелационе матрице су кондензоване методама факторске анализе Ортхотран / Њаримаю.

Матрица интеркорелације, гледано у целини, представља релативно хомоген скуп варијабли. Везе међу варијаблама су задовољавајуће јачине. Варијабле формирају следеће блокове:

Први блок:

- Интегрални временски параметар напада Ои зуки у ситуацији безусловног напада
- Интегрални временски параметар напада Гјаку зуки у ситуацији безусловног напада
- Интегрални временски параметар напада Мае гери у ситуацији безусловног напада
- Интегрални временски параметар напада Маваши гери у ситуацији безусловног напада

Други блок:

- Интегрални временски параметар напада Ои зуки у ситуацији изборног напада
- Интегрални временски параметар напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада
- Интегрални временски параметар напада Мае гери у ситуацији изборног напада
- Интегрални временски параметар напада Маваши гери у ситуацији изборног напада

Трећи блок:

- Интегрални временски параметар напада Ои зуки у ситуацији изборног напада после уводне технике
- Интегрални временски параметар напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада после уводне технике
- Интегрални временски параметар напада Мае гери у ситуацији изборног напада после уводне технике
- Интегрални временски параметар напада Маваши гери у ситуацији изборног напада после уводне технике.

3.2.1. Интеркорелације парцијалних временских параметара напада

За одређивање униваријантних веза (Табела 3) између парова варијабли израчунаван је коефицијент просте линеарне корелације (у табели дат испод дијагонале), који емитује информације о количини заједничке варијансе пара варијабли. За процену припадања поједине варијабле, скупу преосталих варијабли укључених у анализу, коришћен је коефицијент мултипле корелације (у табели приказан у дијагонали). Ради одређивања чисте повезаности између две варијабле, из којих је парцијализован утицај преосталих варијабли, израчунаван је коефицијент парцијалне корелације (у табели дат изнад дијагонале).

Матрица интеркорелације, гледано у целини, представља релативно хомоген скуп варијабли. Везе међу варијаблама су задовољавајуће јачине. Варијабле формирају следеће блокове:

Први блок :

- Парцијални временски параметар планирања напада Ои зуки у ситуацији изборног напада.
- Парцијални временски параметар планирања напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада.
- Парцијални временски параметар планирања напада Мае гери у ситуацији изборног напада.
- Парцијални временски параметар планирања напада Маваши гери у ситуацији изборног напада.

БЕЗБЕДНОСТ

Други блок:

- Парцијални временски параметар реализације напада Ои зуки у ситуацији изборног напада.
- Парцијални временски параметар реализације напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада.
- Парцијални временски параметар реализације напада Мае гери у ситуацији изборног напада.
- Парцијални временски параметар реализације напада Маваши гери у ситуацији изборног напада.

Трећи блок :

- Парцијални временски параметар реализације напада Гјаку зуки у ситуацији безусловног напада.
- Парцијални временски параметар реализације напада Мае гери у ситуацији безусловног напада.
- Парцијални временски параметар реализације напада Маваши гери у ситуацији безусловног напада.

Четврти блок:

- Парцијални временски параметар планирања напада Ои зуки у ситуацији безусловног напада.
- Парцијални временски параметар реализације напада Гјаку зуки у ситуацији безусловног напада.

Пети блок:

- Парцијални временски параметар планирања напада Гјаку зуки у ситуацији безусловног напада.
- Парцијални временски параметар планирања напада Мае гери у ситуацији безусловног напада.

Шести блок:

- Парцијални временски параметар планирања напада Гјаку зуки у ситуацији безусловног напада.
- Парцијални временски параметар планирања напада Маваши гери у ситуацији безусловног напада.

3.3. Модел интегралних временских параметара напада

Методом главних компоненти, Коса-Варимаю солуција (Табела 4), у складу са Каисер – Гутмановим критеријумом за одређивање броја значајних фактора, екстраковано је 6 вектора, али је на основу карактеристичних коренова (Еиген Валуе) било смислено уважити само три фактора. Како је описаним поступком издвојено 3 фактора, они објашњавају целокупни простор од 12 варијабли, са око 56% заједничких варијанси.

Први фактор, добијен Варимакс трансформацијом носи 26,8% укупног објашњеног варијабилитета и одређен је следећим варијаблима:

- Интегрални временски параметар напада Ои зуки у ситуацији безусловног напада OZS1UVP (.55)
- Интегрални временски параметар напада Гјаку зуки у ситуацији безусловног напада GZS1UVP (.66)
- Интегрални временски параметар напада Мае гери у ситуацији безусловног напада MGS1UVP (.74)
- Интегрални временски параметар напада Маваши гери у ситуацији безусловног напада MWGS1UVP (.73)

Све варијабле које одређују овај фактор, дефинишу временске параметре напада рукама и ногама, који се изводе у ситуацијама безусловног напада те због тога се може назвати као: ГЕНЕРАЛНИ ФАКТОР ИНТЕГРАЛНОГ ВРЕМЕНА БЕЗУСЛОВНОГ НАПАДА.

Други фактор, добијен Варимакс трансформацијом носи 16,4% укупног објашњеног варијабилитета и одређен је следећим варијаблима:

- Интегрални временски параметар напада Ои зуки у ситуацији изборног напада после уводне технике РНОЗ4 (.66)
- Интегрални временски параметар напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада после уводне технике РНГЗ4 (.65)
- Интегрални временски параметар напада Мае гери у ситуацији изборног напада после уводне технике РНМГ4 (.77)
- Интегрални временски параметар напада Маваши гери у ситуацији изборног напада после уводне технике РНМЊГ4 (.63)

Све варијабле које одређују овај фактор, дефинишу интегралне временске параметре напада рукама и ногама, који се изводе у ситуацијама изборног напада после уводне технике, те се због тога може назвати као: ГЕНЕРАЛНИ ФАКТОР ИНТЕГРАЛНОГ ВРЕМЕНА ИЗБОРНОГ НАПАДА ПОСЛЕ УВОДНЕ ТЕХНИКЕ.

Трећи фактор, добијен Варимакс трансформацијом носи 12,6% укупног објашњеног варијабилитета и одређен је следећим варијаблима:

- Интегрални временски параметар напада Ои зуки у ситуацији изборног напада OZS4UVP (.73)
- Интегрални временски параметар напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада GZS4UVP (.69)
- Интегрални временски параметар напада Мае гери у ситуацији изборног напада MGS4UVP (.77)
- Интегрални временски параметар напада Маваши гери у ситуацији изборног напада MWGS4UVP (.55)

Све варијабле које одређују овај фактор, дефинишу временске параметре напада рукама и ногама, који се изводе у ситуацијама изборног напада, те

се због тога може назвати као: ГЕНЕРАЛНИ ФАКТОР ИНТЕГРАЛНОГ ВРЕМЕНА ИЗБОРНОГ НАПАДА.

3.4. Модел парцијалних временских параметара

Методом главних компоненти, Коса – Varimax солуција (Табела 5), у складу са Kaiser – Gutmanовим критеријумом за одређивање броја знаћајних фактора, екстраковано је 8 вектора, али је на основу карактеристичних коренова (Eigen Value) било смислено уважити само 6 фактора. Како је описаним поступком издвојено 6 фактора, они објашњавају целокупни простор од 16 варијабли, са око 77% заједничке варијансе.

Први фактор, добијен Варимакс трансформацијом носи 32,8% укупног објашњеног варијабилитета и одређен је следећим варијаблима:

- Парцијални временски параметар планирања напада Ои зуки у ситуацији изборног напада OZS4LV (.65)
- Парцијални временски параметар планирања напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада GZS4LV (.78)
- Парцијални временски параметар планирања напада Мае гери у ситуацији изборног напада MGS4LV (.79)
- Парцијални временски параметар планирања напада Маваши гери у ситуацији изборног напада MWGS4LV (.72)

Све варијабле које одређују овај фактор, дефинишу време планирања парцијалне временске параметре напада рукама и ногама, који се изводе у ситуацијама изборног напада те због тога се може назвати као: ГЕНЕРАЛНИ ФАКТОР ВРЕМЕНА ПЛАНИРАЊА ИЗБОРНОГ НАПАДА.

Други фактор, добијен Варимакс трансформацијом носи 15,8% укупног објашњеног варијабилитета и одређен је следећим варијаблима:

- Парцијални временски параметар реализације напада Ои зуки у ситуацији изборног напада OZS4VP (.72)
- Парцијални временски параметар реализације напада Гјаку зуки у ситуацији изборног напада GZS4VP (.68)
- Парцијални временски параметар реализације напада Мае гери у ситуацији изборног напада MGS4VP (.84)
- Парцијални временски параметар реализације напада Маваши гери у ситуацији изборног напада MWGS4VP (.58)

Све варијабле које одређују овај фактор, дефинишу време реализације парцијалне временске параметре напада рукама и ногама, који се изводе у ситуацијама изборног напада, те се због тога може назвати као: ГЕНЕРАЛНИ ФАКТОР ВРЕМЕНА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ИЗБОРНОГ НАПАДА.

Трећи фактор, добијен Варимакс трансформацијом носи 9,1% укупног објашњеног варијабилитета и одређен је следећим варијаблама:

- Парцијални временски параметар реализације напада Гјаку зуки у ситуацији безусловног напада GZS1VP (.73).
- Парцијални временски параметар реализације напада Мае гери у ситуацији безусловног напада MGS1VP (.72).
- Парцијални временски параметар реализације напада Маваши гери у ситуацији безусловног напада MWGS1VP (.55).

Све варијабле које одређују овај фактор, дефинишу време реализације временских параметра напада рукама и ногама, који се изводе у ситуацијама безусловног напада, те се због тога може назвати као: ГЕНЕРАЛНИ ФАКТОР ВРЕМЕНА РЕАЛИЗАЦИЈЕ БЕЗУСЛОВНОГ НАПАДА.

Четврти фактор, добијен Варимакс трансформацијом носи 7,9% укупног објашњеног варијабилитета и одређен је следећим варијаблама:

- Парцијални временски параметар планирања напада Ои зуки у ситуацији безусловног напада OZS1LV (.83).
- Парцијални временски параметар реализације напада Ои зуки у ситуацији безусловног напада OZS1LV (-.67)

Варијабле које одређују овај фактор, дефинишу време планирања и реализације временских параметра напада рукама који се изводе у ситуацијама безусловног напада, те се због тога може назвати као: ФАКТОР ВРЕМЕНА ПЛАНИРАЊА И РЕАЛИЗАЦИЈЕ БЕЗУСЛОВНОГ НАПАДА РУКАМА.

Пети фактор и шести фактор којима је припадало 5,6% и 5,3%, објашњене варијансе, није било могуће успешно интерпретирати обзиром да су га одређивале различити временски параметри који су добијени применом разнородних техника, те је било тешко одредити заједничке механизме који би их повезивали.

На основу резултата факторских анализа, урађених над простором временских параметара напада, може се дефинисати модел временских параметара напада који граде студенти ВШУП-а.

Модел интегралних временских параметара напада има следећи облик:

$$M = 0,27\Phi_1 + 0,16\Phi_2 + 0,13\Phi_3$$

где је:

- M -- модел интегралних времена напада,
- Φ_1 -- генерални фактор интегралног времена безусловног напада,
- Φ_2 -- генерални фактор интегралног времена изборног напада после уводне технике и
- Φ_3 -- генерални фактор интегралног времена изборног напада.

Модел парцијалних временских параметара напада има следећи облик:

$$M = 0,33\Phi_1 + 0,16\Phi_2 + 0,9\Phi_3 + 0,8\Phi_4$$

где је:

- М – модел парцијалних временских параметара напада,
- Φ_1 – генерални фактор времена планирања изборног напада,
- Φ_2 – генерални фактор времена реализације изборног напада,
- Φ_3 – генерални фактор времена реализације безусловног напада,
- Φ_4 – фактор времена планирања и реализације безусловног напада рукама.

4. ЗАКЉУЧАК

У раду су истраживани временски параметри техника каратеа у ситуационим задацима напада различите сложености. Варијабилитет је испитиван преко парцијалних и интегралних временских параметара примењених техника напада (Ои зуки, Гјаку зуки, Мае гери и Маваши гери) у условима различитог нивоа ситуационе извесности. Истраживање је организовано на узорку 102 испитаника (студенти III године Више школе унутрашњих послова у Земуну), узраста од 20 до 28 година.

Истраживање је обухватило: 28 варијабли за испитивање временских параметара напада.

После спроведеног тестирања, применом одговарајућих статистичких анализа може се закључити да су продукована нова сазнања.

Све дескриптивне анализе у примењеним просторима, указују на задовољавајуће метријске карактеристике праћених варијабли, на основу којих је одређен распон у коме се крећу вредности постигнутих резултата студената Више школе унутрашњих послова.

Квалитативне анализе, применом комфирмативних техника, омогућиле су формирање модела парцијалних и интегралних временских параметара напада у каратеу.

Модел интегралних временских параметара напада има следећи облик:

$$M = 0,27\Phi_1 + 0,16\Phi_2 + 0,13\Phi_3$$

где је:

- М – модел интегралног времена напада,
- Φ_1 – генерални фактор интегралног времена безусловног напада,
- Φ_2 – генерални фактор интегралног времена напада после уводне технике и
- Φ_3 – генерални фактор интегралног времена изборног напада.

Модел парцијалних временских параметара напада :

$$M = 0,33\Phi_1 + 0,16\Phi_2 + 0,9\Phi_3 + 0,8\Phi_4$$

где је:

- М – модел парцијалних временских параметара напада,
- Φ_1 – генерални фактор времена планирања изборног напада,
- Φ_2 – генерални фактор времена реализације изборног напада,
- Φ_3 – генерални фактор времена реализације безусловног напада,
- Φ_4 – фактор времена планирања и реализације безусловног напада рукама,

Након анализе односа парцијалних и интегралних времена у различитим врстама напада констатовано је следеће:

- Парцијални временски параметри планирања, у ситуацији безусловног напада, имају незнатно различите вредности, зависно од тога дали се напад изводи рукама или ногама. Међутим, може се констатовати да процес планирања напада, без обзира да ли се ради о нападу рукама или ногама, у овој врсти напада, просечно износи око 30% а време реализације напада 70% од интегралног времена напада.
- Парцијални временски параметри планирања, у ситуацији изборног напада, такође, имају различите вредности, зависно од тога дали се напад изводи рукама или ногама, а просечно време за ову врсту напада износи око 38% од укупног времена напада.

Резултати који су добијени у овом истраживању могу се применити у оптимизацији едукативно-тренажног процеса у каратеу а преваходно у специјалном физичком образовању, где се карате појављује као обавезни садржај. На основу добијених резултата, могу се предложити батерије тестова за процену модела временских параметара напада у каратеу, који имају задовољавајућу прогностичку вредност, уз сугерисање за прилагођавање мерне опреме потребама теренског тестирања.

Резултати овог рада указали су на потребу даљег истраживања ове проблематике а нарочито када су у питању сложене структуре репрограмираног напада у каратеу.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Арлов, Д., (1993): Моделовање основних техника каратеа реализованих из дијагоналних и линијских ставова на бази њихових временских параметара, Магистарска теза, ФФК, Београд
- 2) Бароу, М.Х., Меџи,Р., (1975): Мерење у физичкој култури, Вук Караџић, Београд

- 3) Благојевић, М., (1996.): Утицај морфолошких и моторичких карактеристика полицајаца на ефикасност учења јудо техника, Полицијска академија, Београд
- 4) Божић, С., Милошевић, М., Зулић, М., (1990.): Утицај неких антрополошких карактеристика радник на структурирање моторичких алгоритама у Специјалном физичком образовању, 1Мај бр. 2, Бгд.
- 5) Ћирковић, З., Јовановић, С., (1992) : Борења бокс – карате, ФФК , Бгд.
- 6) Фулгози, А., (1979) : Факторска анализа, Школска књига, Загреб
- 7) Јовановић, С.,(1981.) : Резултати испитивања специфичних брзинских способности карате спортиста, Физичка култура, бр. 4 Бгд.
- 8) Јовановић, С., (1988.) : Утицај основних психомоторних фактора на испољавање специфичних способности карате спортиста за решавање симулираних типичних задатака спортске борбе, Докторска дисертација, ФФК Бгд.
- 9) Јовановић, С., (1988.): Метода СТЗС1 за испитивања ситуационих способности каратиста, Физичка култура, бр. 4–5 Бгд.
- 10) Јовановић, С., Бачанац, Љ., Мудрић, Р., (1989.): Утицај неких психолошких карактеристика карате вежбача на усвајање одређених техника и њихову примену у условима спортске борбе, Физичка култура, бр. 5, Бгд.
- 11) Јовановић, С., Милошевић, М., (1992.) : Истраживање временске структуре техника пресретања, одбране и контранапада, Физичка култура, бр. 3– 4, Бгд.
- 12) Јовановић, С., Милошевић, М., (1992.): Временски параметри извођења основних ручних удараца у специфичним задацима пресретања, Безбедност, бр. 5 Бгд.
- 13) Јовановић, С., (1992.): Карате 1, уџбеник за студенте ФФК, Sports World, Нови Сад.
- 14) Ковачић, З., (1994.): Мултиваријациона анализа, Економски факултет Београд, Бгд.
- 15) Милошевић, М., Зулић, М., Божић, С., (1989.): Специјално физичко образовање, уџбеник за студенте и раднике МУП-а, ВШУП Земун, Земун.
- 16) Милошевић, М., (1985): Одређивање структуре моторичких својстава милиционара, Монографија, ВШУП Земун Земун.
- 17) Милошевић, М., Зулић, М., (1988.): Структурални модел брзина карате техника, 13 Мај, бр. 6 Бгд.
- 18) Милошевић, М., Јовановић, С., Ћирковић, З., (1993.) : Временски параметри извођења основних техника каратеа у специфичним задацима напада, Физичка култура, бр. 3 Бгд.
- 19) Мудрић, Р., (1994.) : Утицај моторичких фактора на објашњење модела сложених структура напада у каратеу, Магистарски рад, ФФК, Бгд.
- 20) Мудрић, Р., (1998.): Утицај морфолошких, психолошких и моторичких фактора на временске параметре техника каратеа у ситуационим задацима напада, ВШУП Бгд.
- 21) Мудрић, Р., (1999.) : Варијабилитет временских параметара напада у каратеу, Докторска дисертација ФФК, Бгд.
- 22) Перић, Д., (1994.): Операционализација истраживања у физичкој култури, Ауторско издање, Београд
- 23) Зулић, М., (1987): Моделирање тренажног процеса у врхунском карате спорту, Научна књига, Београд

Дескриптивни показатељи временских параметара напада

Табела 1

Рб	ВАРИЈАБЛА	Mean	Std. Dev.	Min.	Max.	% Var.	Ske.	Kur.
1.	OZS1LV	271.137	62.597	193	549	23.087	1.87	4.391
2.	OZS1VP	664.578	81.048	343	917	12.195	-.673	3.596
3.	OZS1UVP	935.716	81.298	687	1158	8.688	.353	.895
4.	GZS1LV	293.657	82.59	193	616	28.125	1.684	3.107
5.	GZS1VP	667.304	99.145	384	945	14.857	.098	.661
6.	GZS1UVP	961.049	97.627	791	1213	10.158	.72	.092
7.	MGS1LV	271.373	65.657	186	591	24.194	2.346	7.685
8.	MGS1VP	593.333	92.447	302	906	15.581	.835	2.782
9.	MGS1UVP	864.794	104.018	644	1268	12.028	1.148	2.209
10.	MWGS1LV	292.745	78.666	189	720	26.872	2.241	8.005
11.	MWGS1VP	693.402	101.669	275	989	14.662	-.508	4.151
12.	MWGS1UVP	986.147	100.573	553	1285	10.199	-.261	3.145
13.	OZS4LV	374.049	105.857	220	738	28.3	1.176	1.418
14.	OZS4VP	695.843	89.566	467	893	12.872	-.145	-.431
15.	OZS4UVP	1071.853	124.422	800	1485	11.608	.352	.23
16.	GZS4LV	403.402	106.493	137	781	26.399	.747	1.384
17.	GZS4VP	675.971	101.175	371	889	14.967	-.182	-.002
18.	GZS4UVP	1079.373	134.833	748	1523	12.492	.298	.545
19.	MGS4LV	403.833	105.795	216	705	26.198	.719	.081
20.	MGS4VP	619.922	85.735	425	875	13.83	.421	1.043
21.	MGS4UVP	1023.755	131.152	781	1554	12.811	1.154	2.751
22.	MWGS4LV	406.843	103.524	240	672	25.446	.491	-.401
23.	MWGS4VP	668.294	112.689	316	879	16.862	-.588	.724
24.	MWGS4UVP	1075.137	117.72	683	1468	10.949	-.002	1.212
25.	UNGZLV1	364.382	133.977	138	835	36.768	1.32	1.877
26.	UNGZVP1	671.118	136.925	275	961	20.402	-.695	.694
27.	RNOZ4	1140.225	165.181	998	2225	14.487	3.556	17.614
28.	UNGZLV2	371.206	155.12	131	847	41.788	1.046	.575
29.	UNGZVP2	660.029	142.192	275	903	21.543	-.791	.245
30.	RNGZ4	1129.961	148.484	811	1840	13.141	2.023	5.486
31.	UNGZLV3	336.706	131.726	150	925	39.122	1.957	4.635
32.	UNGZVP3	668.245	136.702	165	975	20.457	-1.05	2.899
33.	RNMG4	1102.873	110.459	797	1580	10.016	1.596	4.457
34.	UNGZLV4	344.294	140.431	124	889	40.788	2.106	4.543
35.	UNGZVP4	671.48	137.489	178	920	20.476	-1.001	1.894
36.	RNMWG4	1148.706	114.45	919	1580	9.963	1.17	2.134

Корелациона матрица временских параметара
(интегрална времена)

Табела 2

	OZS1UVP	ГЗС1УВП	МГС1УВП	МЊС1УВП	ОЗС4УВП	ГЗС4УВП	МГС4УВП	МЊС4УВП	РНОЗ4	РНГЗ4	РНМГ4	РНМЊГ4
OZS1UVP	. 259	. 223	. 22	. 068	. 137	. 001	. 165	. 056	. 082	. 126	. 032	. 154
GZS1UVP	. 408	. 372	. 248	. 158	. 127	. 132	. 053	. 043	. 113	. 084	. 047	. 093
MGS1UVP	. 342	. 455	. 511	. 347	. 204	. 062	. 315	. 147	. 049	. 217	. 092	. 19
MWGS1UVP	. 287	. 413	. 535	. 415	. 003	. 162	. 016	. 06	. 034	. 058	. 3	. 135
OZS4UVP	. 188	. 244	. 062	. 109	. 384	. 284	. 385	. 078	. 026	. 116	. 009	. 015
GZS4UVP	. 186	. 31	. 246	. 291	. 467	. 411	. 142	. 281	. 047	. 093	. 065	. 084
MGS4UVP	. 09	. 195	. 369	. 218	. 482	. 476	. 51	. 34	. 092	. 054	. 127	. 258
MWGS4UVP	. 181	. 228	. 359	. 232	. 254	. 457	. 506	. 395	. 145	. 106	. 2	. 142
RNOZ4	. 139	. 18	. 043	. 022	. 126	. 133	. 034	. 138	. 268	. 063	. 417	. 029
RNGZ4	. 09	. 096	. 121	. 116	. 167	. 005	. 015	. 092	. 217	. 241	. 106	. 291
RNMG4	. 048	. 005	. 04	. 267	. 064	. 006	. 01	. 064	. 441	. 274	. 389	. 312
RNMWГ4	. 001	. 169	. 168	. 088	. 045	. 066	. 137	. 07	. 181	. 324	. 34	. 32

Испод дијагонале су коефицијенти
просте линеарне корелације.

У дијагонали су коефицијенти
мултипле корелације.

Изнад дијагонале су коефицијенти
парцијалне корелације.

Корелациона матрица временских параметара
(парцијална времена)

Табела 3

	OZS1LV	OZS1VP	GZS1LB	GZS1VP	MGS1LB	MGS1VP	MWS1LB	MWS1VP	MWS1LV	MWS1VP	OZS4LV	OZS4VP	GZS4LB	GZS4VP	MGS4LB	MGS4VP	MWS4LB	MWS4VP
OZS1LV	.305	-.388	.079	.104	.121	.048	.064	-.034	.068	.063	-.071	-.009	-.063	-.082	.191	-.046		
OZS1VP	-.382	.424	.196	.189	.139	.148	.098	.131	.072	.13	-.037	.076	.022	-.275	.006	.105		
GZS1LV	.205	.122	.571	-.305	.334	-.016	.278	-.012	.17	.191	.09	.063	.037	-.106	-.024	-.007		
GZS1VP	-.177	.306	-.435	.512	-.102	.359	.072	.109	.057	-.016	.007	.12	-.039	-.088	-.033	.017		
MGS1LV	.178	.102	.518	-.295	.362	-.11	.115	.151	-.074	-.182	-.124	.07	.147	.096	.025	-.048		
MGS1VP	-.199	.369	-.239	.606	-.168	.625	.215	.348	-.188	-.011	-.066	.008	.247	.202	.054	.162		
MWGS1LV	.232	.052	.524	-.197	.309	-.066	.481	-.38	.007	.085	.182	-.127	-.112	.145	.07	-.122		
MWGS1VP	-.272	.316	-.3	.466	-.108	.553	-.401	.503	-.084	-.026	.166	.055	-.069	.062	-.071	-.044		
OZS4LV	.257	-.106	.451	-.309	.259	-.305	.378	-.346	.579	-.126	.23	.056	.25	.353	.02	-.292		
OZS4VP	-.12	.238	.044	.196	-.126	.319	.043	.182	-.202	.463	-.009	.301	-.122	.256	.1	.101		
GZS4LV	.192	-.017	.405	-.202	.198	-.128	.41	-.182	.573	-.116	.565	.066	.168	-.047	.374	-.016		
GZS4VP	-.22	.281	-.099	.347	-.087	.419	-.16	.365	-.212	.55	-.158	.512	-.014	.175	-.072	.225		
MGS4LV	.182	.021	.358	-.168	.301	.001	.302	-.168	.552	-.193	.592	-.176	.586	.011	.414	-.013		
MGS4VP	-.138	.046	-.097	.213	-.07	.42	.003	.247	-.028	.494	-.102	.527	-.074	.565	-.069	.404		
MWGS4LV	.333	-.069	.387	-.238	.26	-.131	.408	-.282	.524	-.146	.67	-.259	.68	-.169	.63	-.054		
MWGS4VP	-.307	.254	-.303	.409	-.232	.537	-.27	.417	-.476	.494	-.355	.6	-.319	.585	-.41	.658		

Испод дијагонала су коефицијенти
просте линеарне корелације.

У дијагонали су коефицијенти
мултипле корелације.

Изнад дијагонала су коефицијенти
парцијалне корелације.

**Факторска матрица временских параметара
(интегрална времена)**

Табела 4

ВАРИЈАБЛЕ	КОМУНАЛИТЕТ	МАТРИЦА СКЛОПА			МАТРИЦА СТРУКТУРЕ		
		Ф 1	Ф 2	Ф 3	Ф 1	Ф 2	Ф 3
OZS1UVP	.367	.599	.081	-.004	.552	.081	-.004
GZS1UVP	.578	.716	.167	.046	.66	.167	.042
MGS1UVP	.658	.805	-.063	.015	.741	-.063	.014
MWGS1U	.649	.789	-.235	-.03	.727	-.234	-.028
OZS4UVP	.584	-.158	.134	.793	-.145	.134	.729
GZS4UVP	.618	.084	-.018	.75	.078	-.018	.69
MGS4UVP	.68	-.021	-.087	.833	-.019	-.087	.766
MWGS4U	.482	.193	.036	.593	.178	.036	.546
RNOZ4	.467	.048	.658	.125	.044	.657	.115
RNGZ4	.438	-.079	.654	.082	-.072	.653	.075
RNMG4	.625	-.185	.775	.032	-.17	.774	.03
RNMWG4	.555	.383	.628	-.359	.353	.627	-.33
Пропорција објашњене варијансе					.268	.164	.126

Корелациона матрица фактора

	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Фактор 1	1	.034	.39
Фактор 2	.034	1	.054
Фактор 3	.39	.054	1

**Факторска матрица временских параметара
(парцијална времена)**

Табела 5

ВАРИ- ЈАБЛЕ	КОМУНА- ЛИТЕТ	МАТРИЦА СКЛОПА						МАТРИЦА СТРУКТУРЕ					
		Ф 1	Ф 2	Ф 3	Ф 4	Ф 5	Ф6	Ф 1	Ф 2	Ф 3	Ф 4	Ф 5	Ф6
OZS1LV	.857	.051	-.041	.134	.864	.142	.187	.046	-.037	.12	.826	.134	.18
OZS1VP	.819	.003	-.058	.446	-.702	.316	.25	.003	-.052	.4	-.671	.298	.241
GZS1LV	.773	.188	.123	-.246	-.142	.572	.418	.167	.111	-.22	-.135	.54	.403
GZS1VP	.763	.007	-.008	.81	.024	-.238	.01	.006	-.007	.727	.023	-.225	.009
MGS1LV	.859	.001	-.046	-.004	.017	.912	.014	.0	-.042	-.004	.016	.865	.013
MGS1VP	.792	.141	.261	.797	.006	-.02	.007	.125	.236	.715	.006	-.019	.007
MWGS1LV	.796	.221	.087	.009	.042	.146	.787	.196	.078	.008	.04	.138	.757
MWGS1VP	.747	-.001	.069	.61	-.115	.186	-.479	-.001	.062	.548	-.11	.176	-.461
OZS4LV	.686	.733	.075	-.257	.01	-.002	.017	.65	.068	-.231	.009	-.001	.017
OZS4VP	.707	-.111	.793	-.041	-.041	-.024	.373	-.099	.717	-.037	-.039	-.023	-.359
GZS4LV	.735	.873	.014	.035	-.057	-.081	.084	.775	.013	.031	-.054	-.077	.081
GZS4VP	.684	-.019	.752	.097	-.084	.084	-.049	-.017	.68	.087	-.081	.079	-.047
MGS4LV	.765	.894	-.048	.178	-.01	.078	-.108	.794	-.044	.16	-.009	.073	-.104
MGS4VP	.771	.152	.926	-.048	.15	-.052	-.065	.135	.837	-.043	.144	-.049	-.063
MWGS4LV	.749	.808	-.083	.126	.128	-.016	.121	.717	-.075	.113	.122	-.015	.117
MWGS4VP	.744	-.222	.639	.188	-.043	-.041	-.072	-.197	.577	.168	-.041	-.038	-.069

Пропорција објашњене варијансе								.328	.158	.091	.079	.056	.053
--------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	------	------	------	------	------	------

Корелациона матрица фактора

	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
Фактор 1	1	-.253	-.291	.16	.311	.249
Фактор 2	-.253	1	.362	-.235	-.09	-.161
Фактор 3	-.291	.362	1	-.223	-.181	-.119
Фактор 4	.16	-.235	-.223	1	.113	.092
Фактор 5	.311	-.09	-.181	.113	1	.082
Фактор 6	.249	-.161	-.119	.092	.082	1

MODEL OF TIME PARAMETERS OF ATTACK IN KARATE

Abstract: The research described herein was carried out on a sample of 102 fifth-semester students of the Police College in Zemun (VŠUP). All VŠUP students are obliged to attend a Special Physical Education course throughout their schooling (during all five semesters), wherein karate techniques appear as one of basic methodic contents. The basic proposition of the research was that successful performance of an attack depends on specific abilities for rapid determination of the most suitable moment and abilities for the realization of motoric programmes itself. The research focused mainly on the issue of an attack performed by using karate techniques, as one of the basic modalities of use, and, above all, on time parameters of karate techniques in situations of different complexity. For the purpose of this research, a battery of tests was used, consisting of performing karate techniques at three levels of complexity and these were the techniques most frequently used both in specially applied karate and in karate sport, such as: hand strokes Oi Zuki and Gyaku Zuki, foot strokes Mae Geri and Mawashi Geri. Specific ways of measuring and memorizing obtained results enabled defining of the time used for attack planning and the time used for the realization of proper motoric programmes applied in the attack. Descriptive, correlation and factor analyses were used for data processing. The results of the research enabled the forming of two models of time parameters, reading: $M1 = 0.27F1 + 0.16F2 + 0.13F3$ and $M2 = 0.33F1 + 0.16F2 + 0.9F3 + 0.8F4$. The results also made possible the forming of a battery of tests for evaluating and surveying time parameters of an attack and their application in educational and training processes, as well as in the Special Physical Education course and in karate sport.

Key Words: time parameters, model, factors.

Проф. др Момчило ТАЛИЈАН
Виша школа унутрашњих послова

ОСНОВИ ЈАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ИНОВИРАНОМ НАСТАВНОМ ПЛАНУ ВШУП – УЧИТИ ЗА ЖИВОТ, А НЕ ШКОЛЕ РАДИ

Резиме: У раду се анализира иновирање Наставног плана и програма Више школе унутрашњих послова увођењем предмета Основе јавне безбедности. Посебна пажња посвећује се предмету и методу ове наставно-научне дисциплине. основним циљевима који се желе постићи увођењем овог наставног предмета, те његовим задацима, особеностима, основним садржајима који се у оквиру њега изучавају, његовом односу са другим наставно-научним дисциплинама које се изучавају у ВШУП, као и облицима образовно-васпитне делатности који се користе приликом реализације овог предмета.

Кључне речи: јавна безбедност, полиција, образовање

На основу дугогодишњег истраживања реализованог у оквиру програма развојно-истраживачког рада пројектом *Школовање, стручно оспособљавање и усавршавање полицијских кадрова* савледано је стање у овој области на основу чега су извршене иновације Наставног плана и програма Више школе унутрашњих послова.¹ Свакако да једну од најзначајнијих новина у овом плану представља увођење новог наставног предмета – Основи јавне безбедности који ће се изучавати на првом семестру са наставним фондом од 45 часова предавања, 15 часова семинарских вежби и 60 часова консултација. С тим у вези осврнућемо се у кратким цртама на разлоге увођења овог предмета, као и на смисао, значај, садржај и начин студирања истог. У том контексту размотрићемо и дефинисане циљеве и задатке овог наставног предмета и његов однос са другим предметима који се изучавају на Вишој школи унутрашњих послова, као и његов актуелни научни статус, тј. стање теоријске мисли о јавној безбедности: њеној историји и актуелном значењу,

¹ О овим иновацијама шире у Морић, Љ., Велимировић, Д., "Иновације Наставног плана и програма студија ВШУП – Земун – Значајно унапређење образовно-васпитног рада" у Зборник радова наставника и са радника ВШУП бр. 3, Виша школа унутрашњих послова: Београд, 2001, у штампи.

а нарочито о пословима (надлежностима и методама), те њеној организацији и руковођењу.

Пре него што се покуша одговорити на наведена питања, ваља размотрити још једно: зашто се тек сада, после 28 година постојања и рада Више школе унутрашњих послова, овај предмет уводи на студије – у корпус наставно-научних дисциплина који се изучавају на Вишој школи унутрашњих послова? Чини нам се да одговор ваља тражити не само у чињеници да су сазреле потребе за сазнањима из ове области, већ и у томе што су истраживачи, а пре свега, наставно-научни кадар ове Школе, дошли до почетних теоријских сазнања о јавној безбедности и спремни су да их, упоредо са остваривањем наставног процеса, даље освајају и развијају. Тиме се постепено стварају (пред)услови за конституисање Основа јавне безбедности као научне дисциплине која има свој (релативно) прецизно и јасно одређен предмет коме приступа одговарајућим методолошким апаратом.

Основни *циљ* овог наставног предмета јесте да студентима Више школе унутрашњих послова пружи општа – уводна знања о унутрашњим пословима, тј. њиховом појму (суштини) и њиховом предмету (садржини), а у оквиру тога о месту и улози Јавне безбедности као једног од два конститутивна дела унутрашњих послова (Државна – Јавна безбедност); да их упозна са законским прописима, искуствима праксе и изграђеним теоријским схватањима о пословима (надлежностима – методама) Јавне безбедности, њеној организацији и руковођењу. Исто тако и да их упућује и мотивише за стицање оних знања и вештина који су неопходни за обављање одређених врста унутрашњих послова за које су се они (студенти) кроз спознају праксе професионално усмерили.

Неодвојив од циља предмета је његов *задатак* који је вишеструк, а посебно да студенте научи, упути и упозна:

- Прво, са правним основама, досадашњим искуствима и теоријским схватањима о пословима Јавне безбедности (надлежностима и методама); те како се ти послови групишу према одређеним својствима, појединим ужим областима и начину њиховог вршења и како и који безбедносни проблеми се у оквиру тога решавају; да студенти изуче средства и методе којима Јавна безбедност остварује своју надлежност и делокруг и своју превентивну и репресивну улогу, те да им пружи неопходна знања, вештине и навике које ће им омогућити да успешно започну и током радног века законито и ефикасно обављају професионално послове и задатке.
- Друго, са правним основама, искуствима и теоријским схватањима о организацији Јавне безбедности која се односе на: настанак и развој Јавне безбедности у оквиру организације унутрашњих послова у одређеним друштвено-историјским условима и њеним организационо-конститутивним деловима; сврхом и функцијом њеног организовања и деловања; начинима и принципима на којима се заснива организација Јавне безбедности, те елементима и својствима организације Јавне безбедности;

- Треће, са правним основама, досадашњим искуствима и теоријским схватањима која се односе на: појам, садржај, врсте и облике система руковођења пословима Јавне безбедности;
- Четврто, да се на основу знања, вештина и навика стечених путем тзв. информативне праксе, афинитета и сопствених опредељења, потреба и стварних могућности МУП-а изврши усмеравање студената за групе послова криминалистичке полиције и/или (униформисане) полиције и/или једну од управних унутрашњих послова и послова логистике, а у оквиру тога и ујеспецијалистичких послова.

Основи Јавне безбедности представљају особен стручни наставни предмет који се изучава на студијама на Вишој школи унутрашњих послова, што се изражава у следећим чињеницама:

- Прво, овај наставни предмет (и наставно-научна дисциплина у развоју) даје научно синтетизована знања о суштини и садржини унутрашњих послова, а у оквиру њих и послова јавне безбедности као једног од њихових конститутивних делова²;
- Друго, преко овог наставног предмета започиње учење о методама обављања послова јавне безбедности уопште, док се њихово конкретно обављање изучава и усваја у оквиру наставних садржаја из бројних уже стручних предмета и путем обављања праксе у организационим јединицама Службе јавне безбедности;
- Треће, овај предмет даје релативно заокружена знања како о организацији Јавне безбедности тако и о руковођењу пословима јавне безбедности;
- Четврто, са теоријског аспекта у питању је наставни предмет у развоју теоријско-стручног типа – врсте; и
- Пето, овај предмет пружа студентима целовиту слику будуће професије и даје им релевантне информације за адекватно професионално усмерење већ током студија на Вишој школи унутрашњих послова.

Предмет (садржина) изучавања *Основа јавне безбедности*, поред Уводног дела, групише се још у три логичне целине које су међусобно повезане и условљене. Конкретно, после уводних сазнања о овом наставном предмету и Јавној безбедности, прелази се на учења о: /1/ пословима Јавне безбедности (надлежностима и методама), затим /2/ о организацији Јавне безбедности и /3/ руковођењу пословима Јавне безбедности. Све се ово реализује кроз 13 тематских садржајних целина и то:

- I Циљ и задаци изучавања наставног предмета
- II Појам и предмет *Основи јавне безбедности* и однос према другим наставним предметима
- III Настанак и развој Јавне безбедности као саставног дела унутрашњих послова

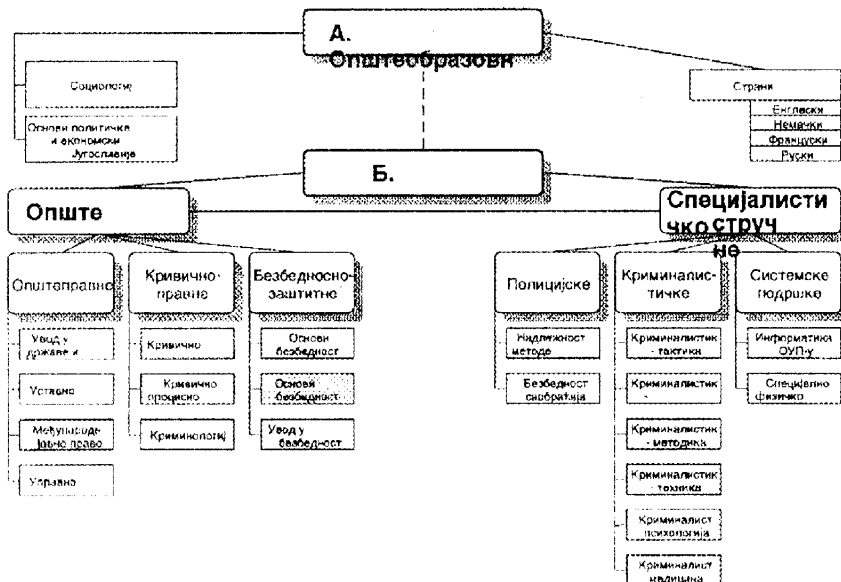
² Други су послови државне безбедности који се изучавају у оквиру посебног предмета: Увод у државну безбедност

БЕЗБЕДНОСТ

- IV Надлежност Јавне безбедности
- V Групе и врсте послова Јавне безбедности
- VI Оперативно-стручни унутрашњи послови
- VII Управни унутрашњи послови
- VIII Послови којима се обезбеђује извршавање основних послова Јавне безбедности или утиче на њихово законито, ефикасно и рационално обављање – послови системске подршке
- IX Место и улога Јавне безбедности у остваривању одбране и заштите
- X Облици делатности и методе Јавне безбедности
- XI Начела и принципи на којима се заснива организација Јавне безбедности
- XII Елементи организације Јавне безбедности
- XIII Руковођење пословима Јавне безбедности (појам, улоге, делатности, организациони елементи, врсте, нивои, облици и стилови руковођења)

Осврћујемо се и на место овог предмета и његове *односе са другим наставно-научним дисциплинама* које се изучавају у ВШУП. Корпус наставно-научних дисциплина које се изучавају на Вишој школи и њихово груписање може се сликовито приказати на следећи начин:

Наставно-научне дисциплине на ВШУП-у

Са свим овим предметима *Основи јавне безбедности*: /1/ чине логичку предметну целину. Увођењем овог новог предмета на студије у Вишој школи почев од школске 2000/2001 године овај корпус, а у првом реду група стручних предмета – подгрупа општестручних, још ближе безбедносно-заштитних предмета се заокружује и представља коегзистентну целину; /2/ особеност садржаја овог наставног предмета је у томе што се само у оквиру истог изучавају између осталог и садржаји о организацији и руковођењу пословима јавне безбедности, а када су у питању сами послови јавне безбедности (надлежности и методе) у оквиру овог предмета изучавања иду до нивоа увода тј. стварају се основе за касније стицање занатско-стручних знања, вештина и навика у оквиру бројних специјалистичко-стручних наставно-научних дисциплина; /3/ у питању је и довољан фонд знања за адекватно и правовремено (већ на самом почетку студија) професионално усмеравање студената; /4/ односи овог са другим наставно-научним дисциплинама које се изучавају на Вишој школи унутрашњих послова су у релацијама: релативне самосталности; комплементарности; координације и мултидисциплинарног (заједничког) изучавања одређених проблема праксе и изградње теорије о унутрашњим пословима а у оквиру ње и послова јавне безбедности, те имплементације тих сазнања у обављање унутрашњих послова.

За овладавање (и стицање) знањима, вештинама и навикама којима се обезбеђује остваривање циљева и задатака наставног предмета *Основи јавне безбедности* користе се следећи *видови образовне (и васпитне) делатности* Више школе унутрашњих послова, односно облици наставе.³

- Настава и то у облику предавања, семинарских вежби, консултација, затим
- Ваннаставне активности: обавезне и факултативне
- Менторски рад са студентима
- Информативна пракса
- Испит

Конечно, ваља нагласити да укупни амбијент Више школе унутрашњих послова, а нарочито кадровски и материјално-технички, пружа услове за успешну реализацију овог предмета, а смисао истог верификује пракса обављања унутрашњих послова од стране оних професионалних припадника унутрашњих послова који су завршили Вишу школу унутрашњих послова (и оних којима они руководе).

Имајући изнето у виду очекује се да ће изучавање предмета *Основи јавне безбедности* у Вишој школи унутрашњих послова допринети адекватнијем образовању и оспособљавању будућих професионалних припадника унутрашњих послова, у складу са древним латинском максимом: "учити за живот, а не за школу".

³ На основу Закона о вишој школи (Службени гласник Р Србије бр. 50/92 и 39/93) као и педагошке праксе у Вишој школи унутрашњих послова, остварују се следећи видови образовно-васпитне делатности: настава (теоријска и практична); професионална пракса (информативна и стручна); менторски рад са студентима (општи и посебни); ваннаставне активности студената (обавезне и факултативне), као и следећи облици наставног рада: предавања, вежбе, семинарске вежбе; практична настава (стандардна и изборна), практичне вежбе (показне и симулационе), консултације и испити.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вилотијевић, М., и др. *Дидактика – организација наставе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства/Учитељски факултет, 1999.
2. Талијан, М., *Основи јавне безбедности*, презентациони материјал са предавања у зимском семестру 2000–2001 године. Београд: ВШУП, 2001.
3. *Монографија Више школе унутрашњих послова 1972–1997*, Београд: Виша школа унутрашњих послова, 1997.
4. *Наставни план и програм ВШУП*, Београд: ВШУП, 01 бр 3036/2000 од 25. 9. 2000.
5. *Педагошка енциклопедија I и II*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства и др., 1989.
6. *Закон о вишој школи*, Службени гласник РС бр 50/92 и 39/99

Basic Elements of Public Security in New VŠUP Curriculum: Studying for the sake of living, not for the sake of studying

Abstract: The paper analyzes innovations in the new Curriculum of the Police College in Zemun (VŠUP) brought about by introducing the subject Basic Elements of Public Security. Special attention has been given to this subject and methods of this educational and scientific discipline, to main goals at which its introduction was aimed, basic contents studied therein, its relations with other educational and scientific disciplines studied at the College, as well as forms of educational activities applied in the realization of this subject.

Key Words: public security, police, education.

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Detlef WEIMANN, dipl. Ing.

КСЕНОН СВЕТЛО ФУНКЦИЈА, РАЗВОЈ, БУДУЋНОСТ¹

У саобраћају је све више возила новије производње која су опремљена светлосним групама са ксенонским светлима. У текстовима који следе разматрају се неке карактеристике ксенонских светала од значаја за безбедност и вршење утицаја.

Уредништво

Људско око – за разлику од других живих бића – није створено за гледање у сумрак и ноћу. Са годинама се тај недостатак повећава чак и код здравих очију. У овим случајевима помоћ представља само вештачко осветљење. Што је више таквог осветљења и што је оно сличније дневној светлости, утолико боље ми видимо ноћу.

Ксенон лампе дају више светлости него обичне сијалице и то у квалитету дневне светлости. Због тога се њихова употреба данас проширила у многим областима, на пример као радне или канцеларијске сијалице, као и осветљења на фудбалским стадионима. Ксенон технологија је посебно корисна код аутомобила.

ЉУДСКИ ВИД

Већ чакон 30-те године полушта људски вид, посебно у мраку. Око стари брже него остала чула. У том погоршању вида учествују три различита фактора:

- опада број штапића у мрежњачи који су задужени за информацију светло/мрак,
- смањује се провидност рожњаче и сочива. Тиме се смањује количина светлости што код ноћне вожње већ може да доведе до проблема и
- повећавају се потребни минимални контрасти за разазнавање објеката.

¹ Наслов оригинала: Xenon Licht – Funktion, Entwicklungsstand, Zukunft. Објављено у часопису: Verkehr unfall und Fahrzeug technik / jvnk/asryst 1999 (199–200).

БЕЗБЕДНОСТ

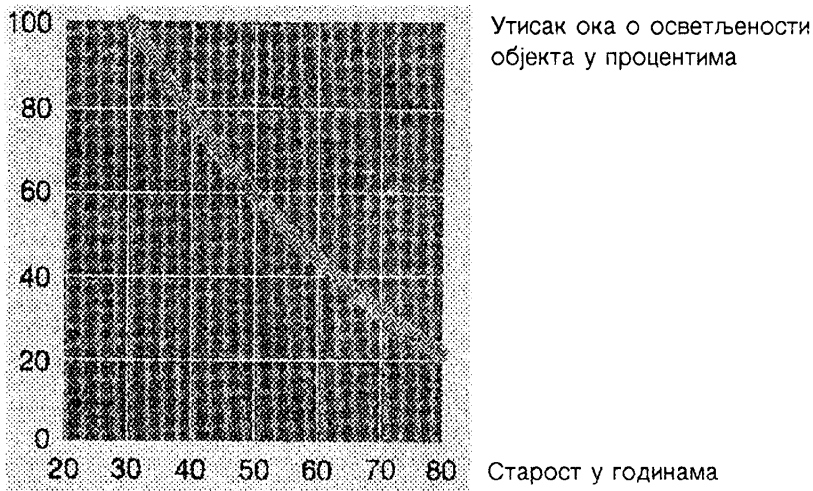
Оштрина вида и осетљивост на контрасте се знатно смањују наступањем сумрака, дакле код смањене количине светлости. Ради поређења: средње осветљење дневног светла је хиљаду пута веће него ноћна видљивост из возила при нормалним фаровима.

За возача, као и све остале учеснике у саобраћају је добро усмерено количина светлости расподељена по путу претпоставка за бољу безбедност саобраћаја. Са ксенон светлом очни вид сам по себи не може да се побољша, али може да се знатно увећа садржај информација слика које око види током саобраћаја.

НАЧИН ФУНКЦИОНИСАЊА КСЕНОНСКИХ СИЈАЛИЦА

Срце ксенонског фара је ксенонска сијалица (ксенон лампа). Она нема као обичне сијалице ужарену нит. Светлост се простире по принципу светлосног лука. У те сврхе се у стакленом клипу величне главе шибице налази мешавина племенитог гаса ксенона и соли метала. Успостављањем напона у тој мешавини се ствара електрични лук који емитује светлост (светлосни лук).

Електроника је задужена за то да већ након 0,3 секунде стоји на располагању светло Х4 квалитета (као халогене сијалице Х4). Тада испаравају соли метала које производе боју сличну дневној светлости. Током сталне употребе са капацитетом од 35 вати производи се дупло више светлости него са халогеном лампом од 55 вати.

Слика 1. Већ после 30 година објекти се, због замућења сочива, виде са смањеним осветљењем.

Да би се добро видело, мора да се повећа осветљење до одговарајућег (на пример бољим осветљењем улица).

(Извор: W. Adrian: "Промена видне активности са годинама живота")

Али још увек није довољан само добар ксенон фар да би се вишак светлости претворио у повећану безбедност. Наиме, повећана јачина светлости у саобраћају може да крије опасности – заслепљењем возача из супротног смера. Зато су за употребу ксенон фара законски прописане две важне компоненте опреме: уређај за чишћење фарова и аутоматско регулисање дужине снопа светлости.

Запрљано стакло фарова прелама светло које се емитује и, због дисперзионог светла које тако настаје, долази до повећаног заслепљивања возача из супротног смера. Уређај за чишћење фарова не дозвољава да запрљаност фара буде већа од критичне.

Аутоматско регулисање дужине светла (снопа светлости), уз помоћ сензора, даје оптимално закошење возила и фарова при различитим оптерећењима. Сем тога, динамичним регулисањем дужине светла балансирају се и динамичне промене током војње, као што су убрзање или кочење. Регулациони мотори подешавају аутоматски дужину светла према закошењима возила, тако да су фарови увек оптимално подешени.

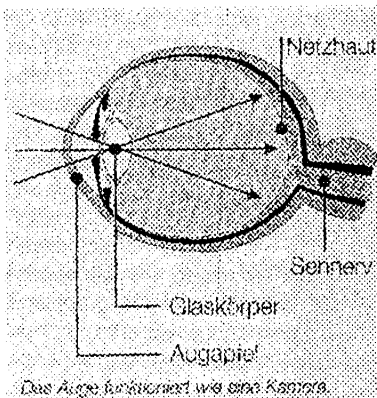
ПРЕДНОСТИ КСЕНОН ФАРОВА

Ксенон светло насупрот светлу обичних сијалица има две битне предности:

- ксенон лампа, с једне стране, даје двоструко више светла него модерна Х7 лампа, а при том јој је потребно само око две трећине капацитета.
- с друге стране, ксенонско светло има боју веома сличну дневној светлости.

Због вишка светлости путеви се осветљавају светлијом бојом и у већој ширини. Тиме је обезбеђена боља видљивост из возила и већа безбедност. Тако се раније примећују опасности на ивицама путева, али и препреке испред самог возила. Боље су видљиви пешаци и бициклисти, као и саобраћајни знакови поред пута.

Боље осветљење путева, али и квалитет дневне светлости ксенон светла при томе одговарају природним навикама очног вида. Човек се спорије замара и вози опуштеније. Сем тога ксенон светло појачава контрасте и очни вид. При лошим временским условима – као што су киша, магла или снег – возач има и бољу просторну оријентацију. А то значи: његова способност оријентације је мање ограничена упркос лошим условима.

Мрежњача

Очни живац

Зеница

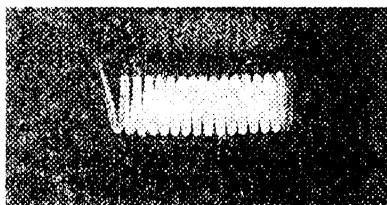
Очна јабучица

Слика 2. Око функционише као камера

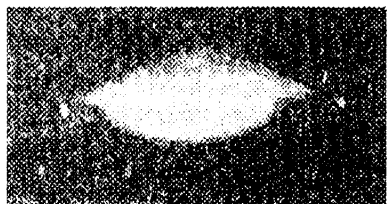
РАЗВОЈ БИ-КСЕНОНА

Све до данас ксенон фарови стоје на располагању само као оборена светла. За то постоје два разлога: с једне стране, важећи прописи нису дозвољавали употребу ксенона за дуга светла, а с друге стране, посебни ксенон фарови су захтевали веће техничке услове, јер би за њих био потребан посебан управљачки апарат. При томе висок капацитет ксенон светла је пожељан управо код дугог светла.

ЕЦЕ-прописом из 1998. године створене су правне претпоставке за развој ксенон фарова. На тој основи се сада ради на развоју БИ ксенон фарова који би реализовао будући систем обореног и дугог светла, и то са само једним управљачким апаратом. Коришћењем једне покретне бленде може механички да се мења расподела осветљења за оборена и дуга светла. Сем механике подешавања за бленду није више потребна додатна команда за посебан фар са сопственим електронским управљањем. То штеди енергију, простор и тежину, а помаже и штедњу горива.

Ужарена жица

Светлосни лук ксенон – лампе

Слика 3. Уместо да ужарено влакно волфрама зрачи светлост као код класичних сијалица (горе), код ксенонских лампи формира се светлосни лук који емитује светлост (доле).

БУДУЋИ РАЗВОЈ ПРЕДЊИХ ФАРОВА

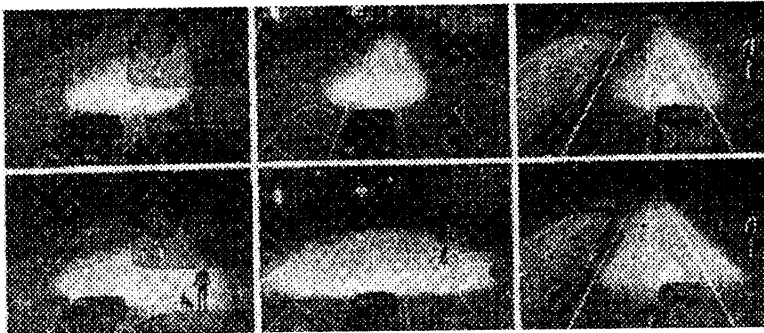
Студије показују да европски возачи желе такво осветљење предњих фарова које се аутоматски прилагођава условима осветљења и условима пута. Интелигентно предње осветљење требало би да препозна дан, сумрак и ноћ или вожњу кроз тунел, као и кишу, маглу или снег и да при томе реагује одговарајућом расподелом осветљења. Сем тога захтева се боље осветљење у кривинама, на брзим ауто-путевима, боље осветљење површина уз ивице пута и тд.

Испуњавање ових, делом противуречних, жеља не може да обезбеди класичан систем фарова. Он нуди само компромис одабраних захтева. *Интелигентно*

предње осветљење ће повећати безбедност саобраћаја, након што употреба ксенон и БИ ксенон фарова постане уобичајена и редовна.

У том случају ће се користити разни фарови који производе осветљење које одговара различитим ситуацијама током вожње. За вожњу у кривинама подешаваће се према нагибу, а у градској вожњи биће обезбеђено широко предње осветљење. На ауто путевима светлосна кегла ће обезбеђивати узак и далек сноп светлости за оптимално осветљење испред возила.

Интелигентна електроника је основна претпоставка за ове интелигентне фарове. При томе ће сензори снимати различите параметре (на пример, светло/тамно, суво/мокро, право/кривина), узимајући при томе у обзир брзину и маглу. Ови подаци ће се слати у управљачки апарат и према томе ће се регулисати предње осветљење.

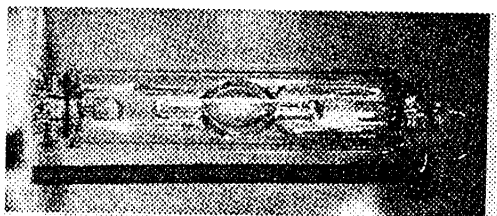

Слика 4. Различита расподела светла у различитим условима вожње: кривина, град, аутопут (горе "обично" светло, доле "интелигентно" светло)

Припремили за објављивање:
професор др Крсто ЛИПОВАЦ и
Живорад СПАСОЈЕВИЋ, правник

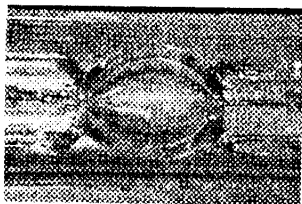
Heribert BURGER

ДА ЛИ ЈЕ КСЕНОНСКА СИЈАЛИЦА БИЛА УКЉУЧЕНА У ТРЕНУТКУ СУДАРА? ²

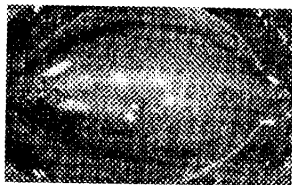

Код све већег броја путничких возила користе се ксенонске сијалице (слика 1). Ова сијалица производи већу количину светлости и омогућава бољу осветљеност.

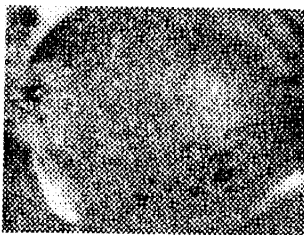
Слика 1, Ксенонска сијалица марке Osram KSenarc D2S

2

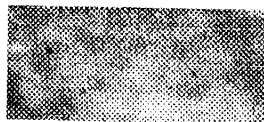
3

4

5

6

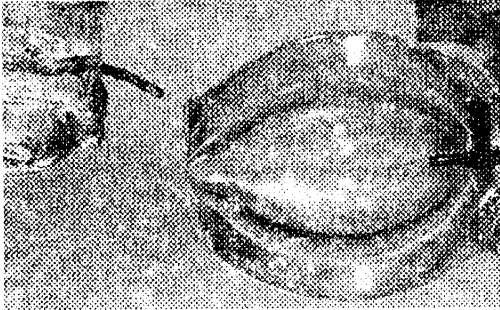
Слика 2–6,
Растопљене честице
на електродама и
наслаге на
унутрашњем зиду
празног простора
величине зрна грашка
код ксенонске
сијалице.

То доводи до бољег осветљавања коловоза. Код ове сијалице извор светлости није усијана метална жица (од волфрама), већ светлосни лук који се ствара између две електроде од волфрама у празном простору величине

² Наслов оригинала: War eine Kfz – Gasentladungslampe zum Unfallzeitpunkt eingeschaltet?, Објављено у часопису: Verkehrs unfall und Fahrzeug technik, мај 1999 (129–132).

махуне (слика 2). Овај простор је испуњен племенитим гасом (ксенон) и солима метала (жива, натриум, скандиум итд.)

Ова сијалица даје, при температури светлосног извора од 4500°K , јасну плаво-белу светлост (код халогених сијалица X-4 само 3200°K). Због непостојања металне жице, није могуће, на основу деформација влакна, утврдити да ли је сијалица била укључена или не, а што је иначе могуће код осталих сијалица [2].

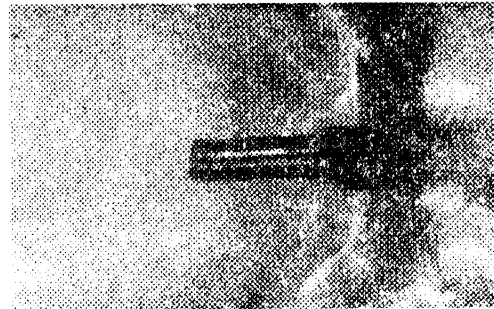

7

8

9

Слика 7 – 9, Трагови оксидације боје жаренa (пламена) на електродама у случају разбијања сијалице која је светлела.

Ксенонска сијалица у празном простору (величине махуне), где се врши сагоревање, фактички не поседује делове који су подложни деформацијама. Само у екстремним случајевима могуће је да дође до тога да се дебеле електроде које у дужини од 2–3 mm улазе у простор за сагоревање искриве услед судара, ако је притом сијалица била укључена. Услед додатих соли метала, на електродама се могу наћи наталожена метална истопљена зрнаца (слика 2.), на унутрашњим зидовима празног простора видљиве су насlage брoнкaстих соли метала, а у зависности од случаја, такође и мали нахвaтани дељићи метала (слика 3–6); ово последње се посебно јавља код сијалица које се дуже налазе у употреби.

Фактички је немогуће код неоштећене ксенонске сијалице реконструисати да ли је била укључена или не у тренутку саобраћајне незгоде. Међутим, ако светлећа сијалица при незгоди пукне тако да ваздух доспе у унутрашњост празног простора, онда на електродама од волфрама настају трагови оксидације, нпр. боја жаренa (слика 7–9), који омогућавају да се докаже да је

сијалица била укључена. Истовремено на оваквим електродама нема више истопљених зрнаца која су раније постојала. Она се налазе у виду наслага на унутрашњем зиду празног простора величине грашка, уколико соли метала које су у гасном стању приликом напрснућа не испаре.

Сажето речено, произилази да се само у случају пуцања сијалице, ако је сијалица у тренутку судара светлела, јављају трагови (трагови оксидације) који пружају доказ да је сијалица светлела у тренутку незгоде. Мала истопљена зрнаца на електродама неоштећене сијалице и на унутрашњем зиду празног тела не представљају трагове који могу да укажу на то да ли је сијалица била укључена или не.

**Припремили за објављивање:
професор др Крсто ЛИПОВАЦ и
Љубомир ШИЉЕГОВИЋ, правник**

Др Милан МИЛОШЕВИЋ

Божидар ПРЕЛЕВИЋ, Владан ЧОЛИЋ

”EXSTREMISM”

НАПАДИ, ИНЦИДЕНТИ И ОРУЖАНЕ ПРОВОКАЦИЈЕ У КОПНЕНОЈ ЗОНИ БЕЗБЕДНОСТИ

Информативна служба Министарства унутрашњих послова Републике Србије објавила је у децембру 2000. године монографију под насловом ”Extremism”, која се несумњиво издваја квалитетом међу радовима са сличном тематиком. Реч је о коауторском делу ранијег министра унутрашњих послова Божа Прељевића и пуковника Владана Чолића, које је рецензирао Александар Тијанић. Књига је штампана у тиражу од 1500 примерака, а написана је на енглеском и српском језику, на укупно 137 страна. Њену прегледност значајно увећава правилан избор и распоред 40 фуснота, 5 географских карти, 10 табела, 76 фотографија и други прилози који употпуњују садржај и омогућавају потпуније сагледавање разматране проблематике. Изузетно је савременог дизајна и, по томе, сасвим прилагођена светским мерилима у медијима. Овакав приступ у потпуном је складу са чињеницом да је намењена међународној, дипломатској и медијској јавности, тј. онима који битно утичу на решавање спорних питања, токова и исхода кризе, како би се избегли погрешни стереотипи о актуелним збивањима у југоисточној Србији.

У погледу композиције, књига садржи уводни текст и главну садржину са укупно 12 целина. Уводни део, на укупно 45 страна, садржи сегменте о албанском етничком чишћењу Старе Србије и о историјско-идејним основама Велике Албаније ; о тероризму албанских сепаратиста на Косову и Метохији (Violent Extremism of the Albanian Separatists in Kosovo and Metohija); о нападима терориста на Косову и Метохији од доласка КФОР-а (Attacks Committed by the Extremists in Kosovo and Metohija Since the Arrival of KFOR Forces); о војно-техничком споразуму из Куманова (Military Technical Agreement); о међународној осуди албанског тероризма (International Condemnation of the Violent Extremism); и о националном саставу становништва на подручју општина Бујановац, Прешево и Медвеђа (Ethnic Structure of Population).

Централни део монографије, на укупно 85 страна, сублимира бројна документа, чињенице, званичне ставове и други аутентичне садржаје о свим битним аспектима дешавања у Копненој зони безбедности од доласка снага КФОР. Статистички су приказани терористички злочини у овој зони од 10. јуна 1999 до 25. новембра 2000. године. (*Extremist's Attaks and Provocation in the Ground Security Zone*), наоружање и опрема терориста (*Arms and Equipment Used by the Extremists*), конкретне последице терористичких напада (*Consequences of Extremist's Attacks*), и то спискови погинулих и повређених грађана и припадника локалне полиције, списак повређених припадника међународних организација и списак отетих лица; затим ставови и саопштења полиције (*Police Stand and Consequent Announcement*), као и фотодокументација (*Photo Records*) која представља потресно сведочанство о последицама терористичких напада.

Циљ аутора је био да се светска и домаћа јавност упозна са генезом терористичких напада, инцидената и оружаних провокација у Копненој зони безбедности. Полазећи од тога, монографија започиње текстовима о етничком чишћењу Срба са свих простора који су зацртани као територије будуће велике Албаније.¹ Аутор ових текстова, др Славенко Терзић са Историјског института САНУ, је веома концизно и аналитички компетентно приказао порекло и идеолошке основе перменентног екстремистичког насиља у функцији пројекта Велике Албаније. При томе се користио адекватном научном апаратуром и релевантним историјским изворима² Б.Прелевић и В.Чолић надаље презентирају податке о тероризму албанских терориста на Косову и Метохији од 1991. године, односно од доласка снага КФОР на Космет, о наоружању и опреми коју су том приликом користили терористи, као и последице терористичких напада. Посебану пажњу посветили су и структури становништва на Косову и Метохији и у Пчињском округу, а значајно је напоменути да су за овај део користили документа са универзитета у Вашингтону и Лондону, из архива Беча и др.

Пуно оправдање за овакву конструкцију првог дела монографије представља чињеница да се светско јавно мњење и даље суочава са недопустивим и гот ово невероватним искривљивањем историјске истине о Србима и о Косову и Метохији као средишту њихове цивилизације. Готово да нема примера тако неморалног манипулисања историјским чињеницама у балканској и европској историји. Наиме нису Албанци на Косову и Метохији никада били нити су данас жртве етничког чишћења од стране Срба, већ су Срби жртве масовног етничког чишћења које Албанци перменентно спроводе још од 19. века.

У другом делу књиге аутори непосредно обрађују појавне облике, учесталост и последице терористичких дејстава у југоисточној Србији који би, по пројекцијама сепаратиста, требало да уђе у састав Велике Албаније као "Источно Косово". Из тога се јасно уочава да је тероризам албанских сепаратиста у

¹ Albanian ethnic cleansing of the Old Serbia; Kosovo, Serbian issue and the Greater Albanian project.

² K. Gersin, *Altserbien und die albanische Frage*, Wien 1912; E. B. Vlova, *Lebenserinnerungen*, Band I, (1885. bis 1912), Munchen 1968; E. B. Vlova, *Die Wahreheit uber das Vorgehen der Jungturken in Albanien*, Wien 1911; N. C. Pano, *The People's Republik Albania, Baltimor?* 1968; G. Zamboni, *Mussolinis Expansionpolitik auf dem Balkan*, Hamburg 1970; S. Krizman, *MAPS OF YUGOSLAVIA AT WAR, Massacre of the innocent serbian population, Committed in Yugoslavia by the Axis and its Satelite from April 1941 to August 1942*, Washington 1943; i dr.

Гчињском округу ескалирао крајем 2000. и почетком 2001. године.³ Монографија аргументовано доказује да су терористи континуирано нападали полицајце, али су њихове жртве најчешће били цивили српске, албанске и других националности, посебно најслабије заштићена лица (жене, стари и др.). Вршили су и оштећења и уништења јавних добара (трафо-станица, мостова, школа и сл.), као и и кривична дела прописана одредбама Међународног права – нападе на стране дипломатске представнике, постављање нагазних мина, бомбашке нападе и др.

Према својим жртвама албански екстремисти који делују на југоистоку Србије, у оквиру Копнене зоне безбедности и изван ње, испољавали су бестијалну свирепост и садизам. О томе, између осталог, сведоче примери бруталног мучења и убиства Ејупа Асановића из околине Бујановца, скрнављење леша полицајца Јована Цветанова који је најпре отет а потом ликвидан, као и други монструозни злочини, на које указују аутори. Примењујући тзв. неселективни тероризам, ови екстремисти су проузроковали и друге изузетно тешке последице. Драстичне примере у том смислу представљају инциденти у којима су трактор са вучном приколицом породице Зећири и мотокултиватор који су возили Рашић Саша и његов отац налетели на противтенковске мине.

Важно је нагласити да је ова монографија објављена у моменту када се косовски "врућ" проблем актуелизовао и вратио на насловне странице штампе и у ударне емисије електронских медија. Полазећи од тога, аутори су настојали да прецизно, објективно и ефектно упознају релевантне факторе и ширу читалачку јавност са проблемима тероризма на Космету, а посебно у Прешевској долини. Може се закључити да су у томе потпуно успели.

³ У периоду од 10. јуна (од потписивања Војно-техничког споразума и усвајања Резолуције Уједињених Нација 1244) до 31. децембра 1999. године, извршено је 46, а од 1. јануара до 25. новембра 2000. године, 340 терористичких напада и провокација.

